

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Buitenlandse studenten in Nederland onder de hoede van ngo's, 1945-1968.

Kostons, Ivo

Citation

Kostons, I. (2022). *Buitenlandse studenten in Nederland onder de hoede van ngo's, 1945-1968.*

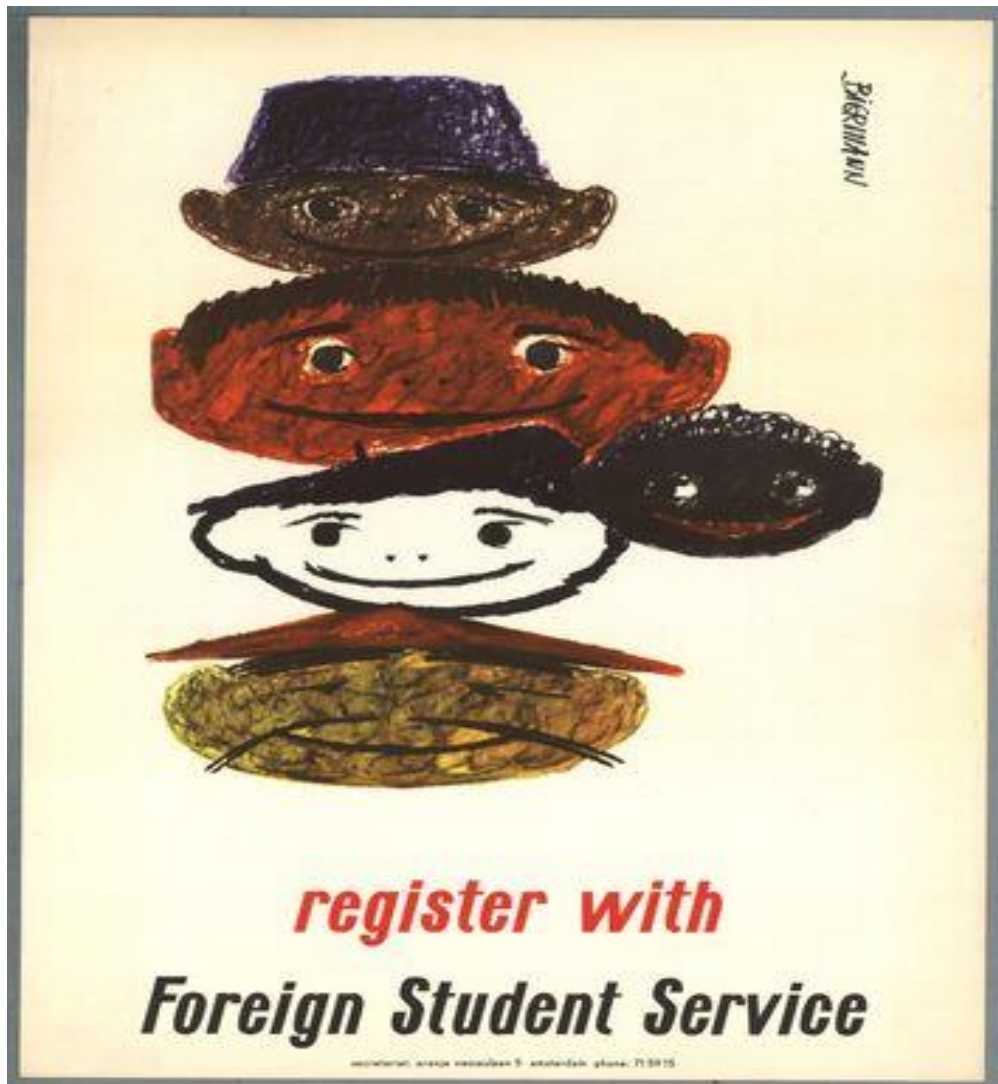
Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [License to inclusion and publication of a Bachelor or Master thesis in the Leiden University Student Repository](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3448826>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

28 JUNI 2022

BUITENLANDSE STUDENTEN IN NEDERLAND ONDER DE HOEDE VAN NGO'S, 1945-1968

MASTER SCRIPTIE HISTORY

GOVERNANCE OF MIGRATION AND DIVERSITY

UNIVERSITEIT LEIDEN

I.D.E. KOSTONS

S2053551@VUW.LEIDENUNIV.NL

17.194 woorden

Begeleider: Prof. dr. M.L.J.C. Schrover

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave	1
Hoofdstuk I. Inleiding	2
Introductie	2
Vraagstelling	3
Theoretisch kader	4
Historiografie	5
Bronnenmateriaal en methode	8
Hoofdstuk II. Achtergrond	11
Nederland en de wereld, 1945-1968	11
Het Nederlandse Hoger Onderwijs, 1945-1968	12
Hoofdstuk III. <i>Relief</i> en eerste opvang voor buitenlandse studenten, 1945-1950	16
Relief: voor studenten én Nederland	16
Vluchtelingen-studenten	20
Deelconclusie	22
Hoofdstuk IV. Opvang en sociale activiteiten voor buitenlandse studenten, 1950-1960	24
Moeilijkheden rondom de koloniale studenten	24
NUFFIC en NIICB: coördinatie en de fundamenteën voor de buitenlandse student	29
Faciliteren van meer contact tussen Nederlandse en buitenlandse studenten	31
Deelconclusie	33
Hoofdstuk V. Nieuwe pogingen voor de zorg van buitenlandse studenten, 1960-1968	34
Herijking van de FSS	34
Een groeispurt aan organisaties voor buitenlandse studenten	36
Deelconclusie	42
Conclusie	43
Bronnenlijst	46
Archiefstukken	46
Krantenartikelen	52
Digitale bronnen	52
Literatuurlijst	53
Websites	56

Illustratie voorblad:

Wervingposter Foreign Student Service, Biermann. Poster, 60x46 cm. Collectie IISG Amsterdam, <https://iisg.amsterdam/nl/detail?id=https%3A%2F%2Fiisg.amsterdam%2Fid%2Fitem%2F1242574> (geraadpleegd op 27 juni 2022).

Hoofdstuk I. Inleiding

Introductie

Sinds het begin van de eenentwintigste eeuw is er een Nederland een sterke toename te zien van internationale (of buitenlandse) studenten.¹ Zo is in het academisch jaar van 2021-2022 1 op de 4 eerstejaarsstudenten in het hoger onderwijs een buitenlandse student, op de universiteiten is dit maar liefst 40%. Volgens het CBS biedt deze ‘internationalisering’ van het hoger onderwijs Nederland economische kansen.² Tegelijkertijd zijn er voor internationale studenten huisvestingproblemen, moeilijkheden rondom hun intrede in de Nederlandse maatschappij vanwege de taalbarrière en is er zware concurrentie op de arbeidsmarkt.³ Voor deze internationale studenten bestaan er veel plaatselijke organisaties die zich bezighouden met voorlichting, sociale activiteiten en andere zaken. Veel lijkt weggelegd voor de universiteiten zelf. Eén van de organisaties die nog steeds belangrijke rol vervult, is het NUFFIC, nu een samenwerkingsverband van allerlei instanties op het gebied van onderwijs.⁴ Deze organisatie stamt al uit 1951, toen het zich nog beperkte tot de internationalisering van het hoger onderwijs in Nederland. In de eerste 25 jaar na de Tweede Wereldoorlog waren er ook buitenlandse studenten in Nederland en dit zorgde ervoor dat meerdere organisaties voor hen werden opgericht. Daarnaast is het in 1948 opgerichte Universitair Asyl Fonds (UAF) nog steeds actief, die vluchtelingen-studenten opvangt en hun studie in Nederland laat afronden.⁵ De problemen waarmee de buitenlandse studenten anno 2022 mee te maken hebben, lijken echter tijdloos te zijn.

In de jaren '50 en '60 waren de problemen vergelijkbaar met die van nu, maar wel op een kleinere schaal. Deze periode laat zich kenmerken door grote migratievraagstukken in Nederland en Europa door de nasleep van de Tweede Wereldoorlog en dekolonisatie, waar studentenmigratie ook toe behoorde. De vraag was wel wie verantwoordelijk was voor welk aspect van welke migratie? Dit bleek een samenspel te zijn van internationale gouvernementele organisaties, nationale overheden én niet- gouvernementele organisaties (ngo's). De verschillende rollen van ngo's worden in de internationale literatuur gezien als zeer

¹ Centraal Bureau voor de Statistiek – 40 procent eerstejaars universiteit is internationale student, <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2022/11/40-procent-eerstejaars-universiteit-is-internationale-student> (geraadpleegd op 20 juni 2022).

² Jonneke Bolhaar, S. Kuijpers en André Nibbelink, *CPB Notitie: Economische effecten van internationalisering in het hoger onderwijs en mbo* (Den Haag 2019).

³ Folia – Als international is de helft van de banen in Amsterdam al niet voor je weggelegd, <https://www.folia.nl/actueel/151990/als-international-zijn-de-helft-van-de-banen-in-amsterdam-al-niet-voor-je-weggelegd> (geraadpleegd op 20 juni 2022); RTV Utrecht - Internationale studenten zoeken onder grote druk huisvesting na advies UU om niet te komen, <https://www.rtvutrecht.nl/nieuws/3426045/internationale-studenten-zoeken-onder-grote-druk-huisvesting-na-advies-uu-om-niet-te-komen> (geraadpleegd op 20 juni 2022); Dagblad van het Noorden – Gemeente Groningen heeft boodschap voor internationale studenten: ‘Geen kamer? Kom dan niet naar Groningen’, <https://dvh.nl/groningen/Gemeente-Groningen-heeft-boodschap-voor-internationale-studenten-Geen-kamer-Kom-dan-niet-naar-Groningen-27732397.html> (geraadpleegd op 20 juni 2022).

⁴ NUFFIC – Wie zijn wij, <https://www.nuffic.nl/onderwerpen/over-ons/wie-zijn-wij> (geraadpleegd op 20 juni 2022).

⁵ Chris van Esterik, *Het zout der aarde. UAF 1948-1998: vijftig jaar hulp aan vluchtelingen-studenten* (Amsterdam 1998) 9.

belangrijk.⁶ Schrover, Vosters en Glynn hebben deze rollen gedefinieerd en een begin gemaakt aan de geschiedenis van ngo's in West-Europa op het gebied van *migration governance* vanaf 1860. Zij raden onderzoekers aan om hun bevindingen nader te toetsen op specifieke casussen.⁷ Op het gebied van buitenlandse studenten in Nederland in de eerste decennia na de Tweede Wereldoorlog, is weinig onderzoek gedaan, laat staan naar de rollen van ngo's daarin. Deze masterscriptie zal beargumenteren dat er wel ngo's actief waren voor de buitenlandse studenten en zo nadere invulling geven aan de rollen van ngo's in migratievraagstukken.

Vraagstelling

Om aan deze historiografie bij te dragen, zal er onderzocht worden: welke verklaringen er zijn voor de rollen van ngo's die zich ontfermden over buitenlandse studenten in Nederland tussen 1945 en 1968? Deze vraag zal chronologisch worden beantwoord. Eerst zal in het tweede hoofdstuk de politieke en maatschappelijke achtergronden van deze periode worden geschetst. De primaire bronnenanalyse begint in het derde hoofdstuk, waarin de ngo's aan bod komen die zich vooral bezig hielden met hulpverlening aan vluchtelingen-studenten, *displaced persons* en reisstudenten tussen 1945 en 1950. Het vierde hoofdstuk kijkt naar de ngo's die zich bewogen naar het educatieve en sociale leven van buitenlandse studenten in de jaren '50. Als laatste wordt in het vijfde hoofdstuk aandacht geschonken aan de toenemende verzorgende rollen van ngo's vanaf 1960 tot 1968. Vanwege de omvang van het bronnenmateriaal en een grote instroom van buitenlandse studenten naar Nederland vanwege de Praagse Lente in 1968, is ervoor gekozen om het onderzoek tot 1968 te beperken. Om de hoofdvraag te beantwoorden, moet er eerst worden vastgesteld welke rollen ngo's normaal toebedeeld krijgen. Daarna zal er in de hoofdstukken worden geanalyseerd welke rollen de ngo's op zich namen. Daarbij is het belangrijk om de hulp die de ngo's boden aan de buitenlandse studenten te categoriseren om zodoende verklaringen te vinden voor de activiteiten van de ngo's. Bovendien moeten de bevindingen van het onderzoek worden geplaatst in de historische context om ze op een juiste manier te kunnen verklaren. In de conclusie wordt er een korte samenvatting gegeven, verklaringen geformuleerd en aanbevelingen gedaan voor verder onderzoek.

Ten eerste is het belangrijk om onderscheid te maken tussen de verschillende groepen buitenlandse studenten die tussen 1945 en 1968 naar Nederland kwamen. Tussen 1945 en 1968 zijn er grofweg vier groepen buitenlandse studenten te onderscheiden in Nederland. Ten eerste de groep reisstudenten, studenten uit het buitenland die tijdens een zeer korte periode een reis maakten door Nederland. De tweede groep waren westerse kennisstudenten, die van oorsprong Europees waren of uit Canada, de VS en Australië

⁶ P. Gatrell, *Free World? The Campaign to Save the World's Refugees 1956-1963* (Cambridge 2011) 22; P. Gatrell, 'The World Wide Web of Humanitarianism, NGOs and population displacement in the third quarter of the twentieth century', *European Review of History* 23:1-2 (2016) 101-115; A. Cooley en J. Ron. "The NGO Scramble: Organisational Insecurity and the Political Economy of Transnational Action." *International Security* 27:1 (2002): 5-39; D. Lewis en P. Opoku-Mensah, 'Policy Arena: Moving Forwards Research Agendas on International NGOS: Theory , Agency and Context' *Journal of International Development* 18:5 (2006) 665-675.

⁷ M. Schrover, T.S. Vosters and I.A. Glynn, 'NGOs and West European Migration Governance (1860s until Present)' *Journal of Migration History* 5:2 (2019) 189-217, aldaar 19.

kwamen en studeerden in Nederland omdat ze specifieke kennis hier willen opdoen of studeren in Nederland voor hen een van de weinige opties was. De derde groep bestond uit de vluchtelingen-studenten, die gevlucht waren uit hun eigen land en in Nederland hun studie afmaakten. De vierde groep omvat de studenten uit de (voormalige) koloniën van Nederland. Er waren ook buitenlandse studenten die naar Nederland kwamen in de context van ontwikkelingshulpprogramma's. De Nederlandse overheid stelden beurzen beschikbaar voor hen om in Nederland te kunnen studeren. Vervolgens zouden de studenten met de opgedane kennis kunnen bijdragen aan ontwikkelingsvraagstukken in hun land van herkomst. In de primaire bronnen wordt er nauwelijks onderscheid gemaakt tussen koloniale en ontwikkelingsstudenten, omdat Indonesië, Suriname en de Nederlandse Antillen soms ook werden gezien als ontwikkelingslanden. Omdat de koloniale studenten in aantal verreweg de belangrijkste waren, worden beide groepen gezien als koloniale studenten.

Theoretisch kader

Om deze hoofdvraag te beantwoorden wordt een aantal handvatten gebruikt. Schrover, Vosters en Glynn hebben een drietal vormen van autoriteit geformuleerd die ngo's kunnen bezitten en gebruiken. De eerste is deskundige autoriteit en houdt in dat de ngo's kennis hebben van wet- en regelgeving en toegang hebben tot statistieken, wat kan leiden tot een mate van deskundigheid op verschillende terreinen. Ten tweede wordt de morele autoriteit vaak ingezet, waarbij ngo's zichzelf prijzen omdat ze claims maken op morele gronden, bijvoorbeeld gebaseerd op universele mensenrechten. De laatste autoriteit die ngo's bezitten, is de logistieke autoriteit omdat ze ervaring hebben met het bieden van hulp, toezenden van goederen of andere grote zaken organiseren. Vanzelfsprekend zijn er verschillen tussen ngo's, maar in de regel bezitten en gebruiken ze deze drie autoriteiten op migratievraagstukken.⁸

Een van de aspecten waar de morele autoriteit is afgeleid, is de opvatting dat ngo's politiek neutraal zouden zijn. Peter Gatrell, die ngo's en igo's uitgebreid heeft onderzocht, ziet ngo's niet als politiek neutraal maar juist als organisaties die ideologische en politieke drijfveren hebben, ook al ontkennen ze dat zelf.⁹ Een belangrijke reden hiervoor is dat veel ngo's financieel afhankelijk zijn van nationale overheden en bijvoorbeeld internationale gouvernementele organisaties. Dit maakt de ngo's verantwoording schuldig aan de betreffende instanties omdat daar de financiële middelen vandaan komen. De ngo's proberen op hun beurt via lobby- en mediacampagnes weer invloed uit te oefenen op die instanties. Dit betekent dat ze verplicht zijn om zich te mengen in de politiek, om ervoor te zorgen dat ze hun eigen doelen kunnen blijven nastreven.¹⁰ Naast samenwerking tussen ngo's onderling, overheidsinstanties en igo's kan dit eveneens leiden tot concurrentie tussen de verschillende organisaties omdat zij op zoek zijn naar het beste profiel.¹¹

Naast de autoriteiten die ngo's gebruiken en bezitten is het eveneens belangrijk om te onderzoeken waarom ze, in dit geval, buitenlandse studenten in Nederland hielpen. Dit is te omschrijven in drie rollen

⁸ Schrover, 'Migration Governance', 7.

⁹ Gatrell, 'The World Wide Web', 102.

¹⁰ Gatrell, *Free World?*, 122.

¹¹ Ibidem, 124; Cooley, 'The NGO Scramble', 36; Schrover, 'Migration Governance', 19-22.

die ze aannamen in de hulp aan buitenlandse studenten. De eerste is humanistische hulp die zich richt op het toezenden van goederen zoals kleding, voedsel, medicijnen maar ook het verlenen van noodopvang. De tweede rol beslaat recreatieve hulp, door het organiseren van sociale en educatieve activiteiten om de buitenlandse studenten een ontspannen en leerzame tijd te bieden tijdens hen verblijf. Als laatste is het bieden van maatschappelijke hulp duidelijk zichtbaar. Dit houdt ook het organiseren van sociale activiteiten in, maar dan meer over maatschappelijke thema's in Nederland en de wereld. Daarnaast wordt er dan aandacht geschonken aan het contact van buitenlandse studenten met de Nederlandse samenleving en wordt er geprobeerd om te helpen met huisvesting en hun inburgering in Nederland met bijvoorbeeld taallessen. De antwoorden op de vragen wat voor een hulp de ngo's boden, vanuit welke autoriteit ze dat deden en op welke manier ze dat deden, leiden tot verklaringen waarom en welke rollen ze aannamen bij hun hulp aan buitenlandse studenten.

Historiografie

Buitenlandse studenten die zich tijdelijk in Nederland vestigen voor hun studie, zijn te beschouwen als migranten. Daarom is het van belang om goed te kijken wat de historici over ngo's opmerkten die zich in het algemeen bezig hielden met migratie naar Nederland toe. Met die kennis en context kunnen we de rol van de ngo's met betrekking tot de buitenlandse studenten in Nederland beter begrijpen.

De rol van ngo's in immigratie naar Nederland na de Tweede Wereldoorlog heeft aandacht gekregen van meerdere auteurs. Hoewel het werk van Jan Willem ten Doesschate net buiten de tijdsperiode van dit onderzoek ligt, is het wel waard om hem te vermelden. Hij was de eerste die kwam met een groot overzicht over ngo's die zich bezighielden met beleidsbeïnvloeding, specifiek gericht op vluchtelingen zaken. Uit zijn onderzoek werd duidelijk dat de Nederlandse overheid met zo min mogelijk ngo's wilde praten, wat uiteindelijk invloed heeft gehad op fusies van verschillende organisaties.¹² Corrie Berghuis gaf aan dat de opvang van vluchtelingen die werden toegelaten, werd overgelaten aan particuliere organisaties. De Nederlandse overheid en politici waren zeer terughoudend om vluchtelingen op te nemen, omdat Nederland na de oorlog moest worden heropgebouwd, de woningnood groot was en er veel immigranten uit de voormalige kolonie Nederlands-Indië kwamen.¹³

Pepijn Roos heeft aandacht geschonken aan de samenwerking tussen enkele ngo's en igo's in de eerste jaren na de Tweede Wereldoorlog op het gebied van vluchtelingen en *displaced persons*. Daaruit kan worden geconcludeerd dat de Nederlandse overheid pas onder druk van de Amerikanen en Britten aan de slag ging met de grootste vluchtelingenproblematiek in Europa ooit.¹⁴ Teuntje Vosters heeft aan de hand van de bevindingen van Schrover, Vosters en Glynn, de beleidsbeïnvloeding van Vluchtelingenwerk

¹² J.W. ten Doesschate, *Asielbeleid en belangen. Het Nederlands toelatingsbeleid ten aanzien van vluchtelingen in de jaren 1968-1982* (Proefschrift Hilversum 1993) 195-205.

¹³ Corrie Berghuis, *Geheel ontdaan van onbaatzuchtigheid. Het Nederlandse toelatingsbeleid voor vluchtelingen en displaced persons 1945 tot 1956* (Amsterdam 1999) 5 en 102-138.

¹⁴ Pepijn Roos. *Post-war refugee relief: Dutch NGOs and the IGCR/IRO, 1945 – 1952* (Leiden 2021) 2 en 26-27.

besproken.¹⁵ De internationale literatuur over ngo's in de tweede helft van de twintigste eeuw benadrukt dat zij wederzijds afhankelijk waren van nationale overheden en igo's. Peter Gatrell benoemt hier de financiële afhankelijkheid van de ngo's tegenover nationale overheden en igo's.¹⁶ Schrover, Vosters, Glynn en Roos zien juist de kennis en expertise van ngo's ook als essentieel voor de overheden.¹⁷

Na de Tweede Wereldoorlog in Nederland kwamen er nieuwe ngo's voor immigranten. Schrover illustreert dat voor de opvang van gerepatrieerden uit Nederlands-Indië een landelijk comité werd opgericht, die voornamelijk Indische Nederlanders verdeelden over 'de zuilen' van Nederland.¹⁸ Obdeijn en Schrover zien vervolgens vanaf het midden van de jaren '60 de eerste organisaties in Nederland opkomen voor buitenlandse arbeiders. Zij hielden zich niet bezig met één nationale groep en werden steeds meer gesubsidieerd door de Nederlandse overheid.¹⁹ Een voorbeeld hiervan is de Landelijke Stichting Bijstand Buitenlandse Werknemers. Dit soort stichtingen zetten zich wel in vóór de gastarbeiders, maar werden niet dóór de gastarbeiders geleid.²⁰ Nadia Bouras schrijft hier uitgebreider over en concludeerde dat de Nederlandse overheid deze organisaties gebruikte om ervoor te zorgen dat de gastarbeiders hun eigen cultuur behielden, met de hoop dat ze zouden terugkeren.²¹ Dit is contrasterend met de eerste periode na de Tweede Wereldoorlog, waar de immigranten juist werden geholpen om hun juiste plaats te vinden in de Nederlandse samenleving.²²

Literatuur over buitenlandse studenten in Nederland in de twintigste eeuw is vrij beperkt. Het boek van Van Esterik over de UAF, *Het zout der aarde* verschaft informatie over vluchtelingen-studenten, waarvoor de stichting opgericht werd.²³ Directe aanleiding daarvoor was de communistische staatsgreep in Tsjechoslowakije in 1948.²⁴ Berghuis geeft in haar werk eveneens kort de aandacht aan vluchtelingen-studenten.²⁵ Het is echter duidelijk dat de buitenlandse studenten in Nederland niet alleen maar bestonden uit vluchtelingen. In een onderzoeksproject van de Nederlandse overheid (1973), wordt er onderscheid gemaakt tussen 'normale' buitenlandse studenten en buitenlandse studenten die afkomstig zijn uit de derde wereld. De laatste groep kwam voornamelijk naar Nederland via ontwikkelingsprogramma's en wordt uitvoerig beschouwd. In principe volgden de studenten hun studie in het buitenland om zodoende hun land na afronding van hun studie verder te kunnen helpen. Echter keerde niet iedereen terug.²⁶ Sommige auteurs hebben wel aandacht geschonken aan specifieke groepen buitenlandse studenten. Een voorbeeld hiervan is

¹⁵ Teuntje Vosters, *VluchtelingenWerk Nederland: Een studie over 35 jaar beleidsbeïnvloeding* (Leiden 2014); Ten Doesschate, *Asielbeleid en belangen*, 195-205.

¹⁶ Gatrell, *Free World?*, 122-123.

¹⁷ Schrover, 'Migration Governance', 189-217; Roos, *Dutch NGOs*, 26-27.

¹⁸ M. Schrover, 'Pillarization, Multiculturalism and Cultural Freezing, Dutch Migration and the Enforcement of Essentialist Ideas' *Bijdragen en mededelingen betreffende de geschiedenis der Nederlanden* 15:17 (2010) 329-354, aldaar 339.

¹⁹ H.L.M. Obdeijn en M. Schrover, *Komen en gaan. Immigratie en emigratie in Nederland vanaf 1950* (Amsterdam 2008) 297.

²⁰ Schrover, 'Pillarization', 341.

²¹ N. Bouras, *Het land van herkomst: perspectieven op verbondenheid met Marokko, 1960-2010* (Hilversum 2012) 71-73.

²² Schrover, 'Pillarization', 340.

²³ Van Esterik, *UAF*, 9.

²⁴ Ibidem, 26.

²⁵ Berghuis, *vluchtelingen en displaced persons*, 5 en 102-138.

²⁶ Van Ravenswaay, 'Studenten uit de derde wereld' in: H. Verwey-Jonker eds., *Allochtonen in Nederland. Beschouwingen over de: Gerepatrieerden, Molukkers, Surinamers, Antillianen, Buitenlandse werknemers, Chinezen, Vluchtelingen, Buitenlandse studenten in onze samenleving* (Den Haag 1973) 244-262, aldaar 244-248.

de bundel van Harry A. Poeze, *Indonesiërs in Nederland tussen 1600 en 1950*, waarin veel aandacht is voor Indonesische studenten.²⁷ Over diezelfde studenten werd al in 1966 een groot onderzoek gepubliceerd. De vragen die daar centraal in staan waren de motieven van de Indonesische studenten, het contact onderling en tussen hen en de Nederlandse studenten. De antwoorden op al deze vragen stonden in het teken van de voormalige koloniale relatie tussen Nederland en Indonesië en ook de effecten van de dekolonisatie.²⁸ Andere stukken over buitenlandse studenten in Nederland zijn slecht passages in grotere werken zoals in die van Obdeijn en Schrover en Oostindie.²⁹

De opvang van deze buitenlandse studenten werd volgens het onderzoek uit 1973 onder meer gedaan door de universiteiten of instituten zelf, maar er werd ook aandacht besteed aan de Stichting Bijstand Buitenlandse Studenten die de algemene en individuele belangen van de studenten behartigde. In hetzelfde onderzoek wordt ook de NUFFIC genoemd in het werven van buitenlandse studenten naar Nederland.³⁰ In de jaren '90 kwamen er meer onderzoeken en rapporten over buitenlandse studenten naar Nederland en in de twintigste eeuw neemt dit alsmaar toe.³¹ De rol van de NUFFIC wordt dan ook uitvoeriger beschouwd en leek vrij belangrijk te zijn.³²

Er is dus amper literatuur over buitenlandse studenten en de organisaties voor hen in Nederland tussen 1945 en 1968. De stukken die er wel zijn, gaan vooral over vluchtelingen-studenten en zogeheten koloniale studenten. Er wordt weinig aandacht geschonken aan de organisaties die zich bekommerden om deze buitenlandse studenten in het algemeen en als er wel aandacht is blijft het zeer beperkt. Auteurs merken wel op dat er veel organisaties op touw worden gezet voor buitenlandse werknemers en vervolgens gesteund werden door de overheid.³³ Het overheidsonderzoek van 1973 erkent dat de opvang voor buitenlandse studenten door tenminste één organisatie werd gefaciliteerd.³⁴ In deze scriptie wordt beargumenteerd dat er veel meer van dit soort organisaties waren en ze veel verschillende rollen opnamen. Dit wordt gedaan aan de hand van de volgende vragen: wanneer en waarom ontstonden die organisaties, *wat* waren hun rollen en in welke mate werden ze gesteund door de overheid. Door die vragen te beantwoorden zullen we zien welke overeenkomsten en verschillen er te zien zijn met de organisaties voor de gastarbeiders, wat een bijdrage zal leveren aan de historiografie over buitenlanders in Nederland kort na de Tweede Wereldoorlog.

²⁷ Harry A. Poeze, *In het land van de overheerser: I: Indonesiërs in Nederland 1600-1950* (1986).

²⁸ Basuki Gunawan, *Indonesische studenten in Nederland* (Den Haag 1966).

²⁹ Obdeijn, *komen en gaan*; Gert Oostindie, *Het Paradijs Overzee: De 'Nederlandse' Caraïben en Nederland* (Leiden 2000).

³⁰ Van Ravenswaay, 'Studenten', 254-260.

³¹ Marianne Boogaard, *Van buiten, geleerd: allochtone en buitenlandse studenten in het Nederlands hoger onderwijs* (Amsterdam 1997); Marijk van der Wende, *De instroom van buitenlandse studenten in het Nederlandse hoger onderwijs: onderzoeksrapport* (Den Haag 1992); Marjon Voorthuis, U. de Jong en K. de Kiewit, *Sommigen komen van ver: een onderzoek naar studieomstandigheden en studiebeleving onder buitenlandse studenten van UvA, HvA en HH* (Amsterdam 1995).

³² Snippe, W.M.G. Jochems en W. van der Bor, *Buitenlandse studenten in het Nederlandse Hoger Onderwijs* (Delft 1994) 106.

³³ Bouras, *land van herkomst*, 71-73; Obdeijn, *komen en gaan*, 297-300.

³⁴ Van Ravenswaay, 'Studenten', 244-248.

Bronnenmateriaal en methode

De archiefbronnen die zijn geraadpleegd bevinden zich op meerdere locaties. Ten eerste in het Nationaal Archief in Den Haag. Hier zijn zeven verschillende archieven geraadpleegd van overheidsinstanties of organisaties die met de overheid zijn geaffilieerd. Het archief van de Nederlandse Gedelegeerde van het *Intergovernmental Committee on Refugees* en vanaf 1947 de *International Refugee Organization* (IRO), archiefnummer 2.05.31, bevat documenten over voornamelijk vluchtelingenzaken waarmee de Nederlandse delegatie mee te maken kreeg. Voor dit onderzoek is de correspondentie (1948-1951) omtrent de toelating van Tsjechische vluchtelingen gebruikt. Aan de ene kant is er correspondentie tussen de Nederlandse delegatie van de IRO en de Nederlandse overheid, evenals brieven en rapporten die werden verstuurd naar het UAF en het Nederlands Comité van *World Student Relief*, gevonden.³⁵ Het tweede archief dat in Den Haag is geraadpleegd, is het archief van het Koninklijk Instituut voor de Tropen (archiefnummer 2.20.69). Deze instantie hield zich bezig met handelsrelaties en het verzamelen en verspreiden van wetenschappelijk kennis over en naar Nederlandse koloniale bezittingen. Hier liggen stukken van en over de *Foreign Student Service* (FSS). Surinaamse en Antilliaanse studenten waren voor deze organisatie een groot deel van haar achterban. Daarom zijn er stukken, zoals jaarverslagen en documenten over activiteiten rondom die groepen studenten, van de FSS terecht gekomen in dit archief. Er zitten echter ook stukken bij van de FSS die verstuurd waren naar verschillende afdelingen van het Ministerie van Overzeese Rijksdelen, die tevens in het archief van dat ministerie liggen (archiefnummer 2.10.54).³⁶

Het omvangrijkste archief in Den Haag over de FSS, is het archief van het Nederlands Instituut voor Internationale Culturele Betrekkingen (NIICB). Deze organisatie werd eind 1955 opgericht en moest de culturele betrekkingen tussen Nederland en het buitenland bevorderen. Het was ten dele de opvolger van de Stichting voor Culturele Samenwerking, die zich vooral met (voormalige) Nederlandse koloniale gebieden bezighield. Het NIICB kan worden gezien als een semi-overheidsorganisatie omdat deze financieel werd onderhouden door de Nederlandse overheid en tenminste drie belangrijke ambtenaren van diverse ministeries het bestuur zaten. De stukken die in dit archief te vinden zijn over de FSS zijn zeer uiteenlopend. Er is veel correspondentie tussen de FSS en NIICB over lopende zaken en nieuwe ideeën, omdat de NIICB de belangrijkste subsidiestrekker voor de FSS was. Vanwege die relatie stuurde de FSS ook jaarverslagen, notulen van belangrijke besprekingen, maandelijks bulletins, brochures en folders op naar het NIICB. Naast stukken van en over de FSS, komt het NUFFIC ook veel voor in het archief. In 1959 werd het NIICB opgeheven en de taken van het instituut werden vervolgens overgenomen door het Ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen (OKW). In de jaren '60 werd de Sticusa, een semi-

³⁵ Nationaal Archief Den Haag, Internationale Vluchtelingen Organisatie [International Refugee Organization IRO], nummer toegang 2.05.31 [hierna afgekort als *Archief IRO*], nummer toegang 2.05.31.

³⁶ Nationaal Archief Den Haag, Koninklijk Instituut voor de Tropen (KIT) [hierna afgekort als *Archief KIT*], nummer toegang 2.20.69; Nationaal Archief Den Haag, Ministerie van Koloniën en opvolgers: Dossierarchief, nummer toegang 2.10.54.

overheidsorganisatie belast met de betrekkingen tussen Nederland, Suriname en de Nederlandse Antillen, zeer belangrijk voor de FSS.³⁷

Hoewel de subsidieverstrekking later ging lopen via het Ministerie van OKW, lijkt het beleid dat hier ten grondslag aan lag bij het Ministerie van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk (CRM) te liggen. In de jaren '60 verloor de FSS aan invloed en die verschoof naar andere organisaties, zoals de Stichting Bijstand Buitenlandse Studerenden (SBBS). In het archief van het Ministerie van CRM (archiefnummer 2.27.19) zijn vergelijkbare documenten te zien als in het archief van het NIICB. Er liggen veel stukken omtrent de verlening van subsidies en meer algemene stukken over veel organisaties die op een of andere wijze actief waren op het terrein van de buitenlandse studenten in Nederland. Er is bijvoorbeeld veel te vinden over de mogelijke subsidieverlening aan Stichting Kompas. Daarnaast zijn er veel jaarverslagen, notulen, nota's en stukken over de inhoud van de activiteiten die de organisaties hielden te vinden.³⁸

De tweede locatie van de bronnen bevindt zich in het Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis (IISG) te Amsterdam. Hier zijn twee archieven geraadpleegd, waarvan de eerste het archief is van de vereniging *Chung Hwa Hui* (archiefnummer ARCH00290). Dit was een studentenvereniging voor Chinezen afkomstig uit Nederlands-Indië die studeerden in Nederland. Deze studentenvereniging had goede contacten met organisaties die zich hebben ingezet voor buitenlandse studenten in Nederland. In tegenstelling tot vele stukken in de archieven die liggen in het Nationaal Archief, is er nauwelijks correspondentie te vinden tussen de archiefvormer en de organisaties die zich bezighielden met buitenlandse studenten. De documenten die hier liggen beslaan vooral jaarverslagen, verslagen van conferenties en vergaderingen en inhoudelijke stukken over de activiteiten van de volgende organisaties: Nationaal Bureau voor Buitenlandse Studentenbetrekkingen (NBBS), FSS, Nederlands Comité van WSR, Nederlands Comité voor *International Student Service* en het UAF.³⁹

Naast dit archief zijn er stukken geraadpleegd uit het archief van de Nederlandse Studenten Raad (archiefnummer ARCH00987). Dit laatste archief is zeer omvangrijk, maar helaas nauwelijks geïnventariseerd. Er waren slechts twee dozen waar het duidelijk was dat die stukken bevatten over buitenlandse studenten en slechts tussen 1964 en 1966. De documenten die hier liggen zijn vooral nota's, notulen of bulletins van de NSR die een beeld schetsen wat zij dachten wat hun verantwoordelijkheden en die van andere organisaties waren betreffende de buitenlandse studenten. Ondanks dat er niet veel stukken geraadpleegd zijn uit dit archief, geven de stukken een aanvulling op de andere onderzochte bronnen.⁴⁰ Daarnaast heeft het IISG nog een vijftal jaarverslagen van de FSS in bezit over de jaren 1960-1964, die geraadpleegd zijn.⁴¹ Ter aanvulling worden hier en daar krantenartikelen gebruikt die gaan over de activiteiten van de organisaties die zich bezighielden met de buitenlandse studenten in Nederland. Een ander

³⁷ Nationaal Archief Den Haag, Stichting voor Culturele Samenwerking (STICUSA) [hierna afgekort als *Archieven STICUSA en NIICB*], nummer toegang 2.19.114.

³⁸ Nationaal Archief Den Haag, Ministerie van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk [hierna afgekort als *Archief CRM*], nummer toegang 2.27.19.

³⁹ IISG Amsterdam, Archief Chung Hwa Hui [hierna afgekort als *Archief CHH*], ARCH00290.

⁴⁰ IISG Amsterdam, Archief Nationale Studenten Raad [hierna afgekort als *Archief NSR*], ARCH00987.

⁴¹ IISG Amsterdam, Jaarverslag Stichting Foreign Student Service Nederland, IISG ZO 45584.

archief dat is geraadpleegd is gevormd door Stichting Argus, een onderzoeksbureau dat stukken heeft verzameld van de Nederlandse Inlichtingendiensten. Deze diensten bleken soms interesse te hebben in de (internationale) organisaties voor buitenlandse studenten en achterhaalden wie daarbij betrokken waren, wat hun activiteiten waren en of ze een eventuele bedreiging vormden.⁴²

De archiefstukken die zich in het Nationaal Archief bevinden, laten zien welke organisaties voor de overheid in ieder geval belangrijk genoeg waren om contact mee te onderhouden en wat voor een beleid hier ten grondslag aan lag. Deze bronnen laten zien in hoeverre er sprake was van een afhankelijkheidsrelatie tussen de overheid en de organisaties. Bovendien schept het ook een beeld op wat voor manier de ngo's zich opstelden tegenover de overheid en welke vorm van autoriteit zij gebruikten. Daarnaast beslaan de verschillende stukken de gehele onderzoeksperiode, waardoor onderscheidingen kunnen worden gemaakt tussen tijdsperiodes aan de hand van beleid en de mate en aard van de steun. De archieven die zijn geraadpleegd in het IISG schetsen vooral een inhoudelijk beeld van de doelstellingen, organisatie en activiteiten van de ngo's die zich bezighielden met de buitenlandse studenten in Nederland. Alhoewel dit soort stukken ook in het Nationaal Archief liggen, geven de bronnen uit de IISG wel een inhoudelijker en duidelijker beeld, omdat de documenten niet zijn opgesteld in een context van een afhankelijkheidsrelatie. De stukken van de inlichtingendiensten zijn hier een aanvulling op, maar geven goed weer wie er betrokken zijn bij de onderzochte organisaties. Een probleem dat blijft is het gegeven dat geen van de onderzochte organisaties (behalve het UAF) een eigen centraal archief bezit en dat het onmogelijk is om een compleet beeld te geven van deze organisaties. Door al deze verschillende archieven te raadplegen, waarbij stukken opgesteld zijn vanuit verschillende contexten, wordt zo toch geprobeerd om een zo correct mogelijk beeld te schetsen.

Close reading is de onderzoeksmethode die is gebruikt voor de analyse van de primaire bronnen. Het woordengebruik van de organisaties schetsten een beeld van hoe zij keken naar de buitenlandse studenten in Nederland. De manier waarop de organisaties over de buitenlandse studenten schreven en welke activiteiten ze organiseerden leidden tot stereotypes en categorisering van de buitenlandse studenten. Daarnaast zijn er verschillen en overeenkomsten tussen organisaties in het woordengebruik en de activiteiten die zij organiseerden. Zo kon de houding van de organisaties tegenover de studenten verschillen, net als de doelen en de middelen om die te bereiken. Door die organisaties te onderscheiden kan er zo een beeld worden geschetst namens, hoe en voor wie een organisatie probeerde op te komen. Hierbij is het belangrijk om na te gaan welke actoren betrokken waren bij de betreffende bron, om de inhoud ervan goed in context te kunnen plaatsen. Door kritisch te onderzoeken wat er in de bronnen staat én wat er niet staat, kunnen de beweegredenen en autoriteiten van de organisaties worden omschreven om zodoende de hoofdvraag te beantwoorden.

⁴² Stichting Argus, Inzagedossier Studentenorganisaties en wetenschappelijke instellingen [hierna afgekort als *Archief Argus*].

Hoofdstuk II. Achtergrond

De staat waarin Nederland verkeerde na de Tweede Wereldoorlog verklaart de terughoudendheid van de Nederlandse overheid met betrekking tot immigratie en dus ook de toelating van buitenlandse studenten. De Nederlandse politiek koos voor het kapitalisme én tegen het communisme, wat gevolgen had voor welke buitenlandse studenten welkom waren (of niet). De veranderde relatie met de (voormalige) koloniën Nederlands-Indië, Suriname en de Antillen had invloed op de komst van studenten uit die gebieden. Als laatste bracht het ontstaan van ontwikkelingshulp andere soorten buitenlandse studenten met zich mee. Daarnaast wordt in dit hoofdstuk ook de staat van het Nederlandse Hoger Onderwijs geschetst en eveneens ingegaan op belangrijke statistieken over de buitenlandse studenten in Nederland.

Nederland en de wereld, 1945-1968

Na de Tweede Wereldoorlog lag het land lag grotendeels in puin door de bezetting en de daaropvolgende bevrijdingsstrijd van de geallieerden. De woningnood was hoog en de economische omstandigheden waren slecht. De Nederlandse regering faciliteerde daarom de emigratie van ongeveer een half miljoen Nederlanders naar het buitenland.⁴³ De Nederlandse overheid stelde zich zeer terughoudend op tegenover immigratie, pas na druk door de Verenigde Staten hielp de regering mee met opvang van *displaced persons* in Europa.⁴⁴ Toch kreeg Nederland in de jaren na de Tweede Wereldoorlog veel te maken met immigratie. Direct na de bevrijding kwam een half miljoen Nederlanders terug nadat ze ontheemd waren tijdens de bezetting.⁴⁵ De Nederlandse regering accepteerde de geproclameerde Indonesische onafhankelijkheid niet en besloot om militair in te grijpen. Dit leidde tot een onafhankelijkheidsoorlog die duurde tot 1949.⁴⁶ Vanwege die oorlog en de onafhankelijkheid van Indonesië werden 400.000 personen gerepatriëerd uit de voormalige kolonie, veelal personen die de Nederlandse nationaliteit hadden.⁴⁷ Later, in de jaren '50 en '60 kwamen er eveneens meer immigranten naar Nederland vanuit Suriname en de Antillen.⁴⁸ Een andere grote groep waren de gastarbeiders die vanaf de jaren '50 tot en met de jaren '70 naar Nederland kwamen om hier (tijdelijk) te werken.⁴⁹

Na de Tweede Wereldoorlog besloot Nederland deel te nemen aan politieke, militaire en economische allianties zoals de NAVO en de Europese samenwerking. Dit werd gedaan onder grote aanmoediging van de Verenigde Staten, die met de Marshallhulp West-Europa economisch er weer bovenop hielp. Tijdens de Koude Oorlog stonden het kapitalisme en het communisme tegenover elkaar in een

⁴³ Obdeijn, *komen en gaan*, 196-197.

⁴⁴ Marlou Schrover en Tycho Walaardt, 'Displaced persons, returnees and 'unsuitables': the Dutch selection of DPs (1945-1951)', *Continuity and Change* 33 (2018) 1-28. Anita Böcker en T. Havinga, 'Een eeuw opvang van Europese oorlogsvluchtelingen in Nederland' in: A. Terlouw en K. Zwaan eds., *Tijd en asiel. 60 jaar Vluchtelingenverdrag* (Deventer 2011) 7-25, aldaar 7-9.

⁴⁵ Böcker, 'Europese oorlogsvluchtelingen', 7-9.

⁴⁶ Obdeijn, *komen en gaan*, 232.

⁴⁷ Ibidem, 230.

⁴⁸ Ibidem, 237-238, 251 en 261.

⁴⁹ Ibidem, 265-272 en 274-287.

ideologische, politieke, economische en militaire strijd.⁵⁰ Door het herstelplan groeide de Nederlandse economie vanaf de jaren '50 weer, met een welvaartsstijging als gevolg. Hierdoor kon de Nederlandse overheid een steeds actievere en belangrijkere rol innemen in de samenleving, wat een belangrijke verklaring is voor de ontzuiling in Nederland.⁵¹ Door de dekolonisatie van het Nederlandse Koninkrijk en een bijhorend schuldgevoel, werd er gaandeweg een nieuw terrein geïntroduceerd in de buitenlandse politiek: ontwikkelingshulp. In de veelal, nieuwe onafhankelijke staten, ontstaan door de dekolonisatie, was namelijk veel armoede en men dacht dat deze staten steun moesten krijgen vanuit het rijke westen.⁵² Echter, in de afgelopen twee decennia stellen wetenschappers dat ontwikkelingshulp veel kenmerken heeft van de oude relatie tussen kolonisator en gekoloniseerde.⁵³

Het Nederlandse Hoger Onderwijs, 1945-1968

Het Militaire Gezag, dat de leiding over Nederland kreeg na de oorlog totdat de regering terug was en kon functioneren, besloot eerst om alle universiteiten te sluiten en in te zetten op de zuivering van collaborateurs. Hoogleraren, universitaire medewerkers en studenten die op enige wijze gecollaboreerd hadden met de bezetters, werden ontslagen, gestraft of geschorst. Vervolgens opende de universiteiten in september 1945 hun deuren weer.⁵⁴ Vóór de Tweede Wereldoorlog waren er al veel ontwikkelingen in gang gezet in het hoger onderwijs waarvan we de resultaten goed kunnen zien in de jaren '50 en '60. De "massificatie van het hoger onderwijs", zoals Willem Otterspeer dat noemt, was te zien aan de toename van het aantal hogescholen en universiteiten, aantal hoogleraren, faculteiten en afstudeermogelijkheden.⁵⁵ De studentenaantallen groeiden ook, van ruim 12.000 studenten in 1937, naar bijna 30.000 in 1950 en 52.000 in 1963.⁵⁶

In vergelijking met de negentiende eeuw was er een enorme toename van het aantal vrouwelijke studenten in de eerste jaren van de twintigste eeuw. Dit percentage bleef echter hangen tot 1963 tussen de 16% en 20%.⁵⁷ De overheidsuitgaven aan het onderwijs stegen mee met de uitbreiding van het hoger onderwijs waarmee de overheid een grotere rol kreeg. Otterspeer stelt dat het hoger onderwijs zich voortbewoog naar de contexten waar zij zich in bevond, gedefinieerd als een 'complexe moderne samenleving'.⁵⁸ Vier jaar na de Tweede Wereldoorlog bleek volgens het CBS dat er maar weinig buitenlandse

⁵⁰ J.C.H. Blom, 'Nederland sinds 1830' in: J.C.H. Blom en E. Lamberts eds., *Geschiedenis van de Nederlanden* (Amersfoort 2013) 314-374, aldaar 354-355.

⁵¹ Ibidem, 354; Obdeijn, *komen en gaan*, 265-266.

⁵² Blom, 'Nederland sinds 1830', 362.

⁵³ U. Kothari, 'An agenda for thinking about 'race' in development' *Progress in Development Studies* 6:1 (2006) 9-23; M. Geiger en A. Pécoud, 'Migration, Development and the Migration and Development Nexus' *Population, Space and Place* 19:4 (2013) 369-374; O. Bakewell, 'Keeping Them in Their Place': the ambivalent relationship between development and migration in Africa' *Third World Quarterly* 29:7 (2008) 1341-1358.

⁵⁴ Willem Otterspeer, *Groepsportret met Dame: de strategie van de aanpassing. De Leidse universiteit 1876-1975* (Amsterdam 2021) 377-381.

⁵⁵ Otterspeer, *strategie van de aanpassing*, 40-42.

⁵⁶ Centraal Bureau voor Statistiek, *De ontwikkeling van het onderwijs in Nederland* editie 1966. Deel 1: tabellen (Den Haag 1966) 265.

⁵⁷ Ibidem, 266.

⁵⁸ Ibidem.

studenten in Nederland waren, met 409 studenten slechts 2% van het totaal. In 1954 was dit flink gegroeid naar 1421 buitenlandse studenten naar 7% van het totaal aantal studenten. Daarna daalde het aantal studenten weer naar 1198 in 1963 (3%). Dat er in de jaren '50 meer buitenlandse studenten waren dan in de jaren '60, is te verklaren door de terugval van de Indonesische studenten (56% in 1954) die overigens wel één van de grootste groepen bleef. Die teruggang is te verklaren door de gepolariseerde relatie tussen Nederland en Indonesië vanaf de jaren '50. Verder waren studenten uit de Verenigde Staten goed vertegenwoordigd net als Duitsers, die worden gezien als westerse kennisstudenten. Studenten uit 'overige landen' waren voornamelijk studenten uit Afrika (m.u.v. Zuid-Afrika). Bij de buitenlandse studenten waren de medische wetenschappen, exacte wetenschappen en maatschappijwetenschappen populair. Net als bij de Nederlandse studenten lag het percentage vrouwen rond 15% à 16%.⁵⁹ Bovendien blijkt uit de primaire bronnen dat de meerderheid van de buitenlandse studenten in Amsterdam studeerde.⁶⁰ De meeste buitenlandse studenten woonden op kamers, terwijl sommigen Antilliaanse, Indonesische en Surinaamse studenten bij familie of kennissen inwoonden.⁶¹

Een belangrijk gegeven is dat in de statistieken van het CBS de Surinamers en Antillianen niet werden aangemerkt als buitenlandse studenten. Hoewel dat formeel klopt, werden de studenten uit die twee gebieden wel officieus gezien als buitenlandse studenten, onder meer omdat ze hulp nodig hadden en uit een 'overzees gebied' kwamen. In statistieken van andere organisaties werden ze wel meegenomen, zo waren er volgens de FSS eind 1955 402 Antilliaanse studenten en 432 Surinaamse in Nederland, op een totaal van 3762 buitenlandse studenten.⁶² Volgens de gegevens van de FSS lijken tussen 1954 en 1964 er steeds ongeveer 800-1000 Surinaamse en Antilliaanse studenten in Nederland te studeren.⁶³ Het grote verschil tussen het totaal aantal studenten van het CBS en FSS wordt dus deels verklaard doordat Antillianen en Surinamers niet worden meegenomen in de cijfers van het CBS. Daarnaast neemt de FSS waarschijnlijk ook buitenlandse personen mee die cursussen volgen bij bedrijven, of lagere onderwijsinstellingen.⁶⁴

De grootste groep studenten in het tijdsbestek van dit onderzoek waren de koloniale studenten. Waarom kwamen zij studeren in Nederland? Studentemigratie vanuit Indonesië naar Nederland begon in

⁵⁹ Centraal Bureau voor Statistiek, *De ontwikkeling van het onderwijs in Nederland* editie 1966. Deel 1: tabellen (Den Haag 1966) 266 en 308.

⁶⁰ *Archieven STICUSA en NIICB*, inv.nr. 882, Brief en Memorandum van het NICCB 21 maart 1956; inv. nr. 878, Jaarverslag 1956; *Archief CRM*, inv. nr. 7265, Brief van hoofd afdeling coördinatie en samenwerkingsorganen naar het hoofd van de afdeling financiële zaken en comptabiliteit betreft begeleidingsdienst SBBS 20 juli 1967.

⁶¹ *Archieven STICUSA en NIICB*, inv.nr. 882, Brief en Memorandum van het NICCB 21 maart 1956, Antwoorden huisvesting-enquête Indonesiër Raden Soehardo Hardjodisastra 29 maart 1957, Antwoorden huisvesting-enquête Surinamer E. Derks 29 maart 1956; Obdeijn, *komen en gaan*, 256.

⁶² *Archieven STICUSA en NIICB*, inv.nr. 878, Nota over ontvangst-centrum alsmede een concept van het reglement voor dit centrum van FSS aan NIICB te 27 mei 1957.

⁶³ IISG Amsterdam, Jaarverslag Stichting Foreign Student Service Nederland, 1960-1964; *Archieven STICUSA en NIICB*, inv.nr. 878, Jaarverslagen FSS 1955-1958; *Archief KIT*, inv. nr. 3352, Jaarverslag FSS 1954.

⁶⁴ Stichting Kompas heeft ook statistieken van de buitenlandse studenten in Nederland samengesteld. Zij stelden dat er in 1963 1200 buitenlandse studenten in Nederland studeerden, exclusief studenten uit de Antillen en Suriname en buitenlanders die cursussen volgden of onderwijs op een lager niveau. In totaal kwamen zij tot een totaal aantal buitenlandse studenten van 3150. Dat aantal is vergelijkbaar met die van de FSS voor 1963, namelijk 2856. Hieruit kan worden geconcludeerd dat de FSS ook buitenlanders meenam die cursussen volgden of studeerden op een lager niveau. Bronnen: IISG Amsterdam, Jaarverslag Stichting Foreign Student Service Nederland, 1963; *Archief CRM*, inv. nr. 7263, Statistiek overzeese studerende in Nederland 10 juli 1963.

de vroege twintigste eeuw. Door een gebrek aan Indonesische hogere opleidingen en de behoefte aan goed geschoold Indonesisch personeel trok men voor een vervolgstudie naar Nederland, vaak in Leiden. Vrijwel elke Indonesiër die terugkeerde naar de kolonie trad in dienst van de overheid. Zij hadden ook eigen studenten- en studieverenigingen op lokaal én landelijk niveau.⁶⁵ Een deel van de Indonesische studenten in de jaren '50 waren zogenaamde Malino-studenten. Na de machtsoverdracht van de Britten aan de Nederlanders in 1946 was er een conferentie in het plaatsje Malino. Daar werd gesproken over de toekomstige staatskundige verhoudingen, een onderdeel van de nieuwe relatie was het beschikbaar stellen van studiebeurzen om in Nederland te studeren. Sommigen bleven tot het eind van de jaren '50, maar waren soms al in Nederland voordat er sprake was van enig militair conflict.⁶⁶ In 1950 waren er minstens 236 Malino-studenten in Nederland.⁶⁷

De Nederlandse overheid stelde ook beursprogramma's samen voor de Nederlandse Antillen (1955) en Suriname (1948). Bovendien hadden de onderwijssystemen in Suriname en de Nederlandse Antillen een inhoudelijke oriëntatie op Nederland en waren ze zo gevormd dat een vervolgstudie in Nederland een logische stap zou zijn.⁶⁸ Voor sommige beroepen zoals dokter, jurist, onderwijzer of ambtenaar was het noodzakelijk om de studie in Nederland af te maken om de juiste diploma's te verkrijgen.⁶⁹ Begin jaren '60 waren er twee keer zoveel meer artsen in Nederland, dan in Suriname zelf. De grote meerderheid van de Surinaamse studenten was Creools en richtte eigen organisaties en verenigingen op voor het gezelligheidsleven én politiek activisme. Naast jonge mannen kwamen er ook vrouwen, die in Suriname bijvoorbeeld al een baan hadden maar met een Nederlands diploma als onderwijzer, verpleegster of geschoold arbeider een grotere kans hadden op beter werk.⁷⁰ Antilliaanse studenten maakten hun intrede in Nederland vanaf de jaren '50. Dit kwam door de economische bloei op de eilanden die werd aangezwengeld door de olie-industrie. De bevolking van de eilanden groeiden snel en daardoor veranderde de sociale samenstelling van de samenleving. Zij gingen voor hoge en belangrijke functies studeren in Nederland. De Antilliaanse autoriteiten moedigde dit ook aan, omdat men het streven had om meer op eigen benen te staan, waar goed opgeleide personen bij zou helpen. De Nederlandse overheid probeerde hiermee een deel van haar schuldgevoel in te lossen, met de kennis die ze opgedaan hadden in Nederland konden ze hun eigen land helpen verder te ontwikkelen.⁷¹

⁶⁵ Harry A. Poeze, '1898-1913: Van enkelingen tot groep', in: Ibidem, *In het land van de overheerser: Indonesiërs in Nederland 1600-1950* (Dordrecht 1986) 23-90, aldaar 51-57.

⁶⁶ Van der Meulen, 'Geleidelijke verwijdering', 361.

⁶⁷ Nationaal Archief Den Haag, BZK-Centrale Veiligheidsdienst en Binnenlandse Veiligheidsdienst / Open dossiers, nummer toegang 2.04.127, inv. nr. 1667, Namen en adressen van Malino-studenten 8 mei 1950.

⁶⁸ Obdeijn, *komen en gaan*, 237-238, 251 en 261; Anita Zuithoff, *De studiemogelijkheden en studiekeuzes van Surinaamse scholieren en studenten* (Amsterdam 2003, doctoraalscriptie) 22; Veritatis Causa, 'Het aanpassingsprobleem in de Antilliaanse Onderwijs' *Christoffel* 1:1 (1955) 19-23

⁶⁹ Oostindie, *het paradijs*, 222.

⁷⁰ Leo Dalhuisen, M. Hassankhan en F. Steegh, *Geschiedenis van Suriname* (Zutphen 2007) 177-178.

⁷¹ J.M.M. van Amersfoort, 'De Antillianen' in: H. Verwey-Jonker eds., *Allochtonen in Nederland. Beschouwingen over de: Gerepatrieerden, Molukkers, Surinamers, Antillianen, Buitenlandse werknemers, Chinezen, Vluchtelingen, Buitenlandse studenten in onze samenleving* (Den Haag 1973) 178-190, aldaar 179-182.

Naast dat veel buitenlandse studenten in Amsterdam studeerden en Indonesische studenten in Leiden, zijn er nog twee instellingen die het vermelden waard zijn. De Landbouwschool in Wageningen bood ook de mogelijkheid voor buitenlandse studenten om in Nederland te studeren. Dit waren voornamelijk Antilliaanse en Surinaamse studenten omdat zij de Nederlandse taal beheersten. De veronderstelling was dat de studenten met de kennis die ze door de studie opdeden, hun eigen land op het gebied van landbouw verder konden helpen.⁷² Daarnaast werd in 1952 het *Institute of Social Studies* opgericht door de NUFFIC. Buitenlandse studenten kregen de mogelijkheid om daar een Engelstalige opleiding te volgen. Met de opgedane Nederlandse kennis zouden de studenten hun eigen land beter kunnen besturen en ontwikkelen.⁷³ Beiden instellingen vloeien voort uit een nieuw onderdeel van de buitenlandse politiek, ontwikkelingshulp. Dit nieuwe beleid had duidelijk te maken met het koloniale schuldgevoel, maar ook met de behoefte om nog steeds die landen ‘te begeleiden’ en zorgde dus voor een soortgelijke relatie zoals we die kennen van tussen gekoloniseerde en kolonisator. Onderzoekers hebben vastgesteld dat ontwikkelingshulp in principe niet verkeerd bedoeld was, maar soms averechts werkte.⁷⁴

⁷² Instiute of Social Studies – Brief History of ISS, <https://www.iss.nl/en/about-iss/history/brief-history-iss> (geraadpleegd op 23 juni 2022).

⁷³ Landbouwschool te Wageningen, *Jaarboek 1965-1966* (Wageningen 1966) 30-32 en 162-163.

⁷⁴ Kothari, ‘race in development’, 9-23; Geiger, ‘Development Nexus’, 369-374; Bakewell, ‘Keeping Them’, 1341-1358.

Hoofdstuk III. *Reliefen* eerste opvang voor buitenlandse studenten, 1945-1950

In dit hoofdstuk komt de eerste periode aan bod waarin er een aantal ngo's te onderscheiden zijn die zich bezighielden met buitenlandse studenten. In deze eerste vijf jaar na de Tweede Wereldoorlog waren er nog betrekkelijk weinig buitenlandse studenten in Nederland en daarom richtten de ngo's zich ook op studenten in het buitenland of op zogenaamde reisstudenten. Dit betekent dat de rol van ngo's met betrekking tot buitenlandse studenten in Nederland tussen 1945 en 1950 nog vrij beperkt was. Desondanks waren er wel veel initiatieven rondom het faciliteren van de zeer korte verblijven van buitenlandse studenten en hulp aan studenten in het buitenland. Deze initiatieven laten zien dat er al vroeg een voedingsbodemp was voor hulp aan buitenlandse studenten door ngo's in Nederland. Dit geeft aan dat de activiteiten en rollen van de ngo's in de jaren '50 en '60 niet uit de lucht vielen maar er sprake was van continuïteit.

Relief: voor studenten én Nederland

In februari 1946 begon het Nederlands Bureau voor Buitenlandse Studentenbetrekkingen (NBBS) weer met haar werkzaamheden. Dit bureau was een onderdeel van de Nederlandse Studenten Raad, een koepelorganisatie van de studentenverenigingen in Nederland. De werkzaamheden van de NBBS concentreerden zich rondom het organiseren van bezoeken aan Nederland door buitenlandse studenten.⁷⁵ Zij zagen deze reizen en het kennismaken van het Nederlandse land en volk door buitenstaanders als een belangrijk doel.⁷⁶ De eerste activiteiten die werden georganiseerd na de oorlog waren één internationaal vakantiekamp en twee internationale werkkampen. Het vakantiekamp was eigenlijk een vierweekse tocht door Nederland met "diepgaande bestudering der Nederlandse toestanden". Dit betekende bezoeken van Nederlandse bedrijven zoals KLM en de Staatsmijnen, het bijwonen van lezingen, films én deelnamen aan excursies naar wederopbouwprojecten. Er wordt vermeld dat de Nederlandse regering hier steun aan verleende, maar het is onduidelijk wat deze steun inhield.⁷⁷ De twee werkkampen waren in Zeeland en de studenten hebben puin geruimd, heipalen geslagen, een weg aangelegd en een noodkade opgeruimd (zie Illustratie 1). In juli waren er 74 studenten en in augustus maar liefst 165. Zij kwamen voornamelijk uit Tsjecho-Slowakije, België en Zwitserland. Dit werd in ieder geval gewaardeerd door de Nederlandse regering, wat blijkt uit het feit dat Prins Bernard aan hen een bezoek bracht.⁷⁸ Het lijkt erop dat de NBBS

⁷⁵ *Archief CHH*, inv. nr. 132, Verslag van de jaarconferentie van International Student Service 6 en 7 november 1948; inv. nr. 133, Statement of the Delegation for the Dutch Office for Foreign Student Relations at the Travel Exchange Conference organised by the Danish International Student Committee at Copenhagen from 12-17 October 1949, 11 oktober 1949. Deze organisatie was al opgericht in 1927 en bestaat nu nog steeds, maar organiseert geen reizen meer voor uitsluitend studenten. Bron: NBBS – Over Ons, <https://www.nbbs.nl/nbbs/#:~:text=Het%20voormalige%20Nederlands%20Bureau%20voor,in%20verre%20reizen%20op%20maat> (geraadpleegd op 22 juni 2022).

⁷⁶ *Archief CHH*, inv. nr. 132, Rapport Commissie IV.

⁷⁷ *Archief CHH*, inv. nr. 132, brochure NBBS 1947-1948.

⁷⁸ 'Buitenlandse Studenten varen naar de Hoek' *Bredasche courant* (4 september 1946).

in een behoefte voorzag van arbeiderskrachten die konden helpen met de wederopbouw en tegelijkertijd Nederland konden leren kennen. Dit laatste punt raakt eveneens aan de wederopbouw van Nederland, waar er meerdere initiatieven waren om Nederland aan het buitenland te promoten om aandacht te trekken van buitenlandse investeerders.⁷⁹ De NBBS zal na dit hoofdstuk niet meer aan bod komen, maar bleef in ieder geval tot 2001 stand in de toenmalige vorm, daarna is het onderdeel geworden van een andere reisorganisatie.⁸⁰

Illustratie 1: Beeldfragment van het item 'Buitenlandse Studenten werken in Nederland', Weekjournaal van Polygoon Hollands Nieuws, 16 september 1946, Open Beelden.
https://eye.openbeelden.nl/media/1193908/BUITENLANDSE_STUDENTEN_WERKEN_IN_NEDERLAND.nl (geraadpleegd op 22 juni 2022).

In oktober 1947 werd een andere organisatie opgericht, die ook steun kreeg van de Nederlandse Studenten Raad. Dit was het Nederlands Comité van *World Student Relief* (WSR). De internationale koepelorganisatie WSR was al in 1940 opgericht en bestond uit een samenwerking van verschillende organisaties, zoals religieuze verenigingen en internationale studentenorganisaties.⁸¹ Dit past bij de tijd en de situatie, tijdens en na oorlogen werden in de twintigste eeuw vaker dit soort organisaties opgericht, of traden ze juist meer naar de voorgrond.⁸² De WSR richtte zich op *relief* (of hulpverlening) aan studenten over de hele wereld en had meerdere nationale afdelingen, de Nederlandse afdeling werkte onder verantwoordelijkheid van de *International Student Service* (één van de samenwerkende partners van de koepelorganisatie). Voornamelijk professoren en studenten stonden aan het roer van het Nederlandse

⁷⁹ Rafael Garcia, 'The Way Ahead. De weg naar de naoorlogse industriële wederopbouw in Nederland' *Erfoed van Industrie en Techniek* 20:4 (2011) 117-149, aldaar 141-142; David J. Snyder, 'The Netherlands Information Service Collection: An Introduction' *Historica Actual Online* 8 (2005) 201-209; H.W. von der Dunk e.a., *Nederland in de jaren vijftig en zestig: Wederopbouw, Welvaart en Onrust* (Houten 1986) 14-15.

⁸⁰ NBBS – Over Ons, <https://www.nbbs.nl/nbbs/#:~:text=Het%20voormalige%20Nederlands%20Bureau%20voor,in%20verre%20reizen%20op%20maat> (geraadpleegd op 22 juni 2022).

⁸¹ Van Esterik, UAF, 27.

⁸² Benjamin Hartley, 'Saving Students: European Student Relief in the Aftermath of World War I' *International Bulletin of Mission Research* 21:4 (2018) 295-315; Jessica Reinisch, 'Introduction: Relief in the Aftermath of War' *Journal of Contemporary History* 43:3 (2008) 371-404.

Comité. Het Nederlandse comité van de WSR had tien plaatselijke afdelingen in de universiteitssteden en leden van het erecomité waren vooraanstaande personen zoals professor Cleveringa en burgemeester van Rotterdam de heer Oud.⁸³ De afdelingen waren redelijk autonoom, zolang ze zich maar aan de vier hoofdlijnen hielden:

1. *Relief according to need*
2. *Participation in student life*
3. *Behaviour during the war*
4. *Absolute neutrality*⁸⁴

Er werd nadruk gelegd op het neutraliteitsstandpunt, al is te betwijfelen in hoeverre dit een aantal jaren later werd gehandhaafd. Op de vraag waarom Nederland hulpverlening moest bieden aan buitenlandse studenten in nood, terwijl de eigen Nederlandse studenten eveneens te maken hadden met moeilijke omstandigheden, werd simpel maar kort geantwoord. Het was een kwestie van ereschuld.⁸⁵ Deze term wordt vooral gebruikt in de koloniale context, het besef dat de kolonisatoren in het verleden schade hadden toegebracht aan de gekoloniseerde. Om die schuld in te lossen, kon men hulp bieden aan de gekoloniseerde om hen geestelijk en materieel daadwerkelijk laten te ontwikkelen.⁸⁶ Dit verklaart ook waarom het meeste geld ging naar het versturen van goederen naar Indonesië. Hieruit blijkt dat de organisatie is opgericht vanuit humanistische ideeën: *relief according to need*.

Om de activiteiten van het Nederlandse Comité van de WSR te kunnen organiseren werden er wervingscampagnes opgezet om geld bijeen te brengen. Er werd weliswaar melding gemaakt van een goede opbrengst onder de Nederlandse studenten, maar ook dat de sociaaleconomische toestand van alumni juist slecht was en de opbrengst daar toch tegenviel. Daarnaast werd nog geprobeerd om bij Nederlandse bedrijven geld te verkrijgen.⁸⁷ De grootste inkomstenbronst bleek echter de 26.000 gulden aan subsidies, vermoedelijk verschaft door de Nederlandse overheid en de koepelorganisatie WSR.⁸⁸ Doordat het Nederlandse Comité van de WSR onderdeel was van een grotere, internationale organisatie, kon ze steunen op de logistieke autoriteit om deze acties op te zetten en goederen te versturen. In het kader van hun *relief*-werk, werden er goederen gestuurd naar studenten in het buitenland, die bestonden uit voedsel, medische hulpmiddelen en andere zaken. Het meeste geld ging echter naar wetenschappelijke boeken die werden

⁸³ *Archief Argus*, AIVD-onderwerpsdossier Internationale contacten van studenten 1947-1952, Afschrift WSR – Beroep van het Nederlands Comité van het World Student Relief op het Nederlands Bedrijfsleven; Van Esterik, UAF, 26; *Archief CHH*, brochure WSR 1947-1948. Professor Cleveringa had in 1940 te Leiden zijn beroemde reden gehouden als protest tegen het ontslag van joodse medewerkers in het hoger onderwijs. Na de oorlog vervulde hij verschillende adviesrollen voor de overheid. Zijn steun aan het WSR initiatief had waarschijnlijk te maken met zijn groot rechtsbesef. Bron: Huygens ING – Biografie Cleveringa, Rudolph Pabus (1894-1980), <http://resources.huygens.knaw.nl/bwn1880-2000/lemmata/bwn3/cleveringa> (geraadpleegd op 23 juni 2022).

⁸⁴ *Archief CHH*, inv. nr. 132, brochure WSR 1947-1948.

⁸⁵ *Ibidem*.

⁸⁶ Jantje de Jong, *Van batig slot naar ereschuld. De discussie over de financiële verbouwing tussen Nederland en Indië en de hervorming van de Nederlandse koloniale politiek, 1860-1900* (Groningen 1989) 11-12.

⁸⁷ *Archief CHH*, inv. nr. 132, brochure WSR 1947-1948; *Archief Argus*, AIVD-onderwerpsdossier Internationale contacten van studenten, 1947-1952, Afschrift WSR – Beroep van het Nederlands Comité van het World Student Relief op het Nederlands Bedrijfsleven.

⁸⁸ *Archief CHH*, inv. nr. 133, resultatenrekening WSR 1948-1949.

toegezonden naar Indonesië.⁸⁹ Het zou interessant zijn om te weten welke boeken dit waren, maar die informatie ontbreekt in de bronnen. Beiden activiteiten kunnen worden gezien als manieren om de ‘ereshuld’ proberen in te lossen om zodoende de ongelijkheid die tussen Nederland en de gekoloniseerde wereld is ontstaan proberen recht te trekken. Dit is een goed voorbeeld van de voortdurende koloniale aard van de relatie tussen het eerdere gekoloniseerde land en de kolonisator. De gedachte die hier speelde is namelijk dat men nog steeds die landen zaken moesten bijbrengen, zodat ze zich konden ontwikkelen naar westerse maatstaven.

Net als de NBBS faciliteerde de WSR tijdelijke verblijven van buitenlandse studenten in Nederland. Allereerst was er hulpverlening aan *displaced persons* in Europa. Voor verschillende groepen uit Polen, Frankrijk en Duitsland) werd een verblijf voor een aantal maanden geregeld in de Pietersberg, een pastoraal centrum in Arnhem. Het comité regelde tot 1948 voor de in totaal 85 studenten het vervoer, de documenten, eten en nieuwe kleding. Het is in ieder geval duidelijk dat het verblijf voor de studenten niet gratis was, maar er werd alles aan gedaan om de kosten te beperken.⁹⁰ Het doel was om van elkaar te leren en elkaar te helpen, om zodoende “de wereldorde te bevorderen” en de *displaced persons* een mate van rust en ontspanning te kunnen bieden.⁹¹ De gedachte dat door verschillende culturen met elkaar in contact brengen zou kunnen zorgen voor wereldvrede, komt uit het Interbellum. Deze gedachte werd vaak aangehangen en aan gewerkt door particuliere organisaties met steun van overheden.⁹²

De NBBS organiseerde na een aantal jaar weer grootschaligere reizen voor buitenlandse studenten naar Nederland. Deze reizen waren vooral gericht op Amerikaanse en Canadese studenten. Voor hen werd vervoer per schip geregeld. Een van deze tours, *The Marshall Group*, was een reis door grote delen van Nederland. Er werden lezingen georganiseerd, excursies naar steden als Eindhoven en Amsterdam gehouden, maar ook naar plaatsen als Gorkum. Daarnaast was er ruimte voor sociale activiteiten zoals feesten. Het is waarschijnlijk dat een deel van de kosten werd gesubsidieerd door de Amerikaanse overheid, mede vanwege de naam van de tour.⁹³ De schatting was dat er tussen 1946 en 1950 ongeveer 800 buitenlandse studenten mee deden aan dit soort tours, en 700 Nederlanders. Het smeden van contacten tussen Nederlandse en buitenlandse studenten was opzettelijk.⁹⁴ Hier speelde weer de behoefte om Nederland te promoten in het buitenland, om zo investeringen in de economie uit te kunnen lokken. Bovendien pasten deze reizen bij het Amerikaanse culturele beleid om hun idealen en waarden te verspreiden over de wereld, mede om ervoor te zorgen dat het communisme geen voet in de aarde zou krijgen. Deze dreiging van het communisme speelde ook mee in de enorme economische en logistieke steun

⁸⁹ *Archief CHH*, inv. nr. 132, verslag International Student Service Nederlands Comité 1 januari – 31 oktober 1947, brochure WSR 1947-1948; inv. nr. 133, Rapport commissie III: Jaarprogramma's WSR en UAF.

⁹⁰ *Archief CHH*, inv. nr. 132, verslag International Student Service Nederlands Comité 1 januari – 31 oktober 1947, brochure WSR 1947-1948.

⁹¹ ‘Poolsche studenten op den Pietersberg’ *Arnhemse courant* (18 maart 1947); ‘Internationale hulp aan studenten’ *Arnhemse courant* (3 april 1948).

⁹² Liping Bu, ‘Cultural Understanding and World Peace: the Roles of Private Institutions in the Interwar Years’ *Peace & Change* 24:2 (1999) 148-171.

⁹³ *Archief CHH*, inv. nr. 133, Programme of the Marshall Group in Holland.

⁹⁴ *Archief CHH*, inv. nr. 133, Bijdrage van het NBBS tot de Conferentie van International Student Service 15 en 16 oktober te Leiden.

die de VS gaf aan Europa voor de wederopbouw.⁹⁵ Volgens een internationaal congres van studenten zouden tussen 1946 en 1949 5200 buitenlandse studenten Nederland hebben bezocht via educatieve tours, seminars en werkkampen.⁹⁶

Vluchtelingen-studenten

Uiteindelijk bleek het Nederlandse Comité van de WSR een startschot te zijn voor een bekendere organisatie, het Universitair Asyl Fonds (UAF). Deze stichting werd opgericht door betrokkenen van het Nederlands comité. De reden voor de oprichting was de weigering van de koepelorganisatie WSR om steun te verlenen aan studenten uit Tsjechoslowakije. Eind februari 1948 ontstond daar een machtsstrijd tussen communisten en hun tegenstanders. Onderdeel daarvan was een protestmars van enkele duizenden studenten in Praag, gericht tegen het communisme. De protestmars werd door de politie met harde hand neergeslagen, waarna een aantal studenten zich bleef verzetten, terwijl anderen besloten om te vluchten. Al snel werd er in Nederland een actiecomité opgericht die aan de slag ging met het opzetten van publiekcampagnes in de universitaire wereld om aandacht te creëren voor deze studenten.⁹⁷ Deze sloeg aan onder de Nederlandse studenten en aanvankelijk was de Nederlandse overheid bereid om ongeveer 100 Tsjechische studenten toe te laten en hun studie te laten voltooien aan de Nederlandse universiteiten. Wel met de voorwaarde dat er een organisatie werd opgericht om ervoor te zorgen dat de “ongewenste elementen zouden kunnen worden geweerd”. Die organisatie moest bovendien zorgen voor de financiële middelen voor de opvang.⁹⁸ Dit is kenmerkend voor de algehele houding van de Nederlandse overheid tegenover vluchtelingen. Met de ongewenste elementen worden waarschijnlijk studenten bedoeld die het communisme aanhingen.⁹⁹

Het Nederlands Comité van de WSR wilde wel helpen, maar de koepelorganisatie wilde vasthouden aan haar politieke neutraliteit en zich niet mengen in de ideologische strijd van de Koude Oorlog, terwijl dat eigenlijk onmogelijk leek. Daarom werd er op 9 april 1948 het UAF opgericht. De taken van het UAF omvatte de zorg voor de vluchtelingen-studenten “in de meest uitgebreide zins des woord”.¹⁰⁰ Zo nam de WSR onder de vlag van de UAF alsnog politieke stellingname in de context van de Koude Oorlog, iets wat volgens Gatrell onontkoombaar is.¹⁰¹ Beiden organisaties beriepen zich op hun morele autoriteit: de WSR propageerde dat zij politiek neutraal waren door de studenten niet te ondersteunen en de UAF vond het moreel onjuist om die studenten die voor het communistische gevaar vluchtten, niet te helpen. Desondanks

⁹⁵ Liping Bu, ‘Educational Exchange and Cultural Diplomacy in the Cold War’ *Journal of American Studies* 33:3 (1999) 393-415, aldaar 393-396.

⁹⁶ *Archief Argus*, AIVD onderwerpdossier: Activiteiten van aangesloten organisaties van de International Union of Students en de Nederlandse deelname hierin 1949-1952, Verslag van de 4e I.U.S. Council Meeting, gehouden van 15-24 september 1949 te Sofia, (pagina 236).

⁹⁷ Van Esterik, *UAF* 16-26.

⁹⁸ *Ibidem*, 26.

⁹⁹ *Archief IRO*, inv. nr. 38, Verslag van de commissie van onderzoek inzake Tsjechoslowaakse studenten in Nederland 13 mei 1948.

¹⁰⁰ *Ibidem*, 27; *Archief CHH*, inv. nr. 132, brochure WSR 1947-1948.

¹⁰¹ Gatrell, ‘The World Wide Web’, 102.

hielp het Nederlandse Comité wel met de logistiek door de zelf opgedane ervaring en die van de koepelorganisatie.¹⁰² Het leggen van de verantwoordelijkheid voor de studenten past bovendien naadloos bij de opvatting van de Nederlandse overheid, dat particuliere organisaties in grote mate verantwoordelijk waren voor de opvang en zorg van vluchtelingen. Bij de oprichting van de UAF is een complexe constructie bedacht waardoor de organisatie eigenlijk een onderafdeling van het Nederlandse Comité van WSR werd. De financiële verantwoordelijkheid werd echter gelegd bij het UAF en niet bij het comité.¹⁰³ Al lijkt de overheid niet te happig zijn geweest met het verlenen van subsidies aan de UAF, waarschijnlijk omdat men al iets uittrok voor het Nederlands Comité van de WSR.¹⁰⁴ Pas in 1951 steunde de Nederlandse overheid de UAF financieel.¹⁰⁵

De selectieprocedure van de Tsjechische studenten werd zorgvuldig uitgevoerd. De selectiecommissie bestond uit twee professoren, twee voorzitters van studentenverenigingen, het hoofd van de Rijksvreemdelingendienst en twee vertegenwoordigers van de *Preparatory Commission for the International Refugee Organization* (PCIRO). De twee professoren waren op de hand van de UAF en waarschijnlijk was dit ook het geval voor de twee voorzitters van de studentenverenigingen.¹⁰⁶ Dit laat zien dat de UAF zeker een grote mate van invloed had in de beslissingen van de overheid. De selectiecommissie reisde in mei 1948 naar vluchtelingenkampen in Duitsland om de studenten te onderzoeken en te selecteren. Inmiddels was het maximum aantal studenten verlaagd naar vijftig studenten. De overheid deinsde terug vanwege de woningnood en in de tussentijd waren er al een twintigtal Tsjechische studenten op eigen initiatief naar Nederland gekomen waaraan bij hoge uitzondering alsnog een verblijfsvergunning werd toegekend.¹⁰⁷

Dit laat zien dat ondanks het enthousiasme en de voortvarendheid van het UAF, de stichting alsnog in hoge mate afhankelijk was van de Nederlandse overheid die de kaders stelden van de toelating. Na het onderzoek in de kampen werden 41 studenten aangemerkt als aanbevolen om hun studie af te ronden in Nederland en geschikt voor aanpassing aan de samenleving. Twintig andere studenten werden slechts toelaatbaar geacht, omdat er mogelijk moeilijkheden zouden ontstaan om de studie in Nederland te vervolgen. De grootste groep, die van 77 studenten, werd gezien als ongeschikt omdat ze naar Nederlandse termen geen studenten waren of lid waren (geweest) van extremistische groepen. Dit zouden dan vooral communistische organisaties zijn, al werd er vermeld dat er juist weinig aanhang onder studenten voor het communisme was. Wel werd hun uitdrukkelijk gevraagd om zich te onthouden van politieke activiteiten in

¹⁰² *Archief IRO* inv. nr. 38, Brief PICRO Mission Netherlands Mission naar Zonal Headquarters 23 juli 1948, Brief Nederlands Comité WSF naar PCIRO 19 juli 1948, Brief van UAF naar Rijksvreemdelingendienst 26 juli 1948; Van Esterik, *UAF*, 28-34.

¹⁰³ *Archief IRO* inv. nr. 38, Toelichting schema-structuur UAF 26 april 1948; Brief PICRO Mission Netherlands Mission naar Zonal Headquarters 23 juli 1948; Brief Nederlands Comité WSF naar PCIRO 19 juli 1948.

¹⁰⁴ Van Esterik, *UAF*, 37-41.

¹⁰⁵ *Archief IRO*, inv. nr. 38; Telegraaf naar Refugee Service Committee Netherlands van IRO Headquarters 14 November 1951; Telegraaf naar International Refugee Organisation Netherlands van Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen 15 oktober 1951.

¹⁰⁶ *Archief IRO*, inv. nr. 38, Brief PCIRO naar Edwards 6 april 1948.

¹⁰⁷ Van Esterik, *UAF*, 29-30.

Nederland.¹⁰⁸ Voordat de studenten daadwerkelijk naar Nederland zouden komen werd hun identiteit uitvoerig gecontroleerd en tenminste drie Tsjechen werden medisch onderzocht. Uiteindelijk kwamen er 29 Tsjechen onder verantwoordelijkheid van de UAF naar Nederland.¹⁰⁹

Deze voorzichtigheid past bij de terughoudendheid van de Nederlandse overheid tegenover vluchtelingen, maar ook in de ideologische strijd tegen het communisme in de Koude Oorlog. De organisatie zorgde voor de eerste opvang in Utrecht waar bedden, kookspullen, lesmaterialen en een radio aanwezig waren. Daarnaast gaf een studente uit Leiden een cursus Nederlands gedurende zes weken.¹¹⁰ Dit had als doel om de intrede in het Nederlands hoger onderwijs en de samenleving te faciliteren. Kennis van de taal helpt vanzelfsprekend in het maken van contacten met Nederlandse studenten, iets wat al vroeg in de selectieprocedure als belangrijk doel werd aangemerkt.¹¹¹

Deelconclusie

De WSR en NBBS hebben tussen 1945 en 1950 hun hulpverlening en activiteiten goed kunnen opzetten vanwege de opgebouwde logistieke autoriteit, die ze ontleenden aan het feit dat ze al (deels) bestonden. Het lijkt erop dat beiden werden gesteund door de Nederlandse overheid, zowel op financieel vlak als organisatorisch en administratief. Dit neemt niet weg dat de twee organisaties alsnog opzoek moesten naar particuliere giften of hulp van andere (inter)nationale organisaties. In de eerste jaren na de Tweede Wereldoorlog was het namelijk erg schipperen in Nederland, omdat het land in wederopbouw was. De UAF, die voor een specifiekere doelgroep werd opgericht en op een ingewikkelde manier onderdeel was van de WSR, kreeg minder financiële steun. Het lijkt er niet op dat de Nederlandse overheid de organisaties echt aanstuurde of dat de lobby van de ngo's sterk was. Concluderend was het vanzelfsprekend dat de gevolgen van de oorlog duidelijk zichtbaar waren voor de organisaties die zich bemoeiden met de (komst van) buitenlandse studenten in Nederland.

In de eerste vijf jaar na de oorlog was er vooral een nadruk op directe hulpverlening. De NBBS en de WSR deden dit door tijdelijke huisvesting te bieden aan *displaced persons*. De WSR deed dit door het verzamelen en opsturen van hulpgoederen. Het UAF deed op twee facetten iets anders dan de NBBS en het Nederlandse Comité van WSR. De nieuwe organisatie stelde zich politiek op en zette zich ook in voor een langer verblijf voor buitenlandse studenten, omdat zij wilden dat de vluchtelingen daadwerkelijk hun studie in Nederland konden afmaken. Het UAF is eigenlijk deels tot stand gekomen door de wens van de Nederlandse overheid om verantwoordelijkheden bij particuliere organisaties te leggen en zo min mogelijk organisaties als aanspreekpunt te hebben. Deze houding is karakteristiek voor het Nederlands beleid tegenover vluchtelingen, benadrukt door Berghuis en Ten Doesschate.¹¹²

Archief IRO, inv. nr. 38, Verslag van de commissie van onderzoek inzake Tsjechoslowaakse studenten in Nederland 13 mei 1948.

¹⁰⁹ *Archief IRO*, inv. nr. 38, Brief van UAF naar Rijksvreemdelingendienst 26 juli 1948.

¹¹⁰ Van Esterik, *UAF*, 31-32.

¹¹¹ *Archief IRO*, inv. nr. 38, Verslag van de commissie van onderzoek inzake Tsjechoslowaakse studenten in Nederland 13 mei 1948.

¹¹² Ten Doesschate, *Asielbeleid en belangen*, 195-205; Berghuis, *vluchtelingen en displaced persons*, 5 en 102-138.

De NBBS voorzag behoefte van buitenlandse studenten om naar Nederland (tijdelijk) te reizen. Daarnaast droeg het op een kleine wijze bij aan de wederopbouw van Nederland en probeerde samen met de overheid interesse te wekken voor Nederland bij buitenlanders, om zo eventueel investeringen uit te lokken. Voor de Nederlandse overheid was hulp aan de wederopbouw zeer welkom, zeker in het geval dat die tijdelijk was en organisatorisch werd geregeld door een andere instelling. De NBBS beriep zich op hun morele autoriteit door het faciliteren van buitenlandse bezoeken en op de logistieke autoriteit omdat ze ervaring hadden met het organiseren van deze activiteiten én de middelen om dit te doen. Waarom ze dit deden is complex, maar berust waarschijnlijk op humanitaire gronden omdat ze ook de *displaced persons* opvingen en eveneens op recreatieve-educatieve gronden. Ze organiseerden namelijk ook sociale en educatieve activiteiten die weer te maken hadden met het doel om de mensheid door middel van intercultureel contact dichter bij elkaar te brengen. Dit argument heeft waarschijnlijk kracht gewonnen door de verschrikkingen van de Tweede Wereldoorlog. Mede daarom is het niet verbazend dat alle drie organisaties een humanistische rol aannamen in hun argumentatie waarom ze buitenlandse studenten hielpen.

Desondanks was het onmogelijk voor ngo's om te ontsnappen uit de politieke context, hoe graag ze dat misschien ook wilden. Tenslotte is het belangrijk om te concluderen dat er al snel na de oorlog draagvlak en een voedingsbodem was voor deze organisaties om buitenlandse studenten te helpen op verschillende manieren. In de literatuur werd er slechts aandacht besteed aan de vluchtelingen-studenten, maar in dit hoofdstuk kwamen er best een aantal reisstudenten naar Nederland er was er al aandacht voor koloniale studenten. In de komende hoofdstukken worden de koloniale studenten alleen maar belangrijker. De houding van de overheid en de rollen die werden opgepakt en toebedeeld aan de ngo's komen bovendien overeen met de bestaande literatuur over de opvang en toelating van vluchtelingen. Toch bleven de organisaties die zich ontfermden over de buitenlandse studenten grotendeels buiten beeld.

Hoofdstuk IV. Opvang en sociale activiteiten voor buitenlandse studenten, 1950-1960

In de jaren '50 kwamen er steeds meer buitenlandse studenten naar Nederland. Voor zowel de ngo's als voor de overheid werd het duidelijk dat voor hen steeds meer geregeld moest worden. Net als in de jaren hiervoor, waren er nog steeds problemen met het vinden van geschikte huisvesting en de intrede van buitenlandse studenten in de Nederlandse samenleving. De voedingsbodem om buitenlandse studenten in Nederland te helpen, kwam in de jaren '50 tot bloei. De *Foreign Student Service* zette zich in voor deze groep, geholpen door semioverheidsinstellingen. Dit gebeurde op een veel grotere schaal dan eerst, maar ook op meer terreinen. Tegelijkertijd kon de FSS niet iedereen bereiken en ook niet alles oplossen, hiervoor waren Nederland én de FSS misschien nog niet klaar voor. Toch ontstond er een groeiend bewustzijn waar de echte knelpunten lagen en de organisaties gingen daarmee aan de slag naarmate het einde van het decennium naderde.

Moeilijkheden rondom de koloniale studenten

In 1951 werd een nieuwe organisatie opgericht die zich ging bekommeren over buitenlandse studenten in Nederland: de *Foreign Student Service* (FSS). De doelen van deze organisatie werden als volgt geformuleerd: het faciliteren van ontmoetingen; verlenen van assistentie; het creëren van culturele en sociale mogelijkheden voor buitenlandse studenten; hulp bieden bij eerste opvang, helpen bij oriëntatie en huisvesting. Dit zijn brede en geen eenvoudige doelen die werden gesteld, maar de oprichting van deze organisatie kwam niet uit het niets.¹¹³ Uit de statuten van de FSS blijkt namelijk dat de stichting onderdeel is van het Nederlands Comité van *World University Service* (WUS).¹¹⁴ Deze ngo was al opgericht na de Eerste Wereldoorlog en richtte zich vooral op het recht op onderwijs in landen in Afrika en Azië. In 1950-1951 hield het bestaan van Nederlands Comité voor *World Student Relief* op en fuseerde het samen met de Nederlandse afdeling van *International Student Service* tot de WUS.¹¹⁵ De FSS bouwde voort op het Nederlandse Comité van de WSR, maar voegde zich naar de politieke, maatschappelijke en economische contexten van de jaren '50. De mensen achter de FSS waren professoren of andere hoogwaardigheidsbekleders in de onderwijs- en cultuursector.¹¹⁶ In dit decennium kwamen buitenlandse studenten naar Nederland die daadwerkelijk een studie volgden in het hoger onderwijs en dit waren niet alleen vluchtelingen-studenten waar de literatuur zich op richt.

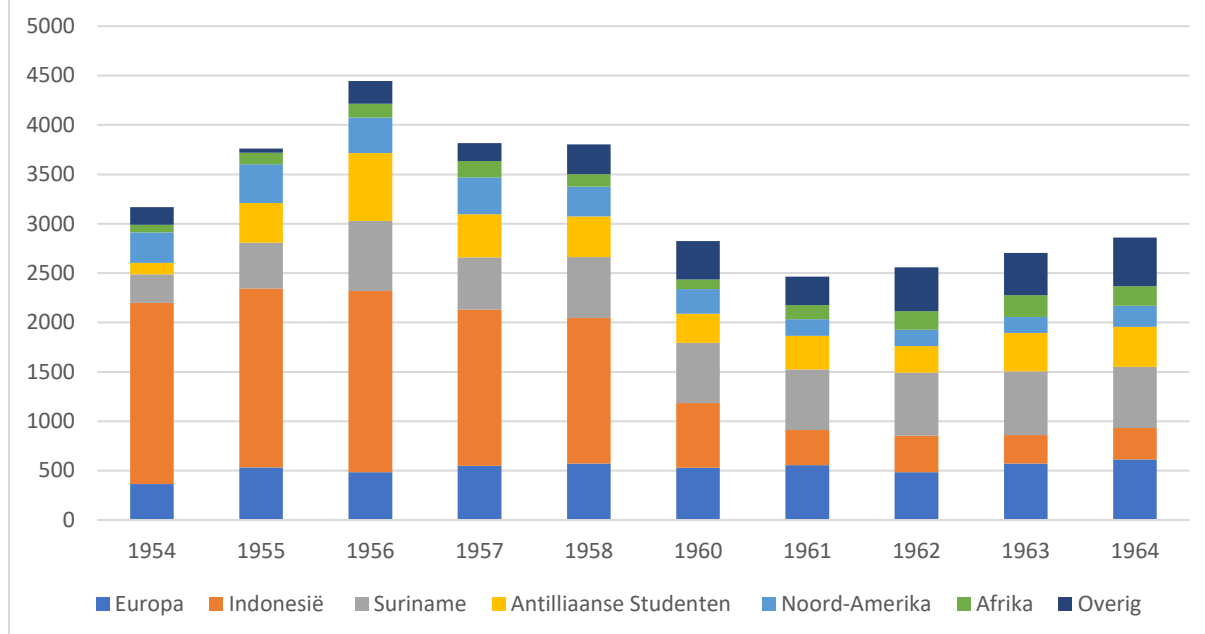
¹¹³ *Archief KIT*, inv. nr. 3352, boekje Foreign student service in the Netherlands: Student from abroad.

¹¹⁴ *Archieven STICUSA en NIICB*, inv.nr. 454, Statuten FSS.

¹¹⁵ *Archief Argus*, AIVD onderwerpdossier Activiteiten van aangesloten organisaties van de International Union of Students en de Nederlandse deelname hierin 1949-1952, Krantenartikel 'Uit de studentenwereld' (pagina 58); *Archief CHH*, inv. nr. 133, Voorlichtingsconferentie van het Nederlands Comité van International Student Service te Leiden op 15 en 16 oktober 1949; Dordregter, *Mentale gezondheidszorg: Verslag van een seminar van het Nederlandse Comité van World University Service gehouden in het Nederlands Studenten Sanatorium op 15 november 1963 te Laren* (NH) (Amsterdam 1964) 8-9.

¹¹⁶ *Archief KIT*, inv. nr. 3352, Jaarverslag FSS 1954.

Figuur 1: Buitenlandse studenten volgens de FSS, 1954-1958; 1960-1964

Bron: *Archief KIT*, inv. nr. 3352, Jaarverslag FSS 1954; *Archieven STICUSA en NIICB*, inv. nr. 878, Jaarverslagen FSS 1955-1958; IISG Amsterdam, Jaarverslag Stichting Foreign Student Service Nederland 1960, 1961, 1962, 1963 en 1964. De ordening naar werelddelen is door de auteur gemaakt.

De FSS heeft tussen 1954 en 1964 (gegevens over het jaar 1959 zijn niet gevonden) de aantallen buitenlandse studenten in Nederland bijgehouden naar herkomst. De aantallen van de FSS geven een schatting van de verhoudingen van de buitenlandse studenten in Nederland. Hieruit blijkt dat de koloniale studenten veruit in de meerderheid waren (zie Figuur 1), vooral in de jaren '50. Zowel studenten uit Indonesië als uit de Nederlandse Antillen en Suriname zijn aan te merken als koloniale studenten omdat Nederland een (voormalige) koloniale relatie met die gebieden had. Toch is de grote groep van Indonesische studenten opvallend. Uit onderzoek blijkt dat de diepgaande relatie tussen de twee landen in het verleden ervoor zorgde dat Indonesiërs makkelijk en gangbaar konden studeren in Nederland. Indonesische studenten in Nederland was immers een gebruik geworden.¹¹⁷ In de volgende alinea's worden nog andere verklaringen gegeven. De Nederlandse studentenwereld had moeite met de Indonesische studenten. Dit wordt besproken in een doctoraalscriptie geschreven aan de Universiteit Leiden over de positie van buitenlandse studenten in de betreffende universiteit. Daarin werd vastgesteld dat de Indonesische student eigenlijk niet in Nederland wilde zijn, maar het studeren in Nederland werd gezien als "gebrek bij beter".¹¹⁸

¹¹⁷ *Archieven STICUSA en NIICB*, inv. nr. 888, Het Vaderland – 25 mei 1957: De buitenlandse studenten in Leiden (II); Gunawan, *Indonesische*, 31-37; Poeze, 'van enkeling tot groep', 23-90; Poeze, 'Emancipatie in samenwerking', 91-156; Poeze, 'Nationalisme in isolement', 157-238; Poeze, 'zelfbewuste samenwerking', 239-296.

¹¹⁸ *Archieven STICUSA en NIICB*, inv. nr. 888, Het Vaderland – 25 mei 1957: De buitenlandse studenten in Leiden (II).

Dit moet worden gezien in de context van de achtergrondinformatie die in het tweede hoofdstuk is geschetst. Daar is geconstateerd dat een studie in Nederland een logische en soms noodzakelijke stap was vanwege de vormgeving van het onderwijs in de koloniën. De Indonesische student kreeg ook te maken met denigrerende opmerkingen van Nederlandse studenten. Deze gingen veelal over de afgelopen onafhankelijkheidsoorlog, dat de Indonesiërs en niet de Nederlanders “fout waren”. Volgens de onderzoeker leidde deze sfeer tot een zeker wantrouwen bij de Indonesische studenten.¹¹⁹

Dit onderzoek uit 1957 leidde tot commotie en de auteur van het onderzoek, Bambang Oetomo, hield een lezing over zijn stuk waarbij zijn persoonlijke visie naar voren kwam. Oetomo kwam uit Indonesië en behoorde tot de zogenaamde Malino-studenten. De Nederlandse student zou volgens zijn onderzoek de Indonesische studenten die Nederlands spraken, uitlechten vanwege hun tongval. Oetomo concludeerde dat de vijandige sfeer vooral te maken had met de staatkundige en conflictueuze relatie tussen de twee landen. Inge van der Meulen, die schreef over het ontstaan van die vijandige sfeer in de jaren 1945-1949 geeft bijvoorbeeld aan dat het verschillende gebruik van terminologie (Nederlands-Indië of Indonesië) al heftige reacties uitlokte, iets wat Oetomo ook had gevonden.¹²⁰ Hij bedankte aan het einde van zijn lezing aan de ene kant de FSS voor haar inzet en werk maar benadrukte ook dat de organisatie te weinig deed om meer begrip te creëren tussen de verschillende groepen studenten.¹²¹

In ieder geval lijkt het erop dat de FSS veel werk heeft verzet voor buitenlandse studenten in het algemeen. Grofweg gezien waren ze op drie verschillende domeinen actief. Ten eerste probeerde de organisatie voorlichting te geven aan buitenlanders over het studeren in Nederland. Het voorlichtingsboekje *Study in the Netherlands* bereikte in 1954 een oplage van 6000 exemplaren. Het boekje werd in twee talen uitgebracht: het Nederlands voor de koloniale studenten én in het Engels voor diegenen die het Nederlands niet machtig waren.¹²² Kijkend naar de aantallen uit Figuur 1 was dit voornamelijk bedoeld voor Europese en Noord-Amerikaanse studenten. Deze voorlichting is later geïncorporeerd in het *Meet the Netherlands* – project, wat liet zien dat er uitgebreide voorlichtingsdagen werden georganiseerd. Er werd veel aandacht geschonken aan de geschiedenis en de cultuur van Nederland. De algemene introductie over de Nederlandse cultuur werd gegeven in het Paleis Noordeinde, waar het *Institute of Social Studies* was gevestigd. Andere informatiedagen gingen over hoe het was om te studeren in Nederland, de deltaplannen en de positie van Nederland in de wereld. Daarnaast waren er ook sociale en ontspanningsactiviteiten zoals feesten of meer culturele activiteiten. De kosten zijn vrij gering te noemen. De voorlichtingsdagen kostten 5 gulden en voorlichtingsweekenden slechts 2,50 gulden. Bovendien vergoedde de FSS de reiskosten mochten die meer zijn dan 5 gulden. Overigens werden deze activiteiten georganiseerd in samenwerking met NUFFIC en NIICB.¹²³

¹¹⁹ Ibidem.

¹²⁰ Van der Meulen, ‘Geleidelijke verwijdering’, 331.

¹²¹ *Archieven STICUSA en NIICB*, inv. nr. 882, Enkele opmerkingen over de voorwaarden voor het contact tussen Nederlandse en Buitenlandse studenten – Lezing, op 21 mei 1957 te Utrecht gehouden door de Heer Bambang Oetomo.

¹²² *Archief KIT*, inv. nr. 3352, Maandelijkse bulletin 19 mei 1954 van FSS.

¹²³ *Archieven STICUSA en NIICB*, inv. nr. 881, Boekje *Meet the Netherlands*.

Naast het verlenen van voorlichting aan buitenlandse studenten, gaf de FSS persoonlijke assistentie aan buitenlandse studenten in Nederland. Deze vorm van hulp is erg breed te interpreteren, het ging van het verschaffen van informatie over de studiemogelijkheden, het verblijf in Nederland tot het organiseren van taallessen en het introduceren van de studenten bij docenten en studiegenoten.¹²⁴ Voor een tijd heeft de FSS bijgehouden hoeveel keer ze dit soort assistentie verleende. Het is echter niet na te gaan hoe deze aantallen zijn samengesteld, maar ze variëren van 115 keer assistentie verleend in 1952 tot 2700 keer in 1956.¹²⁵ Het laatste terrein waar de FSS actief op was omvatte het organiseren van sociale, culturele en carrièregerichte activiteiten. Dit waren studiereizen naar het binnen- en buitenland, excursies naar bedrijven en instellingen in Nederland, lezingen over actuele onderwerpen en bijvoorbeeld een jaarlijks Internationaal Sporttoernooi.¹²⁶

Voor al bij de eerste twee terreinen waar de FSS zich mee bezig hield lag de verantwoordelijkheid bij de landelijke afdeling van de organisatie. De FSS had namelijk ook plaatselijke comités in de steden: Amsterdam, Den Haag, Leiden, Delft, Rotterdam, Utrecht, Groningen, Enschede, Wageningen, Tilburg, Eindhoven, Deventer en Nijmegen. Zij organiseerden soortgelijke activiteiten maar dan meer in een plaatselijke context.¹²⁷ De plaatselijke comités vervulden een essentiële rol op het terrein waar de FSS volgens sommigen tekort schoot: het contact tussen Nederlandse en buitenlandse studenten. De landelijke afdeling was op dit terrein ook niet heel erg assertief, ze gaven aan dat de schuld van het moeilijke contact tussen de Nederlandse en buitenlandse student aan de Nederlander lag die geen behoefte hieraan had.¹²⁸ De plaatselijke comités organiseerden onder andere de *Social Evenings*, die bedoeld waren als bindmiddel tussen de Nederlandse en buitenlandse studenten. Volgens de jaarverslagen lag het aantal deelnemers in dat soort plaatselijke activiteiten tussen de ruim 4000 in 1952 tot 6000 in 1956 en 8000 in 1958.¹²⁹

Een bijzondere activiteit gelanceerd door de landelijke afdeling, was de Antilliaanse-Surinaamse Jongerendag in februari 1955. In 1954 was het Koninklijk Statuut ondertekend, waar nieuwe verhoudingen werden afgesproken tussen Nederland, Suriname en de Nederlandse Antillen. De FSS wilde naar aanleiding hiervan meer aandacht besteden aan de verhoudingen tussen de landen en over de sociaal-culturele en economische kenmerken van de Nederlandse Antillen en Suriname. Bovendien zorgde dit voor een grotere naamsbekendheid van de FSS bij zowel de overheden als de studenten uit de Antillen en Suriname, die grote groepen waren in Nederland. In de rondgestuurde informatie werd de nadruk gelegd op dat het een

¹²⁴ *Archief KIT*, inv. nr. 3352, Jaarverslag FSS 1954.

¹²⁵ *Archieven STICUSA en NIICB*, inv. nr. 878, Bijlage 1: Vergelijkende cijfers over 1953, 1954, 1955; Bijlage 1. Vergelijkende cijfers over 1954, 1955, 1956.

¹²⁶ *Archief KIT*, inv. nr. 3352, programma 3e Internationaal Studenten Sporttoernooi, Jaarverslagen FSS 1953 en 1954; *Archieven STICUSA en NIICB*, inv. nr. 878, Jaarverslagen FSS 1955-1958. Het Internationaal Sporttoernooi kreeg in 1953 aandacht van het Polygoon Hollands Nieuws. Bron: Beeld en Geluid - INTERNATIONALE STUDENTEN SPORTWEDSTRIJDEN 06-01-1953, <https://zoeken.beeldengeluid.nl/program/urn:vme:default:program:2101608140120145831?q=foreign+student+ser+vice> (geraadpleegd op 28 juni 2022).

¹²⁷ *Archief KIT*, inv. nr. 3352, Jaarverslag FSS 1954; *Archieven STICUSA en NIICB*, inv. nr. 878, Jaarverslagen FSS 1955-1958.

¹²⁸ *Archief CHH*, inv. nr. 228, FSS maandelijks bulletin 12 maart 1956.

¹²⁹ *Archieven STICUSA en NIICB*, inv. nr. 878, Bijlage 1: Vergelijkende cijfers over 1953, 1954, 1955; Bijlage 1. Vergelijkende cijfers over 1954, 1955, 1956; Jaarverslag FSS 1958.

voorlichtingsdag was voor 200 studenten uit Suriname en de Antillen en ongeveer 300 Nederlandse eindexamenkandidaten.¹³⁰

Uit het archiefonderzoek is niet gebleken dat er soortgelijke activiteiten werden georganiseerd voor Indonesische studenten, terwijl uit Figuur 1 blijkt dat zij wel de grootste groep buitenlandse studenten waren in de jaren '50. In die zin kan de kritiek van Oetomo op de FSS wellicht als terecht worden beschouwd. Tegelijkertijd wijst het onderzoek van Oetomo over Indonesische studenten in Nederland (1966) uit dat zij ook in het algemeen waren te kenmerken als passief binnen hun eigen groep, mede omdat er vele subgroepen waren en er sprake zou zijn van onderlinge rivaliteiten. Een eenheid waren ze wel als de relatie tussen Nederland en Indonesië ter sprake kwam.¹³¹ Dit is te herleiden tot de moeilijke positie waar de Indonesische studenten in Nederland verkeerden. Sommige studenten waren zelfs 'oud-strijders' die tegen de Nederlanders hadden gevochten en dit zorgde niet voor een goede sfeer tussen Nederlanders en Indonesiërs. Bovendien was er ook een zeker wantrouwen tegen de FSS, omdat zij zich alleen wilde ontfemen over de Indonesiërs om hun "ziel te winnen voor de Nederlandse zaak".¹³² Die gedachte blijkt ook ergens op te berusten. Een van de doelen van al het werk voor de buitenlandse studenten was om hen te vormen naar 'propagandisten voor Nederland' op het moment dat ze terugkeerden naar hun herkomstland. Deze uitspraken zijn niet direct gedaan door de FSS, maar wel door het NIICB waar de FSS afhankelijk van was en de Werkgroep Zorg voor Buitenlandse Studerenden, waar de FSS onderdeel van was.¹³³

Een mate van superioriteitsgevoel was voor de FSS overigens niet vreemd. In het jaarverslag van 1956 werd er uitgeweid over de Hongaarse studenten, die na de neergeslagen Hongaarse Opstand gevlucht waren naar Nederland. Het UAF, dat de Hongaarse studenten opving, had het in de eerste helft van de jaren '50 moeilijk. Er kwamen geen nieuwe vluchtelingen-studenten bij waardoor ook hun inkomsten daalden omdat er zeer weinig personen meer waren die ondersteuning nodig hadden. Vanwege de opstand Hongarije, kwamen er in 1957 129 Hongaarse vluchtelingen-studenten onder de verantwoordelijkheid van het UAF. Hierdoor stegen de inkomsten weer.¹³⁴ De FSS typeerde de Hongaarse studenten als "wantrouwende vreemdelingen" en dat de studenten moesten wennen om "geen nomadisch leven te leiden en aan menselijke goedheid te geloven".¹³⁵ De FSS zou het UAF, waar de Hongaarse studenten onder verantwoordelijkheid vielen, helpen bij het aanpassingsproces.¹³⁶ Van Esterik, die het boek over het UAF

¹³⁰ *Archief KIT*, inv. nr. 3352, Brief FSS naar Ministerie van Overzeese Rijksdelen 3 februari 1955, Programma Antilliaanse-Surinaamse Jongerendag, Lijst Officiële Gasten Antilliaanse-Surinaamse Jongerendag.

¹³¹ Gunawan, *Indonesische studenten*, 72-75.

¹³² *Ibidem*, 49-67.

¹³³ *Archieven STICUSA en NIICB*, inv.nr. 882, Brief en Memorandum van het NIICB 21 maart 1956; inv. nr. 884, Kort verslag van de 9e vergadering van de werkgroep zorg voor buitenlandse studerenden donderdag 20 maart 1958.

¹³⁴ Van Esterik, *UAF*, 57-68.

¹³⁵ *Archieven STICUSA en NIICB*, inv. nr. 878, Jaarverslag FSS 1956.

¹³⁶ *Archieven STICUSA en NIICB*, inv. nr. 878, Jaarverslag FSS 1956, inv.nr. 883, Inventarisatie van de instellingen die zich bezighouden met de sociale zorg voor buitenlanders december 1957; Nationaal Archief, Den Haag, Ministerie van Justitie: Beleidsarchief Immigratie- en Naturalisatiedienst (IND) [periode 1956-1985], nummer toegang 2.09.5027, inv. nr. 3373, Interne Brief Hoofdafdeling Vreemdelingenzaken en Grensbewaking 10 september 1958, Brief Hoofdafdeling Vreemdelingenzaken en Grensbewaking aan het Bestuur van de Nederlandse Studentenraad 19 september 1957.

heeft geschreven, noemt geen enkele keer de FSS en deze samenwerking dus ook niet. Dat is opvallend, omdat de FSS in algemene zin veel meer werk heeft verzet voor buitenlandse studenten dan het UAF.

Het is in ieder geval duidelijk dat de activiteiten van de landelijke afdeling en de plaatselijke comités van de FSS vrij omvangrijk en wijdverspreid waren, ondanks dat de FSS de Indonesische studenten niet kon aantrekken. Bovendien waren de activiteiten niet te duur en zijn er geen aanwijzingen dat de FSS betalende leden had. Uit de financiële stukken van 1957 en 1960 is in ieder geval te concluderen dat de FSS voor tenminste 50% van hun inkomsten afhankelijk waren van overheidssubsidies (NIICB meegerekend).¹³⁷ In de praktijk was dit waarschijnlijk nog meer, omdat de plaatselijke comités eveneens aanspraak maakten op overheidssubsidies van ministeries, gemeenten en andere overheidsinstanties.¹³⁸ Bovendien waren ze niet alleen financieel afhankelijk van de overheid maar ook deels logistiek. De voorlichtingsboekjes die de FSS samenstelde moesten in het buitenland bij de juiste plekken terecht komen en dat ging via de Nederlandse overheid.¹³⁹ Bovendien werden de beurzen voor studenten indirect of direct gefinancierd door de overheid. Ondanks deze wijdverbreide steun lijkt de FSS het financieel steeds krap te hebben gehad. Dit blijkt uit het jaarverslag van 1954 waarbij het tekort aanleiding was om zich te “beraden welke richting en toekomst de FSS tegemoet moet gaan”.¹⁴⁰ In 1960 viel de subsidie van NIICB tijdelijk weg, omdat die instelling kwam te vervallen. Hierdoor was de FSS genoodzaakt om in het voorjaar van dat betreffende jaar een groot aantal activiteiten niet te laten plaatsvinden, omdat ze dat simpelweg financieel niet konden veroorloven.¹⁴¹ Het volgende jaar kreeg men de subsidie alsnog, maar dan via het Ministerie van Onderwijs, Kunst en Wetenschappen.¹⁴²

NUFFIC en NIICB: coördinatie en de fundamenteën voor de buitenlandse student

In 1952 werd de Stichting Internationale Samenwerking der Nederlandse Universiteiten en Hogescholen opgericht, oftewel de NUFFIC.¹⁴³ De organisatie had drie kerndoelen. Ten eerste het bevorderen van internationaal wetenschappelijk verkeer. Ten tweede het geven van onderwijs en als derde het faciliteren van onderzoek door buitenlandse studenten en wetenschappelijke medewerkers.¹⁴⁴ Dit samenwerkingsverband van het hoger onderwijs in Nederland was betrokken bij de buitenlandse studenten op verschillende manieren. Zij zorgden in samenwerking met de FSS en andere organisaties voor cursussen en voorlichting over Nederland met betrekking tot de aard van het land, studiemogelijkheden en andere

¹³⁷ *Archieven STICUSA en NIICB*, inv.nr. 888, Rekening van lasten en baten over het boekjaar van FSS 1957; inv. nr. 454, FSS Begroting 1960.

Archieven STICUSA en NIICB, inv. nr. 878, Jaarverslag FSS 1955.

¹³⁹ *Archief KIT*, inv. nr. 3352, Brief FSS naar Ministerie van Overzeese Rijksdelen 20 maart 1954, Brief Landsregering van Suriname naar Minister van Overzeese Rijksdelen 9 april 1954, Brief Gouvernement van de Nederlandse Antillen naar de Minister van Overzeese Rijksdelen 15 april 1954.

¹⁴⁰ *Archief KIT*, inv. nr. 3352, Jaarverslag FSS 1954.

¹⁴¹ IISG Amsterdam, Jaarverslag Stichting Foreign Student Service Nederland 1960.

¹⁴² IISG Amsterdam, Jaarverslag Stichting Foreign Student Service Nederland 1961.

¹⁴³ Afkorting staat voor: *Nederlandse Universiteit Foundation For International Cooperation*, bron: *Archieven STICUSA en NIICB*, inv.nr. 883, Inventarisatie van de instellingen die zich bezighouden met de sociale zorg voor buitenlanders december 1957.

¹⁴⁴ *Archieven STICUSA en NIICB*, inv. nr. 883, Inventarisatie van de instellingen die zich bezighouden met de sociale zorg voor buitenlanders december 1957.

nuttige informatie.¹⁴⁵ Verder lijkt het erop dat de organisatie geen grote rollen heeft opgenomen. In tegenstelling tot de NUFFIC, heeft het NIICB zich zeker uitvoerig bemoeid met de buitenlandse studenten in Nederland. Hoewel het instituut als semi-overheidsorganisatie is te kenmerken, is het alsnog essentieel om haar activiteiten te bespreken. Zij verleende onder meer studiebeurzen voor buitenlandse studenten en bepaalde ook samen met de desbetreffende onderwijsinstelling het studieprogramma. Daarnaast nam het ook de kosten op zich voor de heen- en terugreis van de student en probeerde de eerste twee maanden een tijdelijk onderkomen te vinden mocht de student dat nog niet geregeld hebben.¹⁴⁶ Verder nam de organisatie vooral een coördinerende rol aan in onderwerpen over de buitenlandse studenten in Nederland.

Dit kan worden geïllustreerd met een aantal zaken. Onder initiatief van het NIICB kwam in 1957 de ‘Werkgroep Zorg voor Buitenlandse Studerenden’ tot stand. Hier zaten vertegenwoordigers in van NIICB, NUFFIC, FSS, ministeries en internationale instituten. Al die organisaties waren van mening dat er meer met elkaar moest worden samengewerkt of één stichting zou moeten komen die de buitenlandse studenten zou helpen op het gebied van oriëntatie en huisvesting.¹⁴⁷ Om deze doelen in goede banen te leiden werd een onderzoek ingesteld naar alle organisaties in Nederland die te maken hadden met de ‘sociale zorg’ voor buitenlandse studenten in Nederland. Het bleek dat maar liefst 14 verschillende organisaties op elk hun eigen manier betrokken waren bij buitenlandse studenten in Nederland.¹⁴⁸ Een ander onderzoek dat werd uitgevoerd ging over het probleem van de huisvesting. Er kwamen namelijk meerdere signalen binnen dat de huisvesting voor de buitenlandse studenten niet veel gebreken had.¹⁴⁹ Uit een enquête onder buitenlandse studenten bleek inderdaad dat er moeilijkheden waren. Zo was er een Surinaamse student die binnen drie jaar tien keer was verhuisd. Een Indonesische student was in één jaar vier keer verhuisd en had bezwaren met de Nederlandse leefgewoontes. Beiden woonden uiteindelijk in bij landgenoten, wat volgens hen veel beter was.¹⁵⁰

Naar aanleiding van het onderzoek en de eerste signalen over de problemen met de huisvesting gingen de FSS en NIICB samenwerken in het tot stand brengen van een ontvangst-centrum voor buitenlandse studenten. De exploitatie van het pand bij het Vondelpark in Amsterdam lag bij het NIICB net als de plaatsing van de gasten. De dagelijkse leiding kwam te liggen bij de FSS. Het idee was dat aankomende buitenlandse studenten hier een tijd onderdak hadden en met behulp van de FSS ondertussen konden zoeken naar structurele woonruimte. In principe mocht men maximaal acht dagen in het centrum

¹⁴⁵ *Archieven STICUSA en NIICB*, inv. nr. 885, Kort verslag van de bijeenkomst van de weekend-commissie voor buitenlandse studerenden op donderdag 5 juni 1958; inv. nr. 454, Notulen van de 29e bestuursvergadering van de FSS op 16 oktober 1959; inv. nr. 883, Notulen van de 2e vergadering van de commissie “Zorg voor buitenlandse studerenden”, gehouden op dinsdag 3 december 1957; inv. nr. 887, Brief NIICB aan NUFFIC 2 februari 1959.

¹⁴⁶ *Archieven STICUSA en NIICB*, inv. nr. 879, Concept-Reglement NIICB voor het toekennen van een studiebeurs.

¹⁴⁷ *Archieven STICUSA en NIICB*, inv. nr. 883, Rapport van de werkgroep “Zorg voor buitenlandse studerenden” februari 1957.

¹⁴⁸ *Archieven STICUSA en NIICB*, inv. nr. 883, Inventarisatie van de instellingen die zich bezighouden met de sociale zorg voor buitenlanders december 1957.

¹⁴⁹ *Archieven STICUSA en NIICB*, inv. nr. 883, Notulen van de 2e vergadering van de commissie “Zorg voor buitenlandse studerenden”, gehouden op dinsdag 3 december 1957, Brief van Bureau voor Internationale Technische Hulp aan Werkgroep “Zorg voor buitenlandse studerenden” 25 maart 1957; inv. nr. 878, Jaarverslag FSS 1955.

¹⁵⁰ *Archieven STICUSA en NIICB*, inv. nr. 882, Antwoorden huisvesting-enquête Indonesiër Raden Soehardo Hardjodisastra 29 maart 1957, Antwoorden huisvesting-enquête Surinamer E. Derks 29 maart 1956.

verblijven dat in totaal een capaciteit van zeven bedden had.¹⁵¹ Uit Tabel 1 blijkt dat er redelijk gebruikt werd gemaakt van het ontvangstcentrum, maar er nog zeker capaciteit over was. Daarom werd besloten om het centrum te handhaven maar tegelijkertijd geen andere centra op te zetten, wat men eerder wel van plan was.¹⁵²

Tabel 1: Overnachtingen ontvangstcentrum FSS, 1957-1964.	
Jaar	Totaal aantal overnachtingen
1957	121-130
1958	663
1959	462
1960	Onbekend
1961	489
1962	408
1963	643
1964	999

Bron: *Archieven STICUSA en NIICB*, inv. nr. 880, Opmerkingsbriefje Nederlands Instituut voor Internationale Culture Betrekkingen 19 november 1957, Kort verslag van de bespreking op woensdag 16 december over het Ontvangst Centrum van FSS aan heer Suizer; IISG Amsterdam, Jaarverslag Stichting Foreign Student Service Nederland 1961, 1962, 1963 en 1964.

Faciliteren van meer contact tussen Nederlandse en buitenlandse studenten

Een van de doelen van het opvangcentrum was ook om te zorgen dat de buitenlandse studenten bij aankomst in contact kwamen met elkaar. De FSS vermeldde dat dit vooral het geval was voor de Amerikanen.¹⁵³ Maar tegelijkertijd was het gebrek aan contact tussen Nederlandse en buitenlandse studenten eigenlijk het grootste probleem. Op een internationale conferentie over buitenlandse studenten in West-Europa werd geconcludeerd dat buitenlandse studenten in Nederland veelal geïsoleerd leefden van de Nederlandse maatschappij. Terwijl het doel juist was om ze gedeeltes van de Nederlandse cultuur, kennis en kunde bij te brengen, zodat de studenten deze konden toepassen in hun land van herkomst.¹⁵⁴ In 1958 kwamen het NIICB, de NUFFIC en FSS met een nieuw initiatief: speciale weekenden voor buitenlandse én Nederlandse studenten. Op het eerste weekend waren er 51 studenten, waaronder 20 Nederlanders en studenten van 11 andere nationaliteiten, waaronder 8 Surinamers en opvallend genoeg 9 studenten uit India. In de zes weekenden tot 1 maart 1959, kwamen er slechts in totaal 11 Indonesische studenten.¹⁵⁵

¹⁵¹ *Archieven STICUSA en NIICB*, inv. nr. 880, Kort verslag van de bespreking op woensdag 16 december over het Ontvangst Centrum van FSS aan heer Suizer, Opmerkingsbriefje Nederlands Instituut voor Internationale Betrekkingen 19 november 1957, Nota over ontvangst-centrum alsmede een concept van het reglement voor dit centrum van FSS. aan NIICB te 27 mei 1957, Concept reglement van opvangcentrum.

¹⁵² *Archieven STICUSA en NIICB*, inv. nr. 884, Nota no. 3 NIICB Verslag studenten-ontvangstcentrum over het tijdvak van 1 november 1957 t/m 31 januari 1958 (6 februari 1958).

¹⁵³ *Archieven STICUSA en NIICB*, inv. nr. 884, Verslag over het ontvangst-centrum voor buitenlandse studenten 15 september – 31 oktober 1957 van de FSS naar de Heer Sluizer op 6 november 1957.

¹⁵⁴ *Archieven STICUSA en NIICB*, inv. nr. 883, Consultative meeting cross-cultural education Netherlands Bureau for International Technical Assistance 24 and 25 april 1956.

¹⁵⁵ *Archieven STICUSA en NIICB*, inv. nr. 884, Verslag van het eerste weekend voor buitenlandse en Nederlandse studerende op 11/12 oktober 1958, Verslag van het tweede weekend voor buitenlandse en Nederlandse studeren op 8/9 november 1958, Verslag van het derde weekend voor de buitenlandse en Nederlandse studerende op 29/30 november 1958, Kort verslag van het vierde weekend voor buitenlandse en Nederlandse studerende op 17/18 januari 1959, Verslag van het vijfde weekend voor buitenlandse en Nederlandse studerende op 7/8 februari 1959, Verslag van het zesde weekend voor buitenlandse en Nederlandse studerende op 28 februari en 1 maart 1959.

Op het programma stonden lezingen over het Nederlandse Hoger Onderwijs en studentenleven, maar ook ontspanningsactiviteiten. Bij deze laatste soort was het duidelijk te merken dat de organisatie de verschillende kenmerken van de culturen van de deelnemers aan allen wilden laten zien. Zo was er een Twentse dans maar ook speciaal Indisch gezang.¹⁵⁶ Deze weekenden werden samen met voorlichtingsdagen en cursussen gevormd tot het *Meet the Netherlands*-project.¹⁵⁷ Een reeks ervan besloeg zes á zeven weekenden in een aantal maanden tijd, waar soms op één weekend 88 deelnemers waren.¹⁵⁸ Deze weekenden bleken een succes want ze werden gehouden tot ten minste 1988.¹⁵⁹ Soms werden deze weekenden ook georganiseerd met Nederlandse studentenverenigingen om toch op die manier meer contact te maken met Nederlandse studenten buiten diegene die al bij de FSS betrokken waren.¹⁶⁰

Een andere manier om dat contact tussen Nederlandse en buitenlandse studenten te realiseren, was om te proberen dat ze samen konden wonen. Zover gezien was er alleen sprake van de Stichting Internationaal Studentenhuis Leidenhove die een studentenpension had voor 19 studenten en het idee lag op de plank dat het ontvangstcentrum van de FSS later door hen zou worden overgenomen. Het is onduidelijk of dit daadwerkelijk is gebeurd.¹⁶¹ Door meerdere organisaties was de wens meermaals uitgesproken dat er meer internationale studentenhuizen moesten komen en Nederlanders buitenlandse studenten zouden moeten toelaten tot hun studentenhuizen. De eerste optie bleek financieel niet haalbaar.¹⁶² Er waren wel internationale studentenhuizen beschikbaar voor studenten die deelnamen aan internationale cursussen. Waarschijnlijk werden die beheerd door de internationale instituten zelf.¹⁶³ Door de lobbyende activiteiten van de FSS, NIICB en NUFFIC werd wel meer rekening gehouden met de huisvesting van de buitenlandse studenten. In Leiden werd een nieuwe studentenflat gebouwd en daar werd op elke verdieping een aantal plekken gereserveerd voor buitenlandse studenten, de organisaties die waren betrokken bij de werkgroep konden hiervoor studenten aandragen.¹⁶⁴

¹⁵⁶ *Archieven STICUSA en NIICB*, inv. nr. 884, Verslag van het eerste weekend voor buitenlandse en Nederlandse studerende op 11/12 oktober 1958.

¹⁵⁷ *Archieven STICUSA en NIICB*, inv. nr. 881, Boekje *Meet the Netherlands* (1958), Boekje *Meet the Netherlands* (1963).

¹⁵⁸ Zie noot 154 en 156.

¹⁵⁹ *NUFFIC a portrait*. (Den Haag: NUFFIC 1986) 15.

¹⁶⁰ *Archieven STICUSA en NIICB*, inv. nr. 884, Kort verslag van 11e vergadering van de werkgroep zorg voor buitenlandse studerende dinsdag 25 november 1958.

¹⁶¹ *Archieven STICUSA en NIICB*, inv. nr. 454, Brief FSS aan NIICB 11 november 1956; *Archief CRM*, inv. nr. 7264, Brief FSS aan Minister van Maatschappelijk Werk 30 december 1963.

¹⁶² *Archieven STICUSA en NIICB*, inv. nr. 883, Rapport van de werkgroep “Zorg voor buitenlandse studerende” februari 1957.

¹⁶³ *Archieven STICUSA en NIICB*, inv. nr. 883, Brief van Bureau voor Internationale Technische Hulp aan Werkgroep “Zorg voor buitenlandse studerende” 25 maart 1957.

¹⁶⁴ *Archieven STICUSA en NIICB*, inv. nr. 884, Studentendecanen Universiteit Leiden aan de leden van de werkgroep zorg voor buitenlandse studerende 15 juli 1959.

Deelconclusie

Met de manier waarop de FSS omging met de buitenlandse studenten, geïllustreerd door de opvattingen over de Hongaarse studenten, lijkt de aard van de FSS een opmerkelijke humanistische grondslag te zijn geweest. Ze stuurden echter geen humanistische hulp, maar gaven wel aan dat grote groepen buitenlandse studenten zaken ‘aangeleerd’ moest worden onder het mom om ‘een propagandist’ voor Nederland te worden. Dit probeerde ze te bewerkstelligen via recreatieve-educatieve hulp. Er waren veel lezingen, excursies, reizen en andere evenementen die aandacht schonken aan de economie, politiek, geschiedenis en het sociale vlak van Nederland. Het bijzondere is dat een gedeelte hiervan werd georganiseerd door de landelijke afdeling van de FSS, maar een zeer groot gedeelte door de lokale afdelingen. Waar de landelijke afdeling het meest mee te maken had was de maatschappelijke hulp. Dat was in de vorm van het ontvangstcentrum, maar ook het voorstellen aan docenten, het helpen vinden van huisvesting en voorlichting verschaffen over de studiemogelijkheden.

In de late jaren '50 kreeg men in de gaten dat er nog steeds een hoop problemen waren en gingen allerlei organisaties, waarbij de FSS, NIICB en NUFFIC de drie belangrijkste waren, intensiever samenwerken. Dit werd gedaan onder de vlag van de Werkgroep Buitenlandse Studerenden. Daar kwam onder meer de weekenden voor buitenlandse én Nederlandse studenten uit, die een succes bleken te zijn. Al was het niet voor iedereen een succes. De grootste groep buitenlandse studenten in Nederland, de Indonesiërs, voelde zich vervreemd van de Nederlandse samenleving. Dit kwam door veel verschillende factoren, de onafhankelijkheidsoorlog tussen Indonesië en Nederland was de grootste katalysator voor de problemen van deze groep.

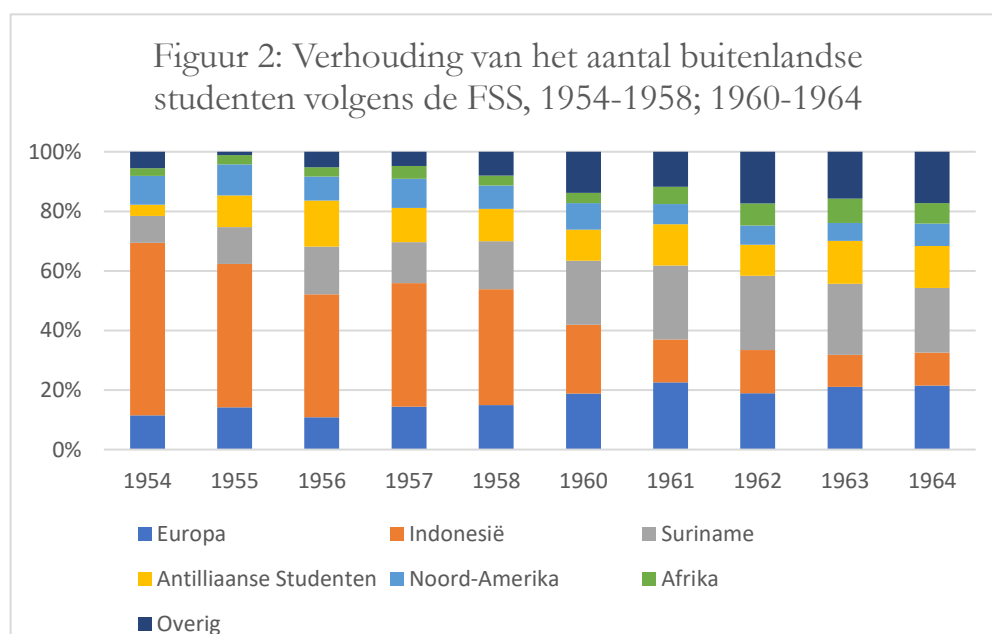
De FSS beriep zich het meest op haar deskundige autoriteit. De organisatie benadrukte hoeveel activiteiten ze organiseerde, hoe vaak persoonlijke assistentie werd verleend en hoeveel mensen overnachtten in het ontvangstcentrum. Al die recreatieve en educatieve activiteiten over Nederland te organiseren impliceerde ook dat zij wist op welke wijze deze dingen moesten worden georganiseerd, om aan de buitenlandse student een zo goed mogelijk beeld van Nederland te scheppen. Deze houding kan als vrij politiek geëngageerd worden gezien. Het leek erop dat de FSS Nederland als het beste land van de wereld zag. Zoals gezegd was de FSS ook afhankelijk van andere organisaties. Zo lijkt ze logistiek gezien zeer afhankelijk te zijn geweest van het NIICB en de NUFFIC. Het NIICB zorgde namelijk voor een belangrijk deel van het geld voor de activiteiten van de FSS en later in het decennium ook voor het bijeen brengen van meerdere organisaties die betrokken waren bij de buitenlandse studenten in Nederland. De NUFFIC was belangrijk voor de voorlichting in het buitenland en het samenstellen van studieprogramma's. In de literatuur is het werk van de FSS compleet afwezig. Terwijl in dit hoofdstuk is geconstateerd dat er veel activiteiten en andere zaken voor buitenlandse studenten in Nederland werd geregeld.

Hoofdstuk V. Nieuwe pogingen voor de zorg van buitenlandse studenten, 1960-1968

De jaren '60 brachten veel veranderingen met zich mee in de hulp en zorg van buitenlandse studenten in Nederland. Algemeen gezien stond Nederland er economisch beter voor dan in de voorgaande jaren en bemoeide de overheid zich steeds meer met de sociale zekerheid van de bevolking. Dit werd gaandeweg niet meer uitgevoerd door de verzuilde organisaties, maar door de overheid zelf.¹⁶⁵ Toch leek het erop dat de buitenlandse studenten tussen wal en schip vielen. De FSS had in de jaren '50 veel bewerkstelligd, maar dat bleek niet genoeg te zijn geweest. Daarom kwamen er meerdere nieuwe organisaties op die samen met de oude organisaties zoals de FSS en UAF de buitenlandse studenten verder probeerden te helpen. Aanvankelijk werd dit gedaan met een spoor uit de tijd van de verzuiling, maar dat doofde langzaam uit. Dit werd geleidelijk vervangen door de ontwikkelingen in dit decennium, waar er meer behoefte aan inspraak ontstond, ook onder de buitenlandse studenten.

Herijking van de FSS

De ontwikkelingen die de FSS had doorgemaakt in het vorige decennium leken in de jaren '60 deels te zijn voltooid. De vele activiteiten die de FSS organiseerde voor de Antilliaanse en Surinaamse studenten heeft zich doorgezet. In januari 1960 werd namelijk vermeld dat deze twee groepen studenten konden worden gezien als 80% van de actieve studenten bij de stichting.¹⁶⁶

Bron: *Archief KIT*, inv. nr. 3352, Jaarverslag FSS 1954; *Archieven STICUSA en NIICB*, inv. nr. 878, Jaarverslagen FSS 1955-1958; IISG Amsterdam, Jaarverslag Stichting Foreign Student Service Nederland 1960, 1961, 1962, 1963 en 1964.

¹⁶⁵ Blom, 'Nederland sinds 1830', 359.

¹⁶⁶ *Archieven STICUSA en NIICB*, inv.nr. 454, Brief FSS aan Sticusa 12 januari 1960.

Een aantal maanden later kreeg de FSS een subsidieverhoging omdat een derde van alle buitenlandse studenten uit Suriname of de Antillen kwam.¹⁶⁷ Kijkend naar de statistieken over de buitenlandse studenten van de FSS (Figuur 2), lijkt dit te kloppen. Naar absolute aantallen schetst een andere stichting dat in 1964 in totaal 2000 Antillianen en Surinaamse ‘studenten’ in Nederland waren.¹⁶⁸ Bovendien vermeldde Obdeijn en Schrover dat vanaf de jaren ’60 de emigratie vanuit Suriname en de Nederlandse Antillen naar Nederland een toevlucht nam.¹⁶⁹

Tegelijkertijd had de FSS ook een groot belang om te benadrukken dat er veel (actieve) Antilliaanse en Surinaamse studenten waren. Het Ministerie van Onderwijs, Wetenschap en Kunst had de rol van het NIICB overgenomen als algemene subsidievertrekker. Deze subsidie begon met 50.000 gulden per jaar en steeg gedurende de jaren ’60 nog verder.¹⁷⁰ Kijkend naar het gehele financiële plaatje subsidieerde de overheid tot ten minste ruim 50% van de kosten van de FSS.¹⁷¹ De Nederlandse overheid deed dit ook voor organisaties die zich bezighielden met buitenlandse arbeiders, al begon dat pas in 1964 met een maximum percentage tot 40%.¹⁷² Vanaf 1960 ging de Sticusa, de Nederlandse Stichting voor Culturele Samenwerking met Suriname en de Nederlandse Antillen, de FSS eveneens subsidiëren. Net als het NIICB is deze stichting te kenmerken als een semi-overheidsorganisatie vanwege de samenstelling van de organisatie en de complete financiële afhankelijkheid van de overheid.¹⁷³ In 1960 begon deze subsidie op 17.500 gulden per jaar, maar die werd meermaals verhoogd na aandringen van de FSS.¹⁷⁴ Daar stond vanuit de Sticusa soms ook wat tegenover, bijvoorbeeld het niet meer subsidiëren van het kerstdiner voor buitenlandse studenten, waarschijnlijk omdat daar niet genoeg Antilliaanse en Surinaamse studenten aan deelnamen.¹⁷⁵ Bij de subsidieverstreking voor een studiereis naar Berlijn, werd bovendien de eis gesteld dat ongeveer de helft van de deelnemers Surinamers of Antilliaanse studenten zouden moeten zijn.¹⁷⁶

In de jaren ’60 lijkt de FSS zich ook op andere vlakken te herijken. Zo werd er geconstateerd dat de buitenlandse (studie)reizen steeds moeilijker werden om te organiseren. Dit zou komen vanwege een verminderde interesse vanuit de studenten en voornamelijk vanuit de universitaire studenten, waardoor ook

¹⁶⁷ *Archieven STICUSA en NIICB*, inv.nr. 454, Nota Sticusa Foreign Student Service 25 maart 1960.

¹⁶⁸ *Archief CRM*, inv. nr. 7265, SBBS Nota betreffende positie en achtergronden van Surinaamse en Antilliaanse studerenden in Nederland.

¹⁶⁹ Obdeijn, *komen en gaan*, 251-252 en 260-261.

¹⁷⁰ *Archieven STICUSA en NIICB*, inv.nr. 454, FSS rekening van lasten en baten over 1961, begroting voor 1962 en 1963, FSS rekening van baten en lasten 1962, begrotingen 1963 en 1964.

¹⁷¹ Ibidem. Reken je de subsidie mee van de Sticusa, dan komt het percentage uit op ruim 70%.

¹⁷² Obdeijn, *komen en gaan*, 297.

¹⁷³ Nationaal Archief Den Haag – Beschrijving Archief 2.19.114 Inventaris van de archieven van de Stichting voor Culturele Samenwerking (STICUSA); Nederlands Instituut voor Internationale Culturele Betrekkingen (NIICB); Adviesraad voor Culturele Samenwerking, <https://www.nationaalarchief.nl/onderzoeken/archief/2.19.114/invnr/%40904~2~2.11~748-750?query=%20niicb&search-type=inventory> (geraadpleegd op 17 juni 2022).

¹⁷⁴ *Archieven STICUSA en NIICB*, inv.nr. 454, FSS begroting 1960; inv. nr. 455, Brief FSS aan Sticusa 22 juli 1964, Brief FSS aan Sticusa 8 december 1967.

¹⁷⁵ *Archieven STICUSA en NIICB*, inv.nr. 454, Brief Sticusa aan FSS 24 november 1960; inv. nr. 883, Verslag van FSS over Kringenwerk en Kerstdiner (20 januari 1958); IISG Amsterdam, Jaarverslag Stichting Foreign Student Service Nederland, 1960.

¹⁷⁶ *Archieven STICUSA en NIICB*, inv.nr. 454, Brief Sticusa naar FSS 16 juni 1960.

subsidieverstrekkers minder happig waren om deze reizen te sponsoren.¹⁷⁷ De focus van het *Meet the Netherlands*-project werd verlegd van voorlichting over de studie en Nederland naar het smeden van onderlinge contacten van de buitenlandse studenten. De FSS merkte op dat dit de beste manier was om de studenten te hechten aan de stichting en dit vervolgens beter zou zijn voor hen.¹⁷⁸ De stichting was zelf ook bewust dat er veel veranderde en stelde daarom een ontwikkelingsplan op. Dit plan had twee doelen. Het eerste doel was om de zorg voor de buitenlandse studenten te decentraliseren en verantwoordelijkheden te leggen bij de onderwijsinstellingen zelf én de plaatselijke comités van de stichting. Die lokale afdelingen van de FSS hadden meer onafhankelijkheid vergaard en waren nu *International Clubs*, maar werden nog steeds financieel onderhouden door de landelijke stichting.¹⁷⁹ Het tweede doel was om alle organisaties die betrokken waren bij de zorg voor de buitenlandse studenten te concentreren in overlegorganen. De stichting zag dat er meer buitenlandse studenten naar Nederland kwamen (na dalingen sinds het midden van de jaren '50, is er begin jaren '60 weer een stijging te zien, zie Figuur 1) en tegelijkertijd er meer organisaties waren die zich bekommerden over deze studenten dan voorheen. Volgens de FSS was dat niet dankzij het beleid van de Nederlandse overheid, zij stelden vast dat de Tweede Kamer tegen een stijging van het aantal buitenlandse studenten was. De verklaring die ze gaven was dat een hoop studenten uit ontwikkelingslanden eerst in Duitsland probeerden te studeren, maar dit vervolgens mislukte en daarom naar Nederland trokken. Ondanks de stijging van het aantal buitenlandse studenten, was de sfeer weemoedig. Er zouden te veel studenten nog met hun “ziel onder de arm lopen”, dat vooral te wijten was aan de laksheid van de buitenlandse studenten. Hiermee lijkt het alsof de FSS moe gestreden was, omdat de stichting in de jaren '50 ook dit soort problemen erkende (en de schuld gaven aan de Nederlandse student), maar meer voortvarend aan de slag ging met oplossingen. Tijdens deze vergadering leek dit niet het geval, ze constateerden vooral problemen en dat het in andere landen beter ging. Uit de notulen lijkt het dat de sfeer was vrij droevig.¹⁸⁰

Een groeispurt aan organisaties voor buitenlandse studenten

Eind jaren '50 en begin jaren '60 kwamen veel nieuwe organisaties op voor buitenlandse studenten in Nederland. Tegelijkertijd sloten de meesten zich wel aan bij het doel van de FSS om de organisaties te concentreren in overlegorganen. Op een vergadering in 1963 waren er maar liefst 45 personen aanwezig die samen 25 organisaties vertegenwoordigden. Hier werd uitvoerig besproken welke organisaties er nou waren, wat ze deden en wat er in de nabije toekomst voor de buitenlandse studenten nodig was. Overigens waren dit niet alleen ngo's maar ook ministeries, semi-overheidsorganisaties en verenigingen voor één specifieke groep buitenlandse studenten. Deze vergadering was een klaagzang: er zou weinig contact zijn onder de

¹⁷⁷ *Archieven STICUSA en NIICB*, inv.nr. 454, Notulen van de 30e bestuursvergadering van FSS op 10 oktober 1960.

¹⁷⁸ *Archieven STICUSA en NIICB*, inv.nr. 455, Notulen van de 33e bestuursvergadering van de FSS gehouden op 3 december 1963.

¹⁷⁹ *Archieven STICUSA en NIICB*, inv.nr. 455, Ontwikkelingsplan FSS 1 december 1964; Notulen van de 33e bestuursvergadering van de FSS gehouden op 3 december 1963.

¹⁸⁰ *Archieven STICUSA en NIICB*, inv.nr. 455, Notulen van de 33e bestuursvergadering van de FSS gehouden op 3 december 1963.

buitenlandse studenten, de slechte voorlichting voor niet-Europese studenten was slecht, studenten hadden weinig contact met de Nederlandse studenten mede vanwege de taalbarrière, het ontbreken van eerste opvang, moeilijkheden rondom huisvesting en vooral de Indonesische, Antilliaanse en Surinaamse studenten zouden het moeilijk hebben. In het vorige hoofdstuk hebben we echter gezien dat de FSS op de meeste terreinen die op de vergadering werden genoemd, wel actief was. De FSS vond het teleurstellend dat er gedaan werd alsof er voor de buitenlandse studenten niets werd gedaan.¹⁸¹ We hebben wel gezien dat de FSS had opgemerkt dat rondom deze terreinen moeilijkheden waren en zich vanaf de jaren '60 daarom ook ging herijken. Dit is echter niet genoeg geweest en de opkomst van de nieuwe organisaties is daar een gevolg van. Waarschijnlijk waren de problemen zo groot, dat de FSS binnen haar eigen bestaande structuur dit niet meer alleen kon oplossen. Een verwijt van de organisaties was dat de FSS zich te veel op vrije tijdsbesteding concentreerde.¹⁸²

Een aantal organisaties dat opkwam, is het vermelden waard. In 1958 werd de Stichting Bevordering Contact Buitenlandse Studerende (STIBECO) opgericht, al werd die pas operationeel in januari 1960. De stichting werd opgericht onder auspiciën van christelijke verenigingen en instanties en had als doel om de culturele en sociale belangen van de buitenlandse studenten in Nederland te behartigen, met een focus op studenten uit Afrika, Azië en Latijns-Amerika. Vanwege haar achtergrond richtte de organisatie zich waarschijnlijk op studenten uit die gebieden die het christelijke geloof aanhingen, ze hadden namelijk drie studenten-paters in dienst. Naast christenen te helpen, konden ze op deze manier ook proberen om studenten te bekeren naar het christelijke geloof. Ze hielpen in drie jaar 600 studenten bij het vinden van huisvesting, geven van studievoorlichting en ondersteunen bij financieel-administratieve zaken.¹⁸³ Stichting Kompas had een vergelijkbare doelstelling, die in 1963 werd opgericht door S. Baracs, van oorsprong een Hongaar. Hoewel Kompas net als STIBECO de buitenlandse student sociaal wilde begeleiden, was het middel om dit doel te bereiken specifieker. De stichting richtte zich op het plaatsen van buitenlandse studenten in 'goede' Nederlandse gezinnen en vooral de studenten die grote studiemoeilijkheden hadden.¹⁸⁴ Mochten er geen geschikte gezinnen worden gevonden, dan wilden ze kijken of er 'namaak-gezinnen' konden worden gecreëerd. Een verdere uitwerking van dit plan ontbreekt.¹⁸⁵ Om dit te bewerkstelligen wilden ze gelden gaan werven bij particulieren, maar in het beginstadium werd er een subsidie bij de overheid aangevraagd van 150.000 gulden.¹⁸⁶ De Nederlandse overheid bleek veel bezwaren te hebben bij de hoogte van de subsidie, de voorgestelde statuten en vroeg zich af of een geheel nieuwe stichting wel nodig was,

¹⁸¹ *Archief CRM*, inv. nr. 7263, Verslag vergadering 21 november 1963 over bestaande activiteiten t.a.v. maatschappelijke begeleiding van buitenlandse studenten, Notulen van de bespreking op 21 november 1963 op het Institute of Social Studies.

¹⁸² *Archief CRM*, inv. nr. 7263, Aantekeningen bespreking mevr. Papa-Radin (omo) op 5 juni 1963 over voorstel Baracs; inv. nr. 7264, Verslag inventarisatie Nederlandse organisaties voor buitenlandse studenten stichting Jongeren Vrijwilligers Corps.

¹⁸³ *Archief CRM*, inv. nr. 7264, Verslag inventarisatie Nederlandse organisaties voor buitenlandse studenten stichting Jongeren Vrijwilligers Corps.

¹⁸⁴ *Archief CRM*, inv. nr. 7264, Verslag inventarisatie Nederlandse organisaties voor buitenlandse studenten stichting Jongeren Vrijwilligers Corps.

¹⁸⁵ *Archief CRM*, inv. nr. 7263, Brief S. Baracs aan Heer Meijer van Bureau Internationale Technische Hulp (BuZa) 3 mei 1961.

¹⁸⁶ *Archief CRM*, inv. nr. 7263, Verslag bespreking IB over buitenlandse studenten, 5 juni 1963.

omdat andere organisaties zoals STIBCEO, FSS en UAF eveneens actief waren op dit terrein. Bovendien waren er twijfels over de leiderschapskwaliteiten en integriteit van Baracs.¹⁸⁷ Uiteindelijk werd besloten om de stichting niet te subsidiëren, ondanks de inmenging van Prins Bernhard die het Ministerie van OKW had aangemoedigd dit wel te doen.¹⁸⁸

De belangrijkste organisatie die werd opgericht voor de zorg voor de buitenlandse studenten was de Stichting Bijstand Buitenlandse Studenten (SBBS) in 1964.¹⁸⁹ De mensen die de stichting gingen leiden waren zowel professoren en andere vooraanstaande personen maar men hield er bijzonder rekening mee dat ‘alle levensbeschouwelijke richtingen’ vertegenwoordigd waren.¹⁹⁰ Deze opvatting is een restant van de verzuiling in Nederland. De organisaties voor de buitenlandse arbeiders waren bovendien ook vaak opgericht vóór hen maar niet dóór hen.¹⁹¹ De SBBS was eigenlijk het resultaat van de grote vergadering in 1963 en het besef bij meerdere organisaties dat de hulp en zorg voor buitenlandse studenten moest worden gecoördineerd. De SBBS is vanuit een werkgroep over de opvang van de buitenlandse studenten tot stand gekomen, waar de FSS, STIBECO en vooral het UAF het voortouw in namen.¹⁹² Van Esterik geeft ook hier niet het volledige beeld van de omgeving en context waar het UAF zich in bevond en schreef de totstandkoming van de SBBS slechts toe aan het UAF. Terwijl de doelstelling van de SBBS veel breder was.¹⁹³

In het eerste jaarverslag van de stichting werd benadrukt dat de oprichting te wijten was aan enerzijds de behoefte voor een betere coördinatie tussen de organisaties op dit terrein én anderzijds aan de behoefte vanuit de overheid om “het particulier initiatief tot een zekere eenheid te brengen”.¹⁹⁴ Hoewel het hier niet exact staat, lijkt deze beleidsopvatting verdacht veel op wat de Nederlandse overheid later bij de organisaties van buitenlandse arbeiders verlangde, namelijk een koepelorganisatie om één gesprekspartner te hebben. De organisaties voor de buitenlandse arbeiders waren ook door hen opgericht, vooral toen het duidelijk werd dat ze langer in Nederland bleven dan aanvankelijk verondersteld. Bij de organisaties voor buitenlandse studenten was dit niet het geval, maar doordat de aard van het ‘student zijn’ het verblijf in

¹⁸⁷ *Archief CRM*, inv. nr. 7263, Brief S. Baracs aan Heer Meijer van Bureau Internationale Technische Hulp (BuZa) 3 mei 1961, Ontwerpbegroting 1963 Stichting Kompas 3 mei 1963, Aantekeningen bespreking mevr. Papa-Radin (omo) op 5 juni 1963 over voorstel Baracs, Verslag bespreking IB over buitenlandse studenten 5 juni 1963, Bijeenkomst werkgroep plan Baracs van Commissie ITH op 7 juni 1963, Brief van hoofd afdeling onderzoek en maatschappelijk opbouwwerk naar Mevrouw de Minister betreffende Stichting Kompas, Brief naar Minister door van Loon 3 juli 1963, Verslag van de bespreking over de eventuele subsidiëring van de Stichting Kompas gehouden bij IHT op 10 juli 1963, Bijeenkomst werkgroep Plan Baracs van commissie IHT op 10 juli 1963.

¹⁸⁸ *Archief CRM*, inv. nr. 7263, Brief naar Minister door van Loon 3 juli 1963, Kort verslag van de bespreking op Buitenlandse Zaken op 22 juli 1963 over de eventuele subsidiëring van de Stichting Kompas.

¹⁸⁹ *Archief CRM*, inv. nr. 7263, Brief van De Gran aan Vos de Waal betreft opvang en begeleiding buitenlandse Studenten 8 juli 1963, Notitie van het hoofd van de afdeling M.O. aan de minister betreft buitenlandse studerenden 19 november 1963, Brief van UAF dd. 13 december 1963, Brief van Ministerie Maatschappelijk Werk aan Minister van Financiën 23 maart 1964; inv. nr. 7265, Jaarverslag SBBS 1965.

¹⁹⁰ *Archief CRM*, inv. nr. 7265, Personeel SBBS, Brief Sidney van den Bergh naar Minister van Maatschappelijk Werk 19 maart 1964, Brief van Ministerie Maatschappelijk Werk aan Minister van Financiën 23 maart 1964; Van Esterik, *UAF*, 95.

¹⁹¹ Obdeijn, *komen en gaan*, 297.

¹⁹² *Archief CRM*, inv. nr. 7263, Brief van De Gran aan Vos de Waal betreft opvang en begeleiding buitenlandse studenten 8 juli 1963.

¹⁹³ Van Esterik, *UAF*, 95-96.

¹⁹⁴ *Archief CRM*, inv. nr. 7265, Jaarverslag SBBS 1965.

Nederland tijdelijk was zorgde dit voor dezelfde behoeftes als arbeiders. Deze behoeftes waren echter meer van korte duur en moesten dus flexibeler zijn.¹⁹⁵ Bovendien waren de aantallen buitenlandse studenten niet van een zeer grote omvang, waardoor het efficiënter was om voor de zaken van de buitenlandse studenten één aanspreekpunt te hebben. Daarnaast zie je dat bij de Indonesische, Surinaamse en Antilliaanse studenten sommigen wel dat ze wat meer richting hun eigen groepen keerden, omdat landgenoten door het verleden al aanwezig waren in Nederland en ook eigen organisaties hadden.

De eerste twee jaren van de SBBS, 1964 en 1965, stonden in het teken van voorbereidend werk om de grote ambities in de toekomst te kunnen bewerkstelligen. Deze ambities omvatten de tekortkomingen die aan het licht waren gekomen tijdens de grote vergadering van 1963. Een aanvankelijk belangrijk verschil met de FSS is dat de SBBS meer een coördineerde rol ging vervullen en zo vooral met organisaties samen de buitenlandse studenten ging helpen. Er waren twee terreinen waar de SBBS wel heel intensief mee aan de slag ging. Hoewel de FSS het ontvangstcentrum nog steeds exploiteerde werd er benadrukt dat dit slechts om ‘onderdak’ ging en de SBBS de eerste opvang van buitenlandse studenten zag als het eerste onderdeel van een uitgebreid ‘begeleidingsprogramma’.¹⁹⁶ Hiervoor richtte de SBBS een eigen opvangcentrum op, genaamd Berkenhoven in De Bilt. Niemand minder dan Minister Klompé van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk opende het centrum op 8 juni 1967.¹⁹⁷ Zij, de eerste vrouwelijke minister van Nederland, had een grote waardering voor particuliere initiatieven in het algemeen en verleende daar ook veel subsidies aan.¹⁹⁸ Het centrum bood plaats voor maximaal 35 studenten en was ruimer dan die van het FSS (die 9 bedden beschikbaar had), want er waren ook meer ruimtes zoals een bibliotheek en conversatiezaal. 70% van de eerste gasten werden beschouwd als studenten uit ontwikkelingslanden (waaronder 15 Indonesiërs en geen Surinamers en Antillianen), de westerse kennisstudenten omvatte het overige deel.¹⁹⁹ In een uitgebreide nota over deze studenten stelde de SBBS vast dat er wel nog veel voor deze groepen moest worden gedaan. Bijvoorbeeld het idee om een apart voorlichtingscentrum in Suriname in werking te stellen werd geïnitieerd, maar daar lijkt niets van terecht te zijn gekomen.²⁰⁰

In het opvangcentrum konden de studenten drie tot vier maanden een adaptatiecursus volgen, inclusief spoedcursussen voor de Nederlandse taal. Deze cursus was heel breed en zorgvuldig gepland, het ging van de Nederlandse topografie, dagelijkse gewoontes, het Nederlands onderwijssysteem, tot de Nederlandse geschiedenis, schilderkunst en muziek. Deze formele ‘lessen’ werden gecombineerd met

¹⁹⁵ Obdeijen, *komen en gaan*, 297-300; Bouras, *land van herkomst*, 86.

¹⁹⁶ *Archief CRM*, inv. nr. 7264, Brief Minister van Maatschappelijk Werk naar Minister van Onderwijs 16 oktober 1964, Nota 93236 aan Mevrouw de Minister van hoofd van de Afdeling M.O. betreft buitenlandse studerenden 12 november 1964, Notitie 93236 aan Mevrouw de Minister van hoofd van de Afdeling M.O. betreft buitenlandse studerenden 13 november 1964.

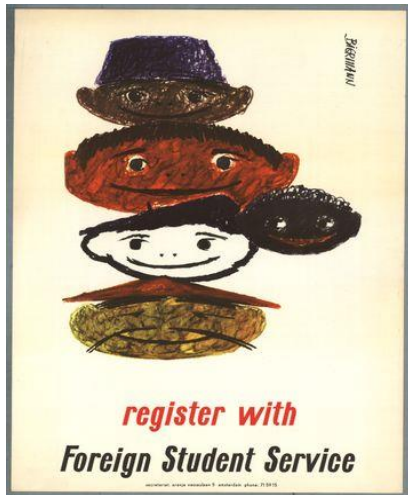
¹⁹⁷ *Archief CRM*, inv. nr. 7265, Publicatie Berkenhoven in Trefpunt september 1967.

¹⁹⁸ Huygens ING – Biografie Klompé, Margaretha Albertina Maria (1912-1986), <http://resources.huygens.knaw.nl/bwn1880-2000/lemmata/bwn4/klompe> (geraadpleegd op 23 juni 2022).

¹⁹⁹ *Archief CRM*, inv. nr. 7265, Kursisten Berkenhoven periode 1 januari 1967 – 31 augustus 1967, Twee briefjes betreffende ‘Minister Klompé opent opvangcentrum SBBS’.

²⁰⁰ *Archief CRM*, inv. nr. 7265, SBBS Nota betreffende positie en achtergronden van Surinaamse en Antilliaanse studerenden in Nederland, Brief SBBS naar Ministerie CRM 8 december 1965.

excursies, soms ook georganiseerd door de FSS.²⁰¹ Hierin verschilde de organisaties voor buitenlandse studenten wel in met die voor de buitenlandse arbeiders. Hoewel die laatste groep ook wat voorlichting kreeg over Nederland en taallessen, ging het daar eveneens vooral over een blijvende verbinding met het

Illustratie 2. Wervingsposter Foreign Student Service, Biermann. Poster, 60x46 cm. Collectie IISG Amsterdam, <https://iisg.amsterdam/nl/detail?id=https%3A%2F%2Fiiisg.amsterdam%2Fid%2Fitem%2F1242574> (geraadpleegd op 27 juni 2022).

land van herkomst.²⁰² Voor de buitenlandse studenten was dit niet het geval wat te verklaren is door een zeker Nederlands nationalisme. Vanaf de jaren '50 tot jaren '80 was de beschouwing van de Nederlandse politieke nationale geschiedenis ingegeven door de opvatting dat het land een eigen weg had gekozen dat had geleid tot de huidige moderne wereld. Nederland was bij lange na niet het enige land dat dit gevoel had en historici hebben later geconcludeerd dat dit bij meerdere landen te zien was.²⁰³ In combinatie met de gedachte dat sommige studenten uit 'onderontwikkelde landen' kwamen, dat al een superioriteitsgevoel bevat, leidt het niet tot verbazing dat dit nu als aangedikt overkomt en de Indonesische studenten merkten dit duidelijk op.²⁰⁴ De FSS bleek ook niet vies te zijn geweest in het maken van stereotypes, wat ook blijkt uit een wervingsposter (zie Illustratie 2). Het bovenste gezicht lijken de Indonesiërs voor te stellen, het tweede Surinamers, het derde Europeanen, het vierde Chinezen en het kleinste gezicht Afrikanen.

Het tweede terrein van de SBBS is eveneens een gebied waar de FSS ook actief in was, het bieden van persoonlijke hulp en advies, door de SBBS de 'begeleidingsdienst' genoemd. Bij de oprichting ervan werkte de UAF en SBBS daarbij samen, omdat de UAF al een soortgelijke dienst had. In 1968 werd Stichting Kompas in de SBBS geïntegreerd, net zoals dat een jaar eerder was gebeurd met STIBECO.²⁰⁵ Nadat de subsidie aan Kompas aanvankelijk was afgewezen, ging de stichting desondanks voortvarend aan de slag en gebruikte het vaak de massacommunicatie van televisie, radio en kranten. Met hun werk boekten ze enige successen en kregen daarom later toch een bijdrage van de overheid ter waarde van 15.000 gulden.²⁰⁶ Opvallend genoeg kreeg Kompas daarna meer financiële moeilijkheden en intensiverde de overheid haar steun. Na lang wikken en wegen, vergaderingen en niet na gekomen beloftes lijkt het erop dat begin 1968 de Stichting Kompas geïntegreerd was in de SBBS.²⁰⁷ De integratie van STIBECO in de SBBS heeft zich

²⁰¹ *Archief CRM*, inv. nr. 7265, Adaptatiecursus SBBS 5 januari 1966.

²⁰² Bouras, *land van herkomst*, 74.

²⁰³ Henk te Velde, 'Inleiding. De Internationalisering van de nationale geschiedenis en verzuiling' *Bijdragen en mededelingen betreffende de geschiedenis der Nederlanden* 124:4 (2009) 499-515, aldaar 503-510.

²⁰⁴ Gunawan, *Indonesische studenten*, 66-69.

²⁰⁵ *Archief CRM*, inv. nr. 7265, Publicatie Berkenhoven in Trefpunt 1967 september, Universitair Asyl Fonds in relatie tot SBBS 15 juli 1964, Kort verslag van de bespreking gehouden op 20 maart 1968 bij C.R.M. Betreft SBBS en Kompas, De Begeleidingsdienst van SBBS.

²⁰⁶ *Archief CRM*, inv. nr. 7264, Brief van hoofd afdeling C. en S. naar de Staassecretaris 23 juni 1966.

²⁰⁷ *Archief CRM*, inv. nr. 7264, Brief De heer Dir. Gen. V. M.O. naar De heer Staatssecretaris 16 november 1966, Korte samenvatting van de bespreking van de Minister op woensdag 21 juni 1967, Krantenartikel Komend jaar 4,1/4 ton voor opvang gaststudenten: geen stichting of gezin kan hun heimwee genezen 21 oktober 1967, Krantenartikel ;

op een soepelere manier vertrokken.²⁰⁸ In 1967 werd vermelding gemaakt dat door de Begeleidingsdienst al 1000 studenten waren geholpen.²⁰⁹ De fusies van STIBECO en Stichting Kompas zijn een resultaat geweest van het beleid van de Nederlandse overheid, omdat ze prefereerde om aan één organisatie subsidie te verlenen.²¹⁰ Daarnaast was het een resultaat van de maatschappelijke ontwikkelingen in de jaren '60, namelijk de ontzuiling, omdat STIBECO zich vooral richtte op katholieke studenten.²¹¹

De SBBS leek eigenlijk dus best veel op de FSS, maar legde juist andere accenten en verkreeg een groter netwerk en financiële mogelijkheden om hen ambities te volbrengen. Een andere ontwikkeling die op te merken is in de jaren '60, was het toenemende contact met verenigingen voor buitenlandse studenten voor één bepaalde groep. Tijdens de grote vergadering in 1963 waren hiervan meerdere uitgenodigd, waardoor de behoeften van deze buitenlandse studenten konden worden vertolkt door henzelf.²¹² De Nederlandse Studenten Raad besloot in 1965 tot de oprichting van het Studenten Bureau voor Internationale Samenwerking (SBIS). Deze nieuwe organisatie wilde zich juist richten op het directe contact met die buitenlandse studentenverenigingen, zoals de Surinaamse Studenten Vereniging, Antilliaanse Studenten Raad en de Indonesische Studentenvereniging.²¹³ Bovendien wilden ze niet alleen maar de behoeften van buitenlandse studenten via studentenverenigingen leren kennen maar ook kleine werkgroepen van buitenlandse en Nederlandse universiteitsstudenten vormen en vervolgens raadplegen.²¹⁴ Niet alleen de SBIS en de SBBS deden mee aan deze ontwikkeling, bijvoorbeeld de FSS subsidieerde en hielp met het organiseren van activiteiten opgezet door de buitenlandse studentenverenigingen.²¹⁵ Daarnaast probeerde de FSS te zorgen dat vertegenwoordigers van groepen buitenlandse studenten een vaste rol kregen in de stichting, zo zat er iemand van Surinaamse afkomst in het bestuur.²¹⁶ Deze ontwikkeling kan worden gezien in de context van de jaren '60 waar er vanuit allerlei groepen in de Nederlandse maatschappij meer behoefte was aan inspraak. Als we kijken naar de cijfers van de SBBS, hadden ze in 1967 ongeveer 500 buitenlandse studenten geholpen, waar hier wel 100 Antilliaanse en Surinaamse studenten bij zitten, maar als we kijken naar andere cijfers dan waren er wel zeker meer in Nederland. Die 500 studenten waren dan

Stichting Kompas staakt arbeid' 15 juli 1967, Kort verslag van de bespreking gehouden op 20 maart 1968 bij C.R.M. Betreft SBBS en Kompas, Brief CRM aan Stichting Kompas 25 april 1968, Verslag van het gesprek Dr. N.F.A. de Graan (CRM) de heer L.J. van Welsenis (SBBS) en Drs. A.P. Noyon (Kompas) 5 juni 1968.

²⁰⁸ *Archief CRM*, inv. nr. 7264, Brief Ministerie CRM aan Heer Kieft (Tweede Kamerlid) 22 maart 1967; inv. nr. 7265, Publicatie Berkenhoven in Trefpunt 1967 september.

²⁰⁹ *Archief CRM*, inv. nr. 7265, Brief van hoofd afdeling coördinatie en samenwerkingsorganen naar het hoofd van de afdeling financiële zaken en comptabiliteit betreft begeleidingsdienst SBBS 20 juli 1967.

²¹⁰ *Archief CRM*, inv. nr. 7264, Brief Ministerie van CRM aan Kompas 27 december 1966, Integratie werkzaamheden SBBS en Kompas, Brief CRM aan Stichting Kompas 25 april 1968.

²¹¹ *Archief CRM*, inv. nr. 7263, Brief van hoofd afdeling onderzoek en maatschappelijk opbouwwerk naar Mevrouw de Minister betreffende Stichting Kompas; inv. nr. 7265, Universitair Asyl Fonds in relatie tot SBBS 15 juli 1964.

²¹² *Archief CRM*, inv. nr. 7263, Verslag vergadering 21 november 1963 over bestaande activiteiten t.a.v. maatschappelijke begeleiding van buitenlandse studenten, Notulen van de bespreking op 21 november 1963 op het Institute of Social Studies.

²¹³ *Archief NSR*, NSR stukken buitenland 1964-1966, NSR-Bulletin 19 juni 1965.

²¹⁴ *Archief NSR*, NSR stukken buitenland 1964-1966, Plan voor activiteiten werkgroep "internationale samenwerking".

²¹⁵ *Archieven NIICB en STICUSA*, inv. nr. 454, Brief Sticusa naar hr. Toirkens, Brief FSS aan Surinaamse studentenvereniging 3 februari 1964; inv. nr. 455, Notulen van de 33e bestuursvergadering van de FSS gehouden op 3 december 1963.

²¹⁶ *Archieven NIICB en STICUSA*, inv. nr. 455, Notulen van de 33e bestuursvergadering van de FSS gehouden op 3 december 1963.

vooral ontwikkelingsstudenten en westerse kennisstudenten. Dan lijkt het toch erop dat de FSS nog het populairste bleef onder de koloniale studenten.²¹⁷

Deelconclusie

In dit laatste hoofdstuk waren er veel veranderingen in de zorg en hulp aan buitenlandse studenten in Nederland. De problemen die de organisaties in de jaren '50 al constateerde waren er nog steeds. De FSS heeft dit niet alleen kunnen oplossen en daarom ontstonden er in het begin van de jaren '60 meerdere organisaties om de problemen die de buitenlandse studenten in Nederland ervoeren te verhelpen. Deze groeispurt aan organisaties had aanvankelijk nog kenmerken van de verzuiling in zich, omdat alle levensbeschouwelijke richtingen vertegenwoordigd moesten zijn. Net zoals bij tal van andere terreinen, bleek de Nederlandse overheid de voorkeur te hebben om slechts met één organisatie te praten en die vervolgens ook flink financieel en logistiek te ondersteunen. Dit beleid is gedeeltelijk te wijten aan Minister Klompé.²¹⁸ Uiteindelijk werd de Stichting Bijstand Buitenlandse Studenten gevormd, die als centrale organisatie ging fungeren voor de hulp omtrent de buitenlandse studenten in Nederland. Zij stelde zich zowel op als coördinator van deze hulp, maar ook als uitvoerder. Hierin zitten twee duidelijke autoriteiten, waarvan de eerste deskundige autoriteit is. Ze beriepen zich op onderzoeken en gegevens over de zaken die de buitenlandse studenten raakten, zoals de nota over Antilliaanse en Surinaamse studenten. Zodoende konden ze daarover concrete aanbevelingen doen, maar het is onduidelijk wat daarvan is terecht gekomen. Bovendien stelden ze de uitgebreide en gedetailleerde adaptatiecursussen op evenals een begeleidingsdienst, dat eigenlijk impliceerde dat zij het beter konden dan de FSS.

De tweede autoriteit vloeit voort uit de coördinerende rol die de SBBS op zich nam. Doordat zij propageerde het aanspreekpunt te zijn betreffende de buitenlandse studenten in Nederland en wist welke organisatie of instantie zij moest benaderen over specifieke onderwerpen, beweerde dat zij eigenlijk een logistiek netwerk had. Waarom de SBBS de buitenlandse studenten hielp, is te omschrijven als hun doel om de buitenlandse studenten in de Nederlandse maatschappij verder te brengen. Er werden wel recreatieve en educatieve activiteiten georganiseerd tijdens de adaptatiecursussen maar die beruisten op de grondslag dat de buitenlandse studenten op een juiste manier de Nederlandse maatschappij leerden kennen en zich daarin ook konden gaan voegen. Dit in contrast met bijvoorbeeld STIBECO en Stichting Kompas waar men wel maatschappelijke hulp bood. De aard van de hulp had een humanistische grondslag omdat het was geconcentreerd rondom geloof of de teloorgang van de buitenlandse student in zijn of haar studie. Daarbovenop, ging het in deze periode vooral over koloniale studenten bij de FSS. Terwijl de SBBS het vooral moest hebben van studenten uit ontwikkelingslanden en westerse kennisstudenten.

²¹⁷ *Archieven NIICB en STIUCA*, inv. nr. 7265, Jaarverslag SBBS 1967; inv. nr. 7264, Pre-memorie betreffende Surinaamse studenten in Nederland 8 maart 1965.

²¹⁸ Huygens ING – Biografie Klompé, Margaretha Albertina Maria (1912-1986), <http://resources.huygens.knaw.nl/bwn1880-2000/lemmata/bwn4/klompe> (geraadpleegd op 23 juni 2022).

Conclusie

De bestudeerde periode is grofweg in drie tijdsperiodes in te delen. De eerste periode na de Tweede Wereldoorlog, 1945-1950, kenmerkt zich door de gevolgen van deze oorlog. De Nederlandse overheid stond niet welwillend tegenover migranten en ze kwamen er alleen uit bittere noodzaak: vanwege (inter)nationale druk of het tekort aan arbeidskrachten. In die tijd waren er weinig buitenlandse studenten, daarom ontbreken over hen ook gegevens. Wel is geconstateerd dat er organisaties bereid waren om alsnog buitenlandse studenten hulp te verlenen. Dit waren geen buitenlandse studenten die we hebben gezien in de jaren '50, '60 of anno 2022. Het waren voornamelijk reisstudenten, studenten uit het buitenland die kort verbleven in Nederland om kennis op te doen van het land, behoefte hadden aan kortstondige hulpverlening en soms meehielpen met kleine wederopbouwprojecten. Met name de NBBS en de Nederlandse tak van *World Student Relief* ontfermden zich over deze studenten. Hiervoor zijn twee verklaringen te geven. Ten eerste wilde men een sterk imago van Nederland creëren door hen het land te laten zien en om investeringen van het buitenland uit te lokken. Daarnaast paste de organisaties bij de toenemende oriëntatie op het buitenland na de Tweede Wereldoorlog.²¹⁹ Het Nederlandse Comité van WSR richtte zich daarnaast op hulpverlening aan studenten in Indonesië. Het versturen van studieboeken, naast humanitaire hulpverlening, laat zien dat de betrokkenen op die manier wilden bijdragen aan 'de ontwikkeling' van de voormalige kolonie. Het is onduidelijk welk standpunt het Nederlands comité innam in de onafhankelijkheidsoorlog. Deze wil van organisaties om bij te dragen aan de 'ontwikkeling' van (voormalige) koloniën van Nederland en de studenten daarvan, zien we door het hele onderzoek heen. Dit heeft te maken met een schuldgevoel dat Nederland te verwijten viel dat ze schade had toegebracht aan de koloniën. De gedachte dat door hulp van Nederland dit kon worden hersteld, bevat nog steeds een superioriteitsgevoel.

Een hele andere groep studenten die in de late jaren '40 naar Nederland kwamen, waren vluchtelingen. Het UAF werd daarvoor opgericht, toen duidelijk was dat de Nederlandse overheid zeer terughoudend was in het opnemen van deze vluchtelingen-studenten. Deze organisatie beriep zich op de mensenrechten, maar mengde zich ook in het ideologische conflict van de Koude Oorlog omdat zij studenten opving die vluchtten voor het communisme. De beweegredenen van de betrokkenen van het UAF waren afgeleid uit humanistische grondslagen, maar tot het oprichten van de organisatie werd pas besloten toen duidelijk werd dat de Nederlandse overheid niet in de bres sprong voor deze studenten. Dit zien we gedeeltelijk ook bij de oprichting van de *Foreign Student Service* in de jaren '50. In deze periode maakten vooral de koloniale studenten en de westerse kennisstudenten hun intrede. De FSS vond dat er te weinig was geregeld voor de studenten, voornamelijk voor diegenen uit de (voormalige) koloniën. De organisatie richtte zich sterk op deze studenten en vond ook dat het de taak van de FSS was om hen Nederlandse kennis en cultuur bij te brengen. Met hetgeen wat ze geleerd hadden tijdens hun studie en bij de FSS konden ze zo hun land bij terugkomst verder ontwikkelen. Voor de westerse kennisstudenten ging het de FSS vooral om internationale kennisverspreiding en het creëren van een goed imago van Nederland. Hetzelfde geldt voor

²¹⁹ Blom, 'Nederland sinds 1830', 359-360.

de SBBS, die zich niet zozeer toespitste op specifieke groepen buitenlandse studenten en ze op andere manieren wilde helpen.

Welke hulp de ngo's gaven aan de buitenlandse studenten blijkt afhankelijk te zijn van de tijdsperiode en welke buitenlandse studenten er waren. In de eerste periode, tussen 1945 en 1950, werd voor de reisstudenten recreatieve-educatieve hulp geboden. Dit sluit aan bij de behoefte om een goed imago van Nederland te creëren, om dit te bewerkstelligen werd vooral de logistieke autoriteit ingezet. De vluchtelingen-studenten (en *displaced persons*) hadden vooral behoefte aan humanistische hulp. Het UAF en de WSR vervulden in die behoefte vanuit hun morele autoriteit dat dit soort hulpbehoevenden moesten worden geholpen. Doordat de koepelorganisatie WSR hiermee ervaring had kon de Nederlandse afdeling én het UAF eveneens op een logistieke autoriteit berusten, wat de Nederlandse overheid juist nodig had. De FSS bood een combinatie van maatschappelijke en recreatieve-educatieve hulp aan de koloniale studenten in de jaren '50 en '60. De maatschappelijke hulp werd verschaft door de landelijk afdeling en bestond uit praktische zaken, zoals eerste opvang en het helpen bij het vinden van huisvesting. Echter, de lokale afdelingen waren het meest actief en men geloofde dat door het land en haar inwoners te leren kennen, de buitenlandse studenten het meeste geholpen waren. Samen met de kennis uit hun studie konden de studenten hun eigen ontwikkeling toepassen in het land van herkomst. Hierbij gebruikte zij hun deskundige autoriteit over Nederland en het studeren in het land. Logistiek waren ze sterk afhankelijk van het NUFFIC en de NIICB. De SBBS, die tot stand kwam omdat de hulp van de FSS niet toereikend bleek en richtte zich vooral op maatschappelijke hulp aan de buitenlandse studenten. De toespitsing op maatschappelijke hulp in de jaren '60 is niet vreemd. In deze periode breidde de verzorgingsstaat in Nederland zich uit, maar er bleven groepen buitenvallen.²²⁰ Het beleid van onder meer Marga Klompé om die groepen te laten ondersteunen door het particulier initiatief zorgde ervoor dat de SBBS meer middelen kreeg dan eerdere organisaties voor buitenlandse studenten.²²¹ Bij deze ngo bleek vooral de logistieke autoriteit van toepassing, omdat zij meer een coördinerende rol vervulde en op het gebied van financiën meer middelen had. Toch gebruikte ze de deskundige autoriteit door de adaptatie-cursussen te geven. Samenvattend, was er tussen 1945-1950 sprake van humanitaire hulp, in de jaren '50 vooral recreatieve-educatie hulp en in de jaren '60 maatschappelijke hulp voor buitenlandse studenten in Nederland.

De organisaties hielpen de buitenlandse studenten vanwege hun eigen beweegredenen en deden dit op verschillende manieren. Ze hebben wel één gemene deler: zij moesten helpen omdat de overheid het liet afweten. In het artikel van Schrover, Vosters en Glynn wordt dit omschreven als *loss of control by states*.²²² Deze verklaring is te zien door het gehele onderzoek. In de eerste vijf jaar na de Tweede Wereldoorlog kon en wilde de Nederlandse overheid niet in de bres springen voor migranten in het algemeen. In de jaren '50 kreeg Nederland te maken met veel immigratie uit Indonesië en voerde een emigratiepolitiek. Het volgende decennium moedigde de overheid veel gastarbeider-migratie aan. De Nederlandse overheid kon dus niet de

²²⁰ Blom, 'Nederland sinds 1830', 359-360.

²²¹ Huygens ING – Biografie Klompé, Margaretha Albertina Maria (1912-1986), <http://resources.huygens.knaw.nl/bwn1880-2000/lemmata/bwn4/klompe> (geraadpleegd op 23 juni 2022).

²²² Schrover, 'Migration Governance', 29.

buitenlandse studenten in Nederland ondersteunen, of deed dit niet omdat haar prioriteiten ergens anders lagen. Daarom leunde ze op de logistieke en deskundige autoriteit van de ngo's om voor de buitenlandse studenten te zorgen. Steun aan de ngo's vanuit de overheid was er nauwelijks in de jaren '40, waardoor de ngo's de morele autoriteit eveneens bezaten. In de jaren '50 wordt deze steun groter en in de jaren '60 gaf de overheid de ngo's vormen van onvoorwaardelijke steun, waarop de morele autoriteit weer kwam te liggen bij de overheid. Deze ontwikkeling in de steun aan de ngo's was ingezet door de maatschappelijke en politieke veranderingen, waarbij de overheid in de samenleving een zeer actieve rol kreeg.²²³

In de literatuur komen buitenlandse studenten in Nederland tussen 1945 en 1968 nauwelijks aan te pas. De enige echte aandacht is er voor de vluchtelingen-studenten, die tot de overgrote minderheid horen van deze groep. Dit onderzoek heeft aangetoond dat de buitenlandse studenten wel in het verhaal passen van migratie naar Nederland na de Tweede Wereldoorlog. Het was van een beperkte schaal, maar nog steeds genoeg voor de opkomst van een aantal organisaties én een niet geringe financiële steun van de overheid. De houding van de overheid en de aard van de organisaties lijkt bovendien veel overeenkomsten te hebben met de organisaties voor de buitenlandse arbeiders in Nederland. De overheid wilde bij hen ook zo min mogelijk organisaties en ondersteunden die financieel.²²⁴ Bovendien waren een aantal organisaties voor de buitenlandse studenten al aan de slag voordat soortgelijken opkwamen voor de buitenlandse arbeiders. Opvallend is dat er bij de onderzochte organisaties nauwelijks sprake was van religieuze sporen, terwijl in de jaren '50 en '60 de Nederlandse samenleving nog duidelijke kenmerken had van de verzuiling.²²⁵ Bovendien is er niets gevonden over vrouwelijke buitenlandse studenten, terwijl de opkomst van vrouwelijke Nederlandse studenten wel een belangrijke ontwikkeling was in Nederland.²²⁶

Al met al is dit onderzoek een aanvulling op de historiografie over immigratie naar Nederland in de tweede helft van de twintigste eeuw. Er zijn wel een aantal beperkingen in dit onderzoek. Zo is er geen onderzoek gedaan naar de organisaties voor specifieke groepen buitenlandse studenten in Nederland. Dit zou een beter beeld schetsen van de precieze aard van de problemen van de buitenlandse studenten. De organisaties die wel besproken zijn propageerden wel vóór de buitenlandse studenten te zijn maar waren niet representatief omdat de meeste buitenlandse studenten daar niet vertegenwoordigd in waren. Het onderzoek is nu in 1968 gestopt, maar een verlenging van deze periode tot het begin van de eenentwintigste eeuw zou de bredere ontwikkeling van buitenlandse studenten in Nederland laten zien. Er is ook niet nauwkeurig nagegaan in hoeverre de organisaties voor de buitenlandse studenten daadwerkelijk 'successen' behaalden. Dit zou een andere onderzoeksvraag zijn geweest en ook andere bronnen hebben geëist. Bovendien waren er weliswaar genoeg primaire bronnen, maar naar alle waarschijnlijkheid gaven die niet het complete beeld, omdat bijvoorbeeld de FSS en SBBS geen eigen archieven hadden en daarom bronnen verspreid lagen over andere archieven.

²²³ Schrover, 'Migration Governance', 29-32.

²²⁴ Bouras, *land van herkomst*, 85-88.

²²⁵ Blom, 'Nederland sinds 1830', 359.

²²⁶ Centraal Bureau voor Statistiek, *De ontwikkeling van het onderwijs in Nederland* editie 1966. Deel 1: tabellen (Den Haag 1966) 265. Zie ook Hoofdstuk I.

Bronnenlijst

Archiefstukken

Centraal Bureau voor Statistiek, De ontwikkeling van het onderwijs in Nederland editie 1966. Deel 1: tabellen (Den Haag 1966).

IISG Amsterdam, Archief Chung Hwa Hu, ARCH00290, inv. nr. 132,

Brochure NBBS 1947-1948.

Brochure WSR 1947-1948.

Rapport Commissie IV.

Verslag International Student Service Nederlands Comité 1 januari – 31 oktober 1947.

Verslag van de jaarconferentie van International Student Service 6 en 7 november 1948.

IISG Amsterdam, Archief Chung Hwa Hu, ARCH00290, inv. nr. 133,

Bijdrage van het NBBS tot de Conferentie van International Student Service 15 en 16 oktober te Leiden.

Programme of the Marshall Group in Holland.

Rapport commissie III: Jaarprogramma's WSR en UAF.

Resultatenrekening WSR 1948-1949.

Statement of the Delegation for the Dutch Office for Foreign Student Relations at the Travel Exchange Conference organised by the Danish International Student Committee at Copenhagen from 12-17 October 1949, 11 oktober 1949.

Voorlichtingsconferentie van het Nederlands Comité van International Student Service te Leiden op 15 en 16 oktober 1949.

IISG Amsterdam, Archief Chung Hwa Hu, ARCH00290, inv. nr. 228,

FSS maandelijks bulletin 12 maart 1956

FSS maandelijks bulletin 18 februari 1957.

IISG Amsterdam, Jaarverslag Stichting Foreign Student Service Nederland 1960-1964, IISG ZO 45584.

IISG Amsterdam, Archief Nationale Studenten Raad, ARCH00987, NSR stukken buitenland 1964-1966,

NSR-Bulletin 19 juni 1965.

Plan voor activiteiten werkgroep “internationale samenwerking”.

Nationaal Archief Den Haag, BZK-Centrale Veiligheidsdienst en Binnenlandse Veiligheidsdienst / Open dossiers, nummer toegang 2.04.127, inv. nr. 1667,

Namen en adressen van Malino-studenten 8 mei 1950.

Nationaal Archief Den Haag, Ministerie van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk, nummer toegang 2.27.19, inv. nr. 7263,

Aantekeningen bespreking mevr. Papa-Radin (omo) op 5 juni 1963 over voorstel Baracs.

Bijeenkomst werkgroep Plan Baracs van commissie IHT op 10 juli 1963.

Bijeenkomst werkgroep plan Baracs van Commissie ITH op 7 juni 1963.

Brief S. Baracs aan Heer Meijer van Bureau Internationale Technische Hulp (BuZa) 3 mei 1961.

Brief naar Minister door van Loon 3 juli 1963

Brief van De Gran aan Vos de Waal betreft opvang en begeleiding buitenlandse Studenten 8 juli 1963.

Brief van hoofd afdeling onderzoek en maatschappelijk opbouwwerk naar Mevrouw de Minister betreffende Stichting Kompas.

Brief van Ministerie Maatschappelijk Werk aan Minister van Financiën 23 maart 1964.

Brief van UAF dd. 13 december 1963.

Kort verslag van de bespreking op Buitenlandse Zaken op 22 juli 1963 over de eventuele subsidiëring van de Stichting Kompas.

Notitie van het hoofd van de afdeling M.O. aan de minister betreft buitenlandse studerenden 19 november 1963.

Notulen van de bespreking op 21 november 1963 op het Institute of Social Studies.

Ontwerpbegroting 1963 Stichting Kompas 3 mei 1963.

Statistiek overzeese studerenden in Nederland 10 juli 1963.

Verslag bespreking IB over buitenlandse studenten 5 juni 1963.

Verslag van de bespreking over de eventuele subsidiëring van de Stichting Kompas gehouden bij IHT op 10 juli 1963.

Verslag vergadering 21 november 1963 over bestaande activiteiten t.a.v. maatschappelijke begeleiding van buitenlandse studenten.

Nationaal Archief Den Haag, Ministerie van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk, nummer toegang 2.27.19, inv. nr. 7264,

Brief CRM aan Stichting Kompas 25 april 1968.

Brief De heer Dir. Gen. V. M.O. naar De heer Staatssecretaris 16 november 1966.

Brief FSS aan Minister van Maatschappelijk Werk 30 december 1963.

Brief Minister van Maatschappelijk Werk naar Minister van Onderwijs 16 oktober 1964.

Brief Ministerie CRM aan Heer Kieft (Tweede Kamerlid) 22 maart 1967.

Brief Ministerie van CRM aan Kompas 27 december 1966.

Brief van hoofd afdeling C. en S. naar de Staassecretaris 23 juni 1966.

Integratie werkzaamheden SBBS en Kompas.

Kort verslag van de bespreking gehouden op 20 maart 1968 bij C.R.M. Betreft SBBS en Kompas.

Korte samenvatting van de bespreking van de Minister op woensdag 21 juni 1967.

Krantenartikel 'Komend jaar 4,1/4 ton voor opvang gaststudenten: geen stichting of gezin kan hun heimwee genezen' 21 oktober 1967.

Krantenartikel 'Stichting Kompas staakt arbeid' 15 juli 1967

Nota 93236 aan Mevrouw de Minister van hoofd van de Afdeling M.O. betreft buitenlandse studerenden 12 november 1964.

Notitie 93236 aan Mevrouw de Minister van hoofd van de Afdeling M.O. betreft buitenlandse studerenden 13 november 1964.

Pre-memorie betreffende Surinaamse studenten in Nederland 8 maart 1965.

Verslag inventarisatie Nederlandse organisaties voor buitenlandse studenten stichting Jongeren Vrijwilligers Corps.

Verslag van het gesprek Dr. N.F.A. de Graan (CRM) de heer L.J. van Welsenis (SBBS) en Drs. A.P. Noyon (Kompas) 5 juni 1968.

Nationaal Archief Den Haag, Ministerie van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk, nummer toegang 2.27.19, inv. nr. 7265,

Adaptatiecursus SBBS 5 januari 1966.

Brief SBBS naar Ministerie CRM 8 december 1965.

Brief Sidney van den Bergh naar Minister van Maatschappelijk Werk 19 maart 1964.

Brief van hoofd afdeling coördinatie en samenwerkingsorganen naar het hoofd van de afdeling financiële zaken en comptabiliteit betreft begeleidingsdienst SBBS 20 juli 1967.

Brief van Ministerie Maatschappelijk Werk aan Minister van Financiën 23 maart 1964.

De Begeleidingsdienst van SBBS.

Jaarverslag SBBS 1965.

Jaarverslag SBBS 1967.

Kort verslag van de bespreking gehouden op 20 maart 1968 bij C.R.M. Betreft SBBS en Kompas.

Kursisten Berkenhoven periode 1 januari 1967 – 31 augustus 1967.

Personeel SBBS.

Publicatie Berkenhoven in Trefpunt september 1967.

SBBS boekje over cursussen 1966.

SBBS Nota betreffende positie en achtergronden van Surinaamse en Antilliaanse studerenden in Nederland.

Twee briefjes betreffende 'Minister Klompé opent opvangcentrum SBBS.

Universitair Asyl Fonds in relatie tot SBBS 15 juli 1964.

Nationaal Archief, Den Haag, Ministerie van Justitie: Beleidsarchief Immigratie- en Naturalisatiedienst (IND) [periode 1956-1985], nummer toegang 2.09.5027, inv. nr. 3373,

Brief Hoofdafdeling Vreemdelingenzaken en Grensbewaking aan het Bestuur van de Nederlandse Studentenraad 19 september 1957.

Interne Brief Hoofdafdeling Vreemdelingenzaken en Grensbewaking 10 september 1958.

Nationaal Archief Den Haag, Stichting voor Culturele Samenwerking (STICUSA), nummer toegang 2.19.114, inv.nr. 454,

Brief FSS aan NIICB 11 november 1956.

Brief FSS aan Sticusa 12 januari 1960.

Brief FSS aan Surinaamse studentenvereniging 3 februari 1964.

Brief Sticusa aan FSS 24 november 1960.

Brief Sticusa naar FSS 16 juni 1960.

Brief Sticusa naar hr. Toirkens.

FSS begroting 1960.

FSS rekening van baten en lasten 1962, begrotingen 1963 en 1964.

FSS rekening van lasten en baten over 1961, begroting voor 1962 en 1963.

Nota Sticusa Foreign Student Service 25 maart 1960.

Notulen van de 29e bestuursvergadering van de FSS op 16 oktober 1959.

Notulen van de 30e bestuursvergadering van FSS op 10 oktober 1960.

Statuten FSS.

Nationaal Archief Den Haag, Stichting voor Culturele Samenwerking (STICUSA), nummer toegang 2.19.114, inv.nr. 455,

Brief FSS aan Sticusa 22 juli 1964.

Brief FSS aan Sticusa 8 december 1967.

Notulen van de 33e bestuursvergadering van de FSS gehouden op 3 december 1963.

Ontwikkelingsplan FSS 1 december 1964.

Nationaal Archief Den Haag, Stichting voor Culturele Samenwerking (STICUSA), nummer toegang 2.19.114, inv.nr. 878,

Bijlage 1. Vergelijkende cijfers over 1954, 1955, 1956.

Bijlage 1: Vergelijkende cijfers over 1953, 1954, 1955.

Jaarverslagen FSS 1955-1958.

Nota over ontvangst-centrum alsmede een concept van het reglement voor dit centrum van FSS aan NIICB te 27 mei 1957.

Nationaal Archief Den Haag, Stichting voor Culturele Samenwerking (STICUSA), nummer toegang 2.19.114, inv.nr. 879,

Concept-Reglement NIICB voor het toekennen van een studiebeurs.

Nationaal Archief Den Haag, Stichting voor Culturele Samenwerking (STICUSA), nummer toegang 2.19.114, inv.nr. 880,

Concept reglement van opvangcentrum.

Kort verslag van de bespreking op woensdag 16 december over het Ontvangst Centrum van FSS aan heer Suizer.

Nota over ontvangst-centrum alsmede een concept van het reglement voor dit centrum van FSS aan NIICB te 27 mei 1957.

Opmerkingsbrieftje Nederlands Instituut voor Internationale Betrekkingen 19 november 1957.

Nationaal Archief Den Haag, Stichting voor Culturele Samenwerking (STICUSA), nummer toegang 2.19.114, inv.nr. 881,

Boekje Meet the Netherlands (1958).

Boekje Meet the Netherlands (1963).

Nationaal Archief Den Haag, Stichting voor Culturele Samenwerking (STICUSA), nummer toegang 2.19.114, inv.nr. 882,

Antwoorden huisvesting-enquête Indonesiër Raden Soehardo Hardjodisastra 29 maart 1957.

Antwoorden huisvesting-enquête Surinamer E. Derks 29 maart 1956.

Brief en Memorandum van het NICCB 21 maart 1956.

Enkele opmerkingen over de voorwaarden voor het contact tussen Nederlandse en Buitenlandse studenten – Lezing, op 21 mei 1957 te Utrecht gehouden door de Heer Bambang Oetomo.

Nationaal Archief Den Haag, Stichting voor Culturele Samenwerking (STICUSA), nummer toegang 2.19.114, inv.nr. 883,

Brief van Bureau voor Internationale Technische Hulp aan Werkgroep “Zorg voor buitenlandse studerenden” 25 maart 1957.

Consultative meeting cross-cultural education Netherlands Bureau for International Technical Assistance 24 and 25 april 1956.

Inventarisatie van de instellingen die zich bezighouden met de sociale zorg voor buitenlanders december 1957.

Notulen van de 2e vergadering van de commissie “Zorg voor buitenlandse studerenden”, gehouden op dinsdag 3 december 1957.

Rapport van de werkgroep “Zorg voor buitenlandse studerenden” februari 1957.

Verslag van FSS over Kringenwerk en Kerstdiner (20 januari 1958).

Nationaal Archief Den Haag, Stichting voor Culturele Samenwerking (STICUSA), nummer toegang 2.19.114, inv.nr. 884,

Kort verslag van 11e vergadering van de werkgroep zorg voor buitenlandse studerenden dinsdag 25 november 1958.

Kort verslag van de 9e vergadering van de werkgroep zorg voor buitenlandse studerenden donderdag 20 maart 1958.

Kort verslag van het vierde weekend voor buitenlandse en Nederlandse studerenden op 17/18 januari 1959.

Nota no. 3 NIICB Verslag studenten-ontvangstcentrum over het tijdvak van 1 november 1957 t/m 31 januari 1958 (6 februari 1958).

Studentendecanen Universiteit Leiden aan de leden van de werkgroep zorg voor buitenlandse studerenden 15 juli 1959.

Verslag over het ontvangst-centrum voor buitenlandse studenten 15 september – 31 oktober 1957 van de FSS naar de Heer Sluizer op 6 november 1957.

Verslag van het derde weekend voor de buitenlandse en Nederlandse studerenden op 29/30 november 1958.

Verslag van het eerste weekend voor buitenlandse en Nederlandse studerenden op 11/12 oktober 1958.

Verslag van het tweede weekend voor buitenlandse en Nederlandse studeren op 8/9 november 1958.

Verslag van het vijfde weekend voor buitenlandse en Nederlandse studerenden op 7/8 februari 1959.

Verslag van het zesde weekend voor buitenlandse en Nederlandse studerenden op 28 februari en 1 maart 1959.

Nationaal Archief Den Haag, Stichting voor Culturele Samenwerking (STICUSA), nummer toegang 2.19.114, inv.nr. 885,

Kort verslag van de bijeenkomst van de weekend-commissie voor buitenlandse studerenden op donderdag 5 juni 1958.

Nationaal Archief Den Haag, Stichting voor Culturele Samenwerking (STICUSA), nummer toegang 2.19.114, inv.nr. 887,

Brief NIICB aan NUFFIC 2 februari 1959.

Nationaal Archief Den Haag, Stichting voor Culturele Samenwerking (STICUSA), nummer toegang 2.19.114, inv.nr. 888,

Het Vaderland – 25 mei 1957: De buitenlandse studenten in Leiden (II).

Rekening van lasten en baten over het boekjaar van FSS 1957.

Nationaal Archief Den Haag, Koninklijk Instituut voor de Tropen (KIT), nummer toegang 2.20.69, inv. nr. 3352,

Boekje Foreign student service in the Netherlands: Student from abroad.

Brief FSS naar Ministerie van Overzeese Rijksdelen 20 maart 1954.

Brief FSS naar Ministerie van Overzeese Rijksdelen 3 februari 1955.

Brief Gouvernement van de Nederlandse Antillen naar de Minister van Overzeese Rijksdelen 15 april 1954.

Brief Landsregering van Suriname naar Minister van Overzeese Rijksdelen 9 april 1954.

Jaarverslag FSS 1953 en 1954.

Lijst Officiële Gasten Antilliaanse-Surinaamse Jongerendag.

Maandelijks bulletin 19 mei 1954 van FSS.

Programma 3e Internationaal Studenten Sporttoernooi.

Programma Antilliaanse-Surinaamse Jongerendag.

Nationaal Archief Den Haag, Internationale Vluchtelingen Organisatie [International Refugee Organization IRO], nummer toegang 2.05.31, inv. nr. 38,

Brief Nederlands Comité WSF naar PCIRO 19 juli 1948.

Brief PCIRO naar Edwards 6 april 1948.

Brief PICRO Mission Netherlands Mission naar Zonal Headquarters 23 juli 1948.

Brief van UAF naar Rijksvreemdelingendienst 26 juli 1948.

Telegraaf naar International Refugee Organisation Netherlands van Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen 15 oktober 1951.

Telegraaf naar Refugee Service Committee Netherlands van IRO Headquarters 14 november 1951.

Toelichting schema-structuur UAF 26 april 1948.

Verslag van de commissie van onderzoek inzake Tsjechoslowaakse studenten in Nederland 13 mei 1948.

Verslag van de commissie van onderzoek inzake Tsjechoslowaakse studenten in Nederland 13 mei 1948.

Stichting Argus, Inzagedossier Studentenorganisaties en wetenschappelijke instellingen, AIVD-onderwerpsdossier Internationale contacten van studenten 1947-1952,

Afschrift WSR – Beroep van het Nederlands Comité van het World Student Relief op het Nederlands Bedrijfsleven.

Stichting Argus, Inzagedossier Studentenorganisaties en wetenschappelijke instellingen, Activiteiten van aangesloten organisaties van de International Union of Students en de Nederlandse deelname hierin 1949-1952,

Krantenartikel 'Uit de studentenwereld' (pagina 58).

Verslag van de 4e I.U.S. Council Meeting, gehouden van 15-24 september 1949 te Sofia, (pagina 236).

Krantenartikelen

‘Buitenlandse Studenten varen naar de Hoek’ *Bredasche courant* (4 september 1946).

‘Internationale hulp aan studenten’ *Arnhemse courant* (3 april 1948).

‘Poolsche studenten op den Pietersberg’ *Arnhemse courant* (18 maart 1947).

Digitale bronnen

Beeld en Geluid - INTERNATIONALE STUDENTEN SPORTWEDSTRIJDEN 06-01-1953,
<https://zoeken.beeldengeluid.nl/program/urn:vme:default:program:2101608140120145831?q=foreign+student+service> (geraadpleegd op 28 juni 2022).

Beeldfragment van het item ‘Buitenlandse Studenten werken in Nederland’, Weekjournaal van Polygoon Hollands Nieuws, 16 september 1946, Open Beelden.
https://eye.openbeelden.nl/media/1193908/BUITENLANDSE_STUDENTEN_WERKEN_IN_NEDERLAND.nl (geraadpleegd op 22 juni 2022).

Nationaal Archief Den Haag – Beschrijving Archief 2.19.114 Inventaris van de archieven van de Stichting voor Culturele Samenwerking (STICUSA); Nederlands Instituut voor Internationale Culturele Betrekkingen (NIICB); Adviesraad voor Culturele Samenwerking,
<https://www.nationaalarchief.nl/onderzoeken/archief/2.19.114/invnr/%40904~2.~2.11~748-750?query=%20niicb&search-type=inventory> (geraadpleegd op 17 juni 2022).

Wervingposter Foreign Student Service, Biermann. Poster, 60x46 cm. Collectie IISG Amsterdam,
<https://iisg.amsterdam/nl/detail?id=https%3A%2F%2Fiisg.amsterdam%2Fid%2Fitem%2F1242574> (geraadpleegd op 27 juni 2022).

Literatuurlijst

- Amersfoort, van, J.M.M., 'De Antillianen' in: H.Verwey-Jonker eds., *Allochtonen in Nederland. Beschouwingen over de: Grepatrieerden, Molukkers, Surinamers, Antillianen, Buitenlandse werknemers, Chinezen, Vluchtelingen, Buitenlandse studenten in onze samenleving* (Den Haag 1973) 178-190.
- Bakewell, O., 'Keeping Them in Their Place': the ambivalent relationship between development and migration in Africa', *Third World Quarterly* 29:7 (2008) 1341-1358.
- Berghuis, C., *Geheel ontdaan van onbaatzuchtigheid. Het Nederlandse toelatingsbeleid voor vluchtelingen en displaced persons 1945 tot 1956* (Amsterdam 1999).
- Blom, J.H.C en E. Lamberts, *Geschiedenis van de Nederlanden* (Amersfoort 2013).
- Blom, J.H.C., 'Nederland sinds 1830' in: J.H.C. Blom en E. Lamberts eds., *Geschiedenis van de Nederlanden* (Amersfoort 2013) 314-374.
- Böcker, A. en T. Havinga, 'Een eeuw opvang van Europese oorlogsvluchtelingen in Nederland' in: A. Terlouw en K. Zwaan eds., *Tijd en asiel. 60 jaar Vluchtelingenverdrag* (Deventer 2011) 7-25.
- Bolhaar, J., S. Kuipers en André Nibbelink, *CPB Notitie: Economische effecten van internationalisering in het hoger onderwijs en mbo* (Den Haag 2019).
- Boogaard, M., *Van buiten, geleerd: allochtone en buitenlandse studenten in het Nederlands hoger onderwijs* (Amsterdam 1997).
- Bouras, N., *Het land van herkomst: perspectieven op verbondenheid met Marokko, 1960-2010* (Hilversum 2012).
- Bu, L., 'Cultural Understanding and World Peace: the Roles of Private Institutions in the Interwar Years', *Peace & Change* 24:2 (1999) 148-171.
- Bu, L., 'Educational Exchange and Cultural Diplomacy in the Cold War', *Journal of American Studies* 33:3 (1999) 393-415.
- Causa, V., 'Het aanpassingsprobleem in he Antilliaanse Onderwijs', *Christoffel* 1:1 (1955) 19-23.
- Cooley, A. en J. Ron. "The NGO Scramble: Organisational Insecurity and the Political Economy of Transnational Action.", *International Security* 27:1 (2002): 5–39.
- Dalhuisen, L., M. Hassankhan en F. Steegh, *Geschiedenis van Suriname* (Zutphen 2007).
- Doesschate, ten, W., *Asielbeleid en belangen. Het Nederlands toelatingsbeleid ten aanzien van vluchtelingen in de jaren 1968-1982* (Proefschrift Hilversum 1993).

- Dordregter, *Mentale gezondheidszorg: Verslag van een seminar van het Nederlandse Comité van World University Service gehouden in het Nederlands Studenten Sanatorium op 15 november 1963 te Laren (NH)* (Amsterdam 1964).
- Dunk, von der, H.W., J. Bosmans, D.F.J. Bosscher, J. Bank, P. De Rooy en R.T. Griffiths, *Nederland in de jaren vijftig en zestig: Wederopbouw, Welvaart en Onrust* (Houten 1986).
- Esterik, van, C., *Het zout der aarde. UAF 1948-1998: vijftig jaar hulp aan vluchtelingen-studenten* (Amsterdam 1998).
- Garcia, R., 'The Way Ahead. De weg naar de naoorlogse industriële wederopbouw in Nederland', *Erfgoed van Industrie en Techniek* 20:4 (2011) 117-149.
- Gatrell, P., 'The World Wide Web of Humanitarianism, NGOs and population displacement in the third quarter of the twentieth century', *European Review of History* 23:1-2 (2016) 101-115.
- Gatrell, P., *Free World? The Campaign to Save the World's Refugees 1956-1963* (Cambridge 2011).
- Geiger, M., en A. Pécout, 'Migration, Development and the Migration and Development Nexus', *Population, Space and Place* 19:4 (2013) 369-374.
- Gunawan, B., *Indonesische studenten in Nederland* (Den Haag 1966).
- Hartley, B., 'Saving Students: European Student Relief in the Aftermath of World War I', *International Bulletin of Mission Research* 21:4 (2018) 295-315.
- Jong, de, J., *Van batig slot naar ereschuld. De discussie over de financiële verbouwing tussen Nederland en Indië en de hervorming van de Nederlandse koloniale politiek, 1860-1900* (Groningen 1989).
- Kothari, U., 'An agenda for thinking about 'race' in development', *Progress in Development Studies* 6:1 (2006) 9-23.
- Landbouwschool te Wageningen, *Jaarboek 1965-1966* (Wageningen 1966).
- Lewis, D. en P. Opoku-Mensah, 'Policy Arena: Moving Forwards Research Agendas on International NGOS: Theory, Agency and Context', *Journal of International Development* 18:5 (2006) 665-675.
- Meulen, van der, I., '1945-1949 Geleidelijke verwijdering' in: Harry A. Poeze, *In het land van de overbeerser: Indonesiërs in Nederland 1600-1950* (1968) 331-372.
- NUFFIC *a portrait*. (Den Haag: NUFFIC 1986).
- Obdeijn, H.L.M. en M. Schrover, *Komen en gaan. Immigratie en emigratie in Nederland vanaf 1950* (Amsterdam 2008).
- Otterspeer, W., *Groepsportret met Dame: de strategie van de aanpassing. De Leidse universiteit 1876-1975* (Amsterdam 2021).

- Poeze, H.A., '1898-1913: Van enkelingen tot groep', in: Ibidem, *In het land van de overheerser: Indonesiërs in Nederland 1600-1950* (Dordrecht 1986) 23-90.
- Poeze, H.A., '1913-1920: Emancipatie in samenwerking' Ibidem, *In het land van de overheerser: Indonesiërs in Nederland 1600-1950* (Dordrecht 1986) 91-156.
- Poeze, H.A., '1920-1930: Nationalisme in isolement' Ibidem, *In het land van de overheerser: Indonesiërs in Nederland 1600-1950* (Dordrecht 1986) 157-328.
- Poeze, H.A., '1930-1940: Naar zelfbewuste samenwerking' in: Ibidem, *In het land van de overheerser: Indonesiërs in Nederland 1600-1950* (Dordrecht 1986) 239-296.
- Poeze, H.A., *In het land van de overheerser: I: Indonesiërs in Nederland 1600-1950* (Dordrecht 1986).
- Ravenswaay, van, A., 'Studenten uit de derde wereld' 244-262 in: H.Verwey-Jonker eds., *Allochtonen in Nederland. Beschouwingen over de: Gerepatrieerden, Molukkers, Surinamers, Antillianen, Buitenlandse werknemers, Chinezen, Vluchtelingen, Buitenlandse studenten in onze samenleving* (Den Haag 1973).
- Reinisch, J., 'Introduction: Relief in the Aftermath of War', *Journal of Contemporary History* 43:3 (2008) 371-404.
- Roos, P., *Post-war refugee relief: Dutch NGOs and the IGCR/IRO, 1945 – 1952* (Leiden 2021).
- Schrover, M., 'Pillarization, Multiculturalism and Cultural Freezing, Dutch Migration and the Enforcement of Essentialist Ideas', *Bijdragen en mededelingen betreffende de geschiedenis der Nederlanden* 15:17 (2010) 329-354.
- Schrover, M., T.S. Vosters and I.A. Glynn 'NGOs and West European Migration Governance (1860s until Present)', *Journal of Migration History* 5:2 (2019) 189-217.
- Schrover, S. en Tycho Walaardt, 'Displaced persons, returnees and 'unsuitables': the Dutch selection of DPs (1945–1951)', *Continuity and Change* 33 (2018) 1–28.
- Snippe, W.M.G. Jochems en W. van der Bor, *Buitenlandse studenten in het Nederlandse Hoger Onderwijs* (Delft 1994).
- Snyder, D.J., 'The Netherlands Information Service Collection: An Introduction', *Historica Actual Online* 8 (2005) 201-209.
- Velde, te, H., 'Inleiding. De Internationalisering van de nationale geschiedenis en verzuiling', *Bijdragen en mededelingen betreffende de geschiedenis der Nederlanden* 124:4 (2009) 499-515.
- Verwey-Jonker, H., *Allochtonen in Nederland. Beschouwingen over de: Gerepatrieerden, Molukkers, Surinamers, Antillianen, Buitenlandse werknemers, Chinezen, Vluchtelingen, Buitenlandse studenten in onze samenleving* (Den Haag 1973).

Voorthuis, M., U. de Jong en K. de Kiewit, *Sommigen komen van ver : een onderzoek naar studieomstandigheden en studiebeleving onder buitenlandse studenten van UvA, HvA en HH* (Amsterdam 1995).

Vosters, T., VluchtelingenWerk Nederland: *Een studie over 35 jaarbeleidsbeïnvloeding* (Leiden 2014).

Wende, van der, M., *De instroom van buitenlandse studenten in het Nederlandse hoger onderwijs : onderzoeksrapport* (Den Haag 1992).

Zuithoff, A., *De studiemogelijkheden en studiekeuzes van Surinaamse scholieren en studenten* (Amsterdam 2003, doctoraalscriptie).

Websites

Centraal Bureau voor Statistiek – 40 procent eerstejaars universiteit is internationale student, <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2022/11/40-procent-eerstejaars-universiteit-is-internationale-student> (geraadpleegd op 20 juni 2022).

Dagblad van het Noorden – Gemeente Groningen heeft boodschap voor internationale studenten: ‘Geen kamer? Kom dan niet naar Groningen’, <https://dvh.nl/groningen/Gemeente-Groningen-heeft-boodschap-voor-internationale-studenten-Geen-kamer-Kom-dan-niet-naar-Groningen-27732397.html> (geraadpleegd op 20 juni 2022).

Folia – Als international is de helft van de banen in Amsterdam al niet voor je weggelegd, <https://www.folia.nl/actueel/151990/als-international-zijn-de-helft-van-de-banen-in-amsterdam-al-niet-voor-je-weggelegd> (geraadpleegd op 20 juni 2022).

Huygens ING – Biografie Cleveringa, Rudolph Pabus (1894-1980), <http://resources.huygens.knaw.nl/bwn1880-2000/lemmata/bwn3/cleveringa> (geraadpleegd op 23 juni 2022).

Huygens ING – Biografie Klompé, Margaretha Albertina Maria (1912-1986), <http://resources.huygens.knaw.nl/bwn1880-2000/lemmata/bwn4/klompe> (geraadpleegd op 23 juni 2022).

Institute of Social Studies – Brief History of ISS, <https://www.iss.nl/en/about-iss/history/brief-history-iss> (geraadpleegd op 23 juni 2022).

NBBS – Over Ons, <https://www.nbbs.nl/nbbs/#:~:text=Het%20voormalige%20Nederlands%20Bureau%20voor,i n%20verre%20reizen%20op%20maat> (geraadpleegd op 22 juni 2022).

NUFFIC – Wie zijn wij, <https://www.nuffic.nl/onderwerpen/over-ons/wie-zijn-wij> (geraadpleegd op 20 juni 2022).

RTV Utrecht - Internationale studenten zoeken onder grote druk huisvesting na advies UU om niet te komen, <https://www.rtvutrecht.nl/nieuws/3426045/internationale-studenten-zoeken-onder-grote-druk-huisvesting-na-advies-uu-om-niet-te-komen> (geraadpleegd op 20 juni 2022).